

Sida, januari 2010

Stöd till sanning, rättvisa och gottgörelse

Röster om Sveriges utvecklingssamarbete med Peru 1970–2009

Röster om Sveriges utvecklingssamarbete med Peru 1970–2009

Stöd till sanning, rättvisa och gottgörelse

Jocke Nyberg
Patricia Córdova Cayo
Amanda Gonzales
Simon Strannard

Utgiven av: Sida, 2010

Avdelning: Konflikt- och postkonfliktsamarbete

Copyright: Sida och författarna

Författare: Jocke Nyberg, Patricia Córdova Cayo, Amanda Gonzales och Simon Strannard

Foto: Omslagsbild: 7 november 1988 i staden Ayacucho. Anhöriga till våldsoffren bär skyltar och fotografier där de kräver att få tillbaka sina anhöriga, som försvunnit eller mördats i händerna på de väpnade styrkorna.
Foto: Oscar Medrano/Revista Caretas
Arkiv: Acción por los niños (83)
Arkiv: Alternativa (74, 98)
Arkiv: Defensoría del Pueblo (64, 65, 77, 78)
Arkiv: Equipo Forense Especializado (14, 45:1–5 och 7–8)
Arkiv: IDL (62)
Arkiv: Svenska utrikesdepartementet (93)
Arkiv: Privat (112, 121, 128)
Arkiv: La República (17:2–5, 36, 50)
Arkiv: Transparencia (90)
Alejandro Balaguer (36)
Irene Cederholm (140)
Nadia Enedahl (35)
Amanda Gonzales (97)
Ernesto Jiménez (17:1, 89)
Vera Lentz (122)
Jocke Nyberg (23, 38, 41, 43, 45:6, 48, 51, 52, 54, 56, 59, 68, 71, 72, 75, 84, 87, 91, 103, 104, 105, 106, 126, 132)
Matilda Pacheco Lilja (114)
Åke Tobeck (86)
Margareta Wennlund (117)

Produktion: Context och Edita Group

Tryck: Edita, 2010

Artikelnummer: SIDA53693se

ISBN 978-91-586-2198-5

Denna publikation kan laddas hem/beställas från www.sida.se/publikationer

Innehåll

Förkortningar	7
Förord	9
Mål och arbetsmetod	11
1. Inledning: Processer och perspektiv	15
Tidslinje	27
2. Utvecklingssamarbete för mänskliga rättigheter	37
Kampen för sanning, rättvisa och gottgörelse	37
Kvinnors rättigheter	73
Barns rättigheter	76
Arbetares rättigheter	87
3. Utvecklingssamarbete för demokrati	91
Ledarutbildning och politiskt deltagande	91
Tekniskt utvecklingssamarbete för att stärka staten	107
4. Andra samarbeten och relationer	113
Volontärer, katastrofhjälp och engagemanget för Peru	113
5. Sida lämnar Peru	123
Det politiska beslutet	123
Resultat, hållbarhet och utfasningsstrategi	125
Lärdomar	141
Bilaga A. Uppdragsbeskrivning	145
Bilaga B. Intervjuade och konsulterade personer	153
 Diagram 1: Officiellt utvecklingsbistånd Sverige-Peru 1970–2007	 32
Diagram 2: Belopp och procentsats per område	33
Diagram 3: De främsta givarna bland enskilda organisationer	33
Diagram 4: Antalet ärenden som EFE tagit sig an 2002–2009	47

Förkortningar

AECID	Spanska styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete /Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo
ANFASEP	Föreningen för anhöriga till kidnappade, arresterade och försvunna i Peru/Asociación de familiares secuestrados, detenidos y desaparecidos del Perú
APRA	Politiskt parti: Alianza Popular Revolucionaria Peruana
APRODEH	Föreningen för mänskliga rättigheter /Asociación Pro Derechos Humanos
CEAS	Biskopskommissionen för Socialt arbete /Comisión Episcopal de Acción Social
CEDAL	Center för arbetsrättsrådgivning/Centro de Asesoría Laboral
CEPCA	Center för studier och främjandet av den andinska kulturen /Centro de Estudios y Promoción de la Cultura Andina
CIED	Center för forskning, utbildning och utveckling /Centro de Investigación, Educación y Desarrollo
CMAN	Sektorövergripande kommission på hög nivå ansvarig för uppföljning av statens politik och aktioner beträffande fred, kollektiv gottgörelse och nationell försoning/Comisión Multisectorial de Alto Nivel encargada del Seguimiento de las Acciones y Políticas del Estado en los ámbitos de la Paz, la Reparación colectiva y la Reconciliación Nacional
CNDDHH	Nationella samordningen för mänskliga rättigheter /Coordinadora Nacional de los Derechos Humanos
CODEH	Kommittén för mänskliga rättigheter/Comité de Derechos Humanos
COTADENI	Arbetssamordnaren för barnens rättigheter /Coordinadora de Trabajo por los Derechos del Niño
CR	Rådet för gottgörelse/Consejo de Reparaciones
CVR	Sannings- och försoningskommissionen /Comisión de la Verdad y Reconciliación.
DEMUNA	Kommunal ombudsman för barn och ungdomar /Defensoría Municipal del Niño y el Adolescente
EFE	Specialiserat rättsmedicinskt team/Equipo Forense Especializado
FIM	Gruvarbetarinternationalen/Federación Internacional de Mineros
FNTMMSP	Perus nationella förbund för gruv-, metall- och stålarbetare /Federación Nacional de trabajadores mineros, metalúrgicos y siderúrgicos de Perú
GIN	Det nationella initiativet för barnens rättigheter /Grupo de Iniciativa Nacional por los Derechos del Niño
GTZ	Tyska biståndsmyndigheten för tekniskt samarbete /Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit

IBC	Institutet "Bartolomé de las Casas"/Instituto Bartolomé de las Casas
IDEHPUCP	Katolska universitetets institut för demokrati och mänskliga rättigheter /Instituto de Democracia y Derechos Humanos de la Pontificia Universidad Católica del Perú
IDL	Institutet för rättsligt försvar/Instituto de Defensa Legal
IML	Rättsmedicinska institutet/Instituto de Medicina Legal
INEI	Nationella statistikinstitutet /Instituto Nacional de Estadística e Informática
IU	Politiskt parti: Förenade vänstern/Izquierda Unida
KIC	Kristdemokratiskt Internationellt Centrum /Centro Internacional de la Democracia Cristiana Sueca
MCLCP	Forum för fattigdomsbekämpning /Mesa de Concertación para la Lucha contra la Pobreza
MR	Människorätts-, mänskliga rättigheter
MRTA	Den revolutionära väpnade rörelsen Túpac Amaru /Movimiento Revolucionario Túpac Amaru
OAS	Organization of American States
OCDE	Samarbetsorganisationen för ekonomisk utveckling /Organización de Cooperación para el Desarrollo Económico
ODA	Official development assistance
NGO	Enskild organisation
PDR	Program för landsbygdsutveckling /Programa de Desarrollo Rural (Svalorna Latinamerika)
PEI	Strategiska insatsplaner/Planes Estratégicos de Intervención
PIR	Integrerad plan för gottgörelse/Plan Integral de reparaciones
PPPAV	Programmet för skydd av den våldsdrabbade befolkningen /Programa de Protección a la Población Afectada por la Violencia
RUV	Nationella registret för offer/Registro Único de Víctimas
SADA	Arequipas jordbruksförening/Sociedad Agrícola de Arequipa
Sendero Luminoso	Den väpnade gerillarörelsen, "Den lysande stigen"
SEPEC	Katolska institutionen för ekumenik och kommunikationsvetenskap /Servicio Ecueménico de Pastoral y Estudios de la Comunicación
Sida	Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete
Sida/DESO	Sidas avdelning för demokrati och social utveckling
Sida/PEO	Sidas avdelning för personal och organisationsutveckling
Sida/INEC	Sidas avdelning för infrastruktur och ekonomiskt samarbete
Sida/RELA	Sidas avdelning för Latinamerika
Sida/SEKA	Sidas avdelning för samverkan med enskilda organisationer, humanitärt bistånd och konflikthantering
UNDP	United Nations Development Programme

Förord

Vi är många svenskar som sedan 1970-talet på nära håll lärt känna Peru genom det internationella utvecklingssamarbetet. Några av oss har bott flera år i Peru, andra har följt processen på avstånd och besökt landet då och då. På så sätt har en mängd relationer skapats mellan människor, organisationer och institutioner.

Det var svenska solidaritetsorganisationer som inledde samarbetet, och det svenska civila samhället som fortsatte att arbeta många år i Peru, innan Sida gick in som partner i ansträngningarna att försvara och främja de mänskliga rättigheterna och demokratin i landet.

Trots den begränsade samordningen i inledningsskedet av de svenska insatserna, går det en röd tråd mellan dem. De har alla att göra med arbetet för mänskliga rättigheter och demokratisk utveckling.

Denna publikation innehåller ett urval exempel från många olika samarbeten, projekt och program. Vi har dessutom gett i uppdrag åt författarna att dra slutsatser, konkreta lärdomar och ge rekommendationer, både till våra samarbetspartners och till Sida.

Sidas direkta utvecklingssamarbete med Peru har nu avslutats. Vi beklagar att vi måste dra oss tillbaka, men vi är glada över denna bok som belyser upplevelser, relationer och de resultat som uppnåtts.

Från och med nu blir det inga fler projekt för Sidas del, och antalet projekt i Peru som genomförs med stöd av svenska enskilda organisationer kommer att minska. Men de relationer som etablerats mellan individer och organisationer går inte förlorade; det visar vittnesmålen i denna bok om utvecklingssamarbetet mellan Sverige och Peru 1970–2009.

Stockholm, januari 2010

Karin Rohlin

Chef för det regionala samarbetet med Latinamerika
Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida)

Mål och arbetsmetod

Den här boken sammanfattar Sveriges utvecklingssamarbete med Peru under fyra decennier (1970–2009). Boken skrevs som ett externt konsultuppdrag på initiativ av Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida) inom ramen för den svenska regeringens beslut 2007 att gradvis avsluta det bilaterala utvecklingssamarbetet med Peru och ett antal andra länder i Latinamerika och Asien.

Konsultuppdraget, som är en del av utfasningsplanen för svenskt utvecklingssamarbete i Peru, är en viktig del av den nödvändiga dokumentationen av samarbetet.

Enligt uppdragsbeskrivningen är målen följande:

- Dokumentera det svenska utvecklingssamarbetet med Peru under perioden 1970–2009.
- Sammanfatta och presentera lärdomar från utvecklingssamarbetet som kan vara användbara i liknande sammanhang.
- Analysera utvecklingssamarbetets effektivitet, resultat och de olika strategier som använts.

Dokumentationen inleddes med flera månaders fördröjning, och uppdraget genomfördes under tio veckor. Givet uppdragets omfattning och den korta tid som stod till förfogande beslöt Sida och konsulterna i samförstånd att begränsa analysen om biståndets effektivitet. I huvudsak redogör boken för en aspekt på effektivitet nämligen utvecklingssamarbetets resultat på olika nivåer och områden.

Förutom de tre målen, skulle följande arbetsområden ingå i dokumentationen:

1. Svenskt stöd till flyktingar åren 1970 till 1980.
2. Svenskt stöd till det civila samhället i Peru genom svenska enskilda organisationer fram till idag.
3. Stöd till Sannings- och försoningskommissionen och tillämpningen av dess rekommendationer från år 2001 och framåt.
4. Den historiska utvecklingen – en tidslinje där initiativ från svenskt utvecklingssamarbete är en del av biståndsstrategin.
5. Kvinnans roll och kvinnors rättigheter.
6. Barnets roll och barnens rättigheter.

7. Det bilaterala stödet sedan 1995, (arbetssätt, finansieringsbegränsningar, hållbarhet och kopplingen till svenskt bilateralt bistånd, bland annat det tekniska bistånd som kallas KTS – Kontraktsfinansierat tekniskt samarbete – och International Training Program – ITP).
8. Svenska biståndsaktörers inverkan på landets utveckling under årens lopp.
9. De avslutade processer som Sida lämnar efter sig efter sin utveckling, samt förslag och rekommendationer angående vem som ska slutföra processerna och hur de ska slutföras.
10. Samordning med andra givare under perioden för det bilaterala samarbetet.
11. Lärdomar från svenskt utvecklingssamarbete med Peru som kan komma till nytta i liknande sammanhang.

Till sist bör framhållas att syftet med boken aldrig har varit att göra en komplett sammanställning eller utvärdering av aktörer, projekt och aktiviteter som finansierats av svenskt bistånd. De som presenteras i boken är betydelsefulla och relevanta exempel från de fyra decennierna.

Bokens upplägg

Boken består av fem kapitel och ett slutavsnitt med lärdomar.

Det första kapitlet beskriver historien och utvecklingen av svenskt utvecklingssamarbete i Peru under 1970-talet, då man gav stöd till och visade solidaritet med människor vars medborgerliga och politiska rättigheter kränktes. Kapitlet beskriver också den politiska kontexten för Sveriges internationella utvecklingssamarbete, särskilt i förhållande till Latinamerika. Det redogör även för hur samarbetet utvecklats från ett litet välgörenhetsprojekt till humanitärt utvecklingssamarbete och solidaritet, för att sedan på ett effektivt sätt stödja bildandet av MR-organisationer. Under slutfasen finansieras statliga institutioner, med uppgift att se till att Peru kan uppfylla grundläggande krav på sanning, rättvisa och gottgörelse för människor, vars politiska och civila rättigheter kränkts under decenniernas lopp.

De återstående kapitlen behandlar olika ämnen och sammanfaller till viss del med den kronologiska ordningen: 2. Mänskliga rättigheter, där barns och kvinnors rättigheter ingår; 3. Demokrati och stärkande av staten; 4. Utvecklings-samarbete på olika områden: katastrofhjälp, volontärer och ”International Training Program (ITP)”, och 5. Skälen till att Sida avslutar det bilaterala biståndet i Peru, konsekvenserna och hållbarheten i några av de viktigaste uppnådda resultaten.

Metod

Teamet kombinerade journalistik med metoder för projektutvärdering. Resultat och erfarenheter samlades in och processerna i program och projekt studerades. Den journalistiska metoden bestod av personliga intervjuer med direkta målgrupper på de platser där projektens aktiviteter genomfördes. I första hand är det deltagarna själva som beskriver och kommenterar de resultat som uppnåts. I andra hand är det projektledare, projekthandläggare och andra personer som lett och administrerat projekten som kommer till tals, och då företrädesvis i Peru.

Särskilt viktigt var att besöka marginaliserade bostadsområden och stadsdelar i Lima samt kommuner och byar i den andinska högländerna, främst i departementen Cusco och Ayacucho. Frågorna till de intervjuade syftade till att identifiera resultat, såväl på det personliga planet som på organisations- och samhälls nivå. På detta sätt försökte teamet tillämpa den så kallade ”resultatkedjan”, som består av insatser, resultat och effekter (*outputs*, *outcomes* och *impacts*)¹.

Arbetsprocessen omfattade en inläsningsfas för granskning och analys av dokument; en fälthet med semi-strukturerade intervjuer; samt en fas för utarbetande och diskussion av innehållet inför slutredigeringen av boken. I Sverige användes material från Riksarkivet i Arninge strax utanför Stockholm, där teamet tog del av information och dokument om utvecklingssamarbetet under de två första decennierna. Vår intention var även att granska Utrikesdepartementets arkiv, men det var inte möjligt under den korta tid vi disponerade för arbetet, på

¹ Exempel på **outputs** (mätbara produkter och resultat av en rad genomförda aktiviteter) är framtagande av policy, studier, publikationer, information, en eller en rad seminarier, konferenser, rådgivningstjänster, studieresor, erfarenhetsutbyten, nätverkande, uppbyggande av infrastruktur etc.

I denna studie ägnades tid och energi åt att finna, analysera och informera om resultaten i form av **outcomes** (kvalitativa resultat) som definieras som korta, medellånga, eller långsiktiga resultat eller konsekvenser av insatsen/projektet/programmet. Dessa definieras i varje program eller projekt genom **impacts**. **Impacts** är de insatseffekter som uppnåts direkt eller indirekt, avsiktligt eller oavsiktligt, och definieras som positiva eller negativa, primära eller sekundära.

grund av en komplicerad och tidskrävande handläggning för att få tillgång till arkivet.

Författare

Studien genomfördes av ett team på fyra personer: Jocke Nyberg, Patricia Cordova, Amanda Gonzales och Simon Strannard. Patricia Toro var planeringsassistent i Lima. Bidrog med texter gjorde Eduardo Ballon och Sofia Macher (om Sidas tillbakadragande från Peru); Francisco Benavente (Andra relationer mellan Sverige och Peru); Nadia Enedahl (Det första svenskstödda projektet) och Jaime Jesús (Demunas och andra aspekter på Rädda Barnens utvecklingssamarbete).

Vi tackar de personer i Peru och Sverige som avsatte tid för intervjuer, erbjöd fotografier och på andra sätt bidrog till dokumentationen. Bland dem vi särskilt vill nämna är medlemmarna i de två referensgrupperna i Lima och Stockholm. Fem andra förtjänar också ett särskilt tack: Annika Anchorena, Sidas representant i Peru, och Anna Widmark, programhandläggare för Sida i Stockholm, med ansvar för att följa upp processer och dokumentation; Elisabeth Hellsten, tjänsteman på Sida, samt Anna-Karin Gauding och Birgitta Weibull, före detta representanter för Diakonia, som bidragit med historiska fakta.

JOCKE NYBERG OCH
PATRICIA CÓRDOVA I
DET RÄTTSMEDICINSKA
LABORATORIET I
AYACUCHO.

1. Inledning: Processer och perspektiv

Humanitärt bistånd till stöd för mänskliga rättigheter

Varför började Sverige i mitten av 70-talet samarbeta med det civila samhället i Peru i kampen för mänskliga rättigheter?

Ett kortfattat svar är att det fanns en liten grupp svenskar som engagerat sig för Latinamerikas sociopolitiska utveckling.

Detta intresse och engagemang för Latinamerika började med UBV²-volontärernas arbete i Colombia, Peru och Chile. Det förstärktes på grund av militärkupperna i Uruguay, Argentina och Chile, där general Augusto Pinochets brutalitet blev känd världen över. Detta gav upphov till en stark solidaritetsrörelse för Chile kallad ”Chilekommittén”, med representation i ett flertal städer i Sverige.

Utvecklingen i Chile var dramatisk och militärregimens våld brutalt mot sociala och religiösa organisationer, politiska partier, intellektuella och tjänstemän i Allendes regering. Tusentals chilenska flyktingar kom till Sverige. 1976 startade UBV ett stipendieprojekt för chilenska journalister som levde i exil i flera latinamerikanska länder, däribland Peru. Dessa journalister skickade nyheter och tidningsurklipp till ett nytt svenskt magasin om Latinamerika, sammanställt av UBV.³

UBV var nära förbundet med Chilekommittén, som hade personella resurser, men saknade de nödvändiga ekonomiska resurserna för att finansiera projekt och katastrofhjälp. I sökandet efter resurser kontaktades ”Frikyrkan hjälper”, som några år senare bytte namn till Diakonia. Diakonia är en organisation för internationellt utvecklingsarbete som ägs av sju svenska frikyrkosamfund.

---

² UBV är en förkortning för ”Utbildning för Biståndsverksamhet”. I Latinamerika kallade man sig först UBV och senare ”Cooperación Técnica Sueca”. I dag heter organisationen Latinamerikagrupperna.

³ Nyheter från Latinamerika.

Ursprunget till det statliga utvecklingssamarbetet

De ekonomiska resurserna till projekten kom främst från svenska staten och dess organ för internationellt utvecklingssamarbete, Sida, som grundades 1965. Initiativtagarna till Sidas föregångare NIB (Nämnden för Internationellt Bistånd) var främst de kyrkor som bedrev mission i Afrika och Asien samt den kooperativa rörelsen. Deras drivkraft var i början humanitärt med få politiska motiv och med låga ambitioner att påverka utvecklingen i länderna. I biståndets begynnelse byggdes sjukhus och kliniker som drevs av svenska biståndsarbetare.

Den globala kontexten på 1960-talet banade väg för ett bistånd av permanent karaktär, organiserat och finansierat med statliga medel. En viktig händelse var avkoloniseringsprocessen i Afrika, som resulterade i en ökning av antalet medlemsländer i FN. I Generalförsamlingen inleddes diskussionen om nya frågor såsom ekonomisk och social ojämlikhet och klyftan mellan de ”utvecklade länderna” och de ”underutvecklade”. Gradvis började FN:s olika organ stödja utvecklingssamarbetet, ofta genom tekniskt bistånd, vilket ofta bestod av tillhandhållande av experter.

I Sverige användes inte heller termer som ”stöd för demokrati” eller ”försvar av mänskliga rättigheter.” De begrepp som användes var ”hjälp till underutvecklade länder” och ”tekniskt bistånd”. Motiven var en blandning av moraliskt ansvar och säkerhetspolitiskt egenintresse: Eftersom Sverige är ett litet land, ansåg svenska politiker att det var viktigt att stärka FN och många menade att organisationen skulle kunna fungera som en motvikt till det kalla krigets stormakter, USA och Sovjetunionen.

Det fanns andra händelser som radikaliserade den svenska utrikespolitiken: den kubanska revolutionen som bröt USA:s herravälde i Latinamerika, Vietnamkriget, den allt intensivare kampen mot den rasistiska regimen i Sydafrika och diktatorerna i Spanien, Portugal och senare i Grekland. Utvecklingssamarbetet började bli ett verktyg för Sveriges utrikespolitik med allt tydligare politiska motiv. Många gånger sammanföll regeringens intressen med dem hos de folkliga rörelserna i tredje världen.

DEN POLITISKA KONTEXTEN I BILDER

STOR MOBILISERING MOT DEN EKONOMISKA POLITIKEN 1990. FACKLIGT ANSLUTNA ARBETARE OCH POLISEN DRABBADE SAMMAN. LIKNANDE PROTESTER 1975–1976 GAV UPPHOV TILL DET SVENSKA BISTÅNDET TILL PERU.

MASSAKERN I UCCHURACCAY UPPRÖRDE HELA VÄRLDEN. ÅTTA JOURNALISTER OCH DERAS GUIDE MÖRDADES.

EN AV SENDERO LUMINOSOS MÅNGA BILBOMBER. DENNA GÅNG I STADSDELEN SAN BORJA I LIMA.

KVINNOR SOM ORGANISERADES I MEDBORGARGAR-DEN PARADERAR EFTER PRESIDENTENS KUPP 1992. STATEN BEVÄPNADE CIVILBEFOLKNINGEN PÅ LANDSBYGDEN FÖR ATT BEKÄMPA SENDERO LUMINOSO OCH MRTA.

ALBERTO FUJIMORI UNDER RÄTTEGÅNGEN MOT HONOM.

En särskild kommitté för känsliga frågor

Att blanda sig i andra länders inre angelägenheter var – och förblir – en känslig fråga i de bilaterala förbindelserna och inom ramen för folkrätten. Som en myndighet under Utrikesdepartementet kunde Sida inte samarbeta direkt med befrielseströrelser och oppositionella grupper i diktatoriska regimer. 1978 skapades därför, på regeringens initiativ ”Beredningen för humanitärt bistånd” i första hand för att stödja anti-apartheidrörelsen i Sydafrika.

Senare var det denna beredning som diskuterade behoven och rekommenderade regeringen och Sida – beroende på hur stort belopp det handlade om – att bevilja de projekt som var avsedda att stödja offren för Latinamerikas diktaturer. Beredningen bestod dels av tjänstemän från UD och Sida, dels av företrädare för enskilda organisationer, sociala rörelser, de större politiska partierna, forskare, och någon person från den akademiska världen eller kultureliten. Genom den breda representationen kunde regeringen, genom UD, vara säker på politiskt stöd för besluten redan innan de fattades. Juristen Christian Åhlund, som var med i kommittén under en period på 80-talet, minns:

”Det var ett speciellt organ, en typ av institutionell gisslan för potentiellt tvivelaktiga projekt ur internationell rättssynpunkt. Allt förbereddes noga och vi var som ett transportföretag. De medlemmar som av politiska skäl kände sig obehagliga med besluten löste situationen genom att inte närvara vid mötena.”

De första projekten i Peru

När det gäller Peru distribuerades stödet huvudsakligen genom tre organisationer: Diakonia, Rädda Barnen och Lutherska kyrkan. Av de tre var Diakonia den svenska organisation som från 1977 hade direkt närvaro genom sitt kontor i Quito, Ecuador. Med åren kom Diakonia att stödja flest projekt och institutioner.

Diakonia inledde sitt humanitära arbete i Peru samma år, genom att stödja chilenska flyktingar och något senare även argentinare och bolivianer.

Efter generalstrejken i juli 1977, började man också stödja avskedade fackligt aktiva arbetare. Vid strejken sades sex tusen arbetare upp. Dessa fick aldrig återvända till sina arbeten. Under de följande åren avlöste general- och hungerstrejker varandra.

Stödet bestod av lån, nästan uteslutande i Lima, för att flyktingar från grannländerna och avskedade arbetare skulle kunna starta mikroföretag. Det kunde till exempel handla om tidningskiosker, snickerier, hantverk eller tryckerier.

Belgaren Servais Thissen från missionsrörelsen Maryknolls minns solidaritetsarbetet bland de latinamerikanska flyktingarna under de första åren:

”Vi samlades, fyra eller fem personer, med massor av mänsklig värme inom gruppen och i relationen till offren. Vi diskuterade varje ärende och godkände eller avslag det. Redovisningen av hur pengarna användes byggde på förtroende. Resurserna användes främst till små projekt för individer och grupper. Om man utvärderar det, var det insatser som verkliga hjälpte. Med andra ord handlade det om en instinktiv solidaritet.”

Det gjordes flera försök att bilda en bred nationell kommission för att främja de mänskliga rättigheterna. Dessa ansträngningar stöddes av Diakonia genom olika informella arbetsgrupper, som dock inte blev bestående. Diakonias metoder skilde sig markant från många andra internationella organisationer för humanitärt stöd, vilket värderades högt av mottagarna. Bland annat därför att man arbetade i liten skala, höll en låg profil, respekterade integriteten och undvek paternalistiska attityder.

”Den spanska nunnan Pilar Coll ansvarade för den första krisfonden”, minns Anna-Karin Gauding⁴, som påbörjade arbetet 1977 och öppnade Diakonias regionkontor i Lima i början av 1979.

I sin bok ”Bättre tända ett ljus än att förbanna mörkret”, citerar Gauding Pilar Coll:

”På den tiden fanns ingen institution. Biskopskommissionen för socialt arbete, CEAS, administrerade pengarna, men egentligen fanns en informell organisation som byggde på ömsesidigt förtroende. Med Diakonia fanns en kristen koppling. Det var ett frö till något ekumeniskt och relationerna utvecklades fritt, utan några som helst villkor”. Pilar Coll spelade en central roll i uppbyggandet av en nationell rörelse för de mänskliga rättigheterna.

Diakonias första representanter hade alla erfarenheter som solidaritetsarbetare i olika länder i Latinamerika.

*”Att vara på plats
var avgörande
för att finna och
stödja lokala
initiativ, i början
mycket obetydliga,
för att försvara
de mänskliga
rättigheterna”*

4 Gauding, Anna-Karin, ”Bättre tända ett ljus än att förbanna mörkret”. Diakonia 1991.

Svårt att väcka intresse

”Att väcka ett intresse för Peru i Sverige var inte lätt på den tiden och inte senare heller”, säger Birgitta Weibull, tidigare volontär för UBV, som 1980 började arbeta på Diakonias kontor i Peru. ”Den politiska situationen var komplex och inte så svartvit som i de sydamerikanska diktaturerna. Det fanns en stark solidaritetsrörelse med Chile, och politiska partier och aktörer i Sverige hittade lätt samarbetspartners i det chilenska politiska livet. Något liknande hände i Centralamerika under 80-talet. Men mellan Peru och Sverige har sådana bilaterala politiska relationer aldrig existerat.”

Under 80-talet stödde Diakonia allt fler projekt i Peru. Ökningen hade att göra med den försämrade situationen för de mänskliga rättigheterna och den interna väpnade konflikten. Diakonia anpassade verksamheten och gick från att stödja projekt för enskilda individers uppehålle till att stödja organisationer som försvarade de mänskliga rättigheterna. Detta fokus stärktes ytterligare när Diakonias regionkontor 1979 flyttade från Quito till Lima.

”Att vara på plats var avgörande för att finna och stödja lokala initiativ, i början mycket obetydliga, för att försvara de mänskliga rättigheterna”, understryker Birgitta Weibull.

Några av de viktigaste projekten var stödet till lokala kommittéer för mänskliga rättigheter (*Comités de Derechos Humanos, CODEH*) i Puno och Cuzco, Biskopskommissionen för socialt arbete (*Comisión Episcopal de Acción Social, CEAS*) och, sedan mitten av 80-talet, Föreningen för mänskliga rättigheter (*Asociación Pro Derechos Humanos, APRODEH*) och Institutet för Rättsligt Försvar (*Instituto de Defensa Legal, IDL*). Genom dessa och andra projekt stärktes organisationernas kapacitet att ge vägledning, juridisk rådgivning och hjälp till offren för det politiska våldet. Arbetet kombinerades med utbildning och information om de mänskliga rättigheterna i ett demokratiskt samhälle.

Rädda Barnen och Lutherhjälpen stödde flera humanitära projekt i Peru under 80-talet. Merparten skedde med egna medel eller genom samarbete med olika avdelningar inom Sida. Från 1986 till 1989, gav den särskilda Beredningen för humanitärt bistånd medel till svenska Rädda Barnen för ett humanitärt projekt i Ayacucho, genom organisationen Center för studier och främjande av den andinska kulturen (*Centro de Estudios y Promoción de la Cultura Andina, CEPACA*). Projektet syftade till att ge grundläggande hälsovård och nutrition, främst

till barn och mödrar som drabbats av interna konflikter mellan den väpnade upprorsrörelsen Sendero Luminoso och staten. Svenska kyrkan fick genom den särskilda beredningen medel till ett humanitärt projekt och juridiskt stöd till politiska fångar och anhöriga till försvunna personer.

I mitten av 1980-talet, ansåg beredningen att det fanns goda förutsättningar för ett programorienterat utvecklings-samarbete på längre sikt. Sida och de svenska enskilda organisationernas gemensamma arbete blev på så sätt mer kontinuerligt och professionellt.

I takt med förändringarna i världen, diskuterade man allt oftare beredningens mandat. Under åren 1991–1992 behandlades bara tre ärenden. I november 1992 ansåg Sidas generaldirektör Carl Tham, som också var ordförande i beredningen, att denna arbetsform inte längre var motiverad. Därmed upplöstes beredningen, och medlen avsedda för det civila samhället i Peru fortsatte att administreras av Sida/SEKA, Sidas avdelning för samverkan med folkrörelser och enskilda organisationer.

(Ett avsnitt ur denna text har publicerats i boken *”Studie om det svenska stödet till fredsprocessen i El Salvador, dokumentation, analys och lärdomar”*. Sida 2004)

Stärkande av det civila samhället som biståndspolicy

Under 1970- och 1980-talen var det svenska utvecklingssamarbetet med Peru inte särskilt uppmärksammat i den svenska regeringen. Detta var logiskt, eftersom Sida inte avsatt några medel för Peru i budgeten för Latinamerika. Det ägde rum först 1992.

Den svenska ambassaden i Lima deltog inte i utvecklingssamarbetet, eftersom det – åtminstone i teorin – administrerades av svenska enskilda organisationer. Ambassaden fullgjorde sina traditionella uppgifter, såsom Sverigefrämjande verksamhet, skriva rapporter om den politiska situationen och en gång om året utarbeta en sammanfattning av situationen för de mänskliga rättigheterna i landet. MR-rapporterna var inte offentliga och lästes bara av ett par personer i Stockholm⁵. Ambassaden hade aldrig någon Sidapersonal.

År 1994 beslutade Utrikesdepartementet att Sida för första gången skulle göra en allmän översyn av samarbetet med Peru och Colombia med motiveringen att ”fredsprocesserna i dessa länder har nått en nivå som gör det nödvändigt att se över utvecklingssamarbetet”⁶. Översynen publicerades 1996 och syftade till att föreslå ”en ny inriktning av utvecklingssamarbetet och att lägga grunden för en ny strategi i Sydamerika.”

Gemensam problematik i Peru och Colombia

Sida analyserade den politiska och sociala kontexten och drog slutsatsen att Colombia och Peru hade en gemensam problematik:

”En stor del av befolkningen lever i fattigdom trots den ekonomiska tillväxten. Klyftorna i samhället är stora, och orättvisorna drabbar de fattigaste. Fattigdom är ett av de allvarligaste hoten mot freden. Väpnade konflikter leder till mer våld. Samhällets institutioner, som bör vara demokratins pelare, är bräckliga, och korruptionen breder ut sig. Det finns inga politiska partier och den centrala makten är koncentrerad. Personer som gjort sig skyldiga till brott mot mänskliga rättigheter åtalas inte. Straffriheten är utbredd. Brottsligheten följer i de politiska konflikternas fotspår. De samhälleliga värdena

5 2004 tog regeringen beslutet att de årliga MR-rapporter som utarbetas av ambassader och diplomatisk personal i fortsättningen skulle vara offentliga.

6 Sida noterar UD:s citat och korregerar departementet med följande fras: ”I nuläget är det missledande att tala om fredsprocesser eftersom de för närvarande inte existerar.”

urholkas, vilket får till följd att konflikter i familjen och i samhället löses med våld. Narkotikahandeln korrupperar institutioner och hotar demokratin, brottsligheten ökar i båda länderna. Hoten mot freden och demokratin är således många”⁷.

I rapporten påpekar Sida också skillnader mellan Peru och Colombia:

”I Peru har konflikten och kränkningarna av de mänskliga rättigheterna avtagit, men risken för auktoritära handlingar kvarstår. Under 1995 miste 500 människor i Peru livet på grund av det politiska våldet, vilket gör det svårt att ens tala om en fredsprocess. Däremot har det sociala våldet minskat, och det finns ett relativt gott samförstånd om arbetet för fred.”

Det civila samhället och demokratisk delaktighet

I översynen föreslås en omprioritering av partnerskapet genom att i större utsträckning än tidigare arbeta för att stärka det civila samhället, den lokala demokratin och den demokratiska delaktigheten. Vidare skulle biståndet verka konfliktförebyggande och bidra till fredsbyggande, stärka rättsstaten inom ramen för mänskliga rättigheter, samt barnens rättigheter, etniska rättigheter och jämställdhet mellan könen.

I avsnittet om rapportperiodens resultat, sägs bland annat:

”I det arbete som genomförts finns en lokal vision och förankring, eftersom det bedrivits av nationella institutioner och aktörer, som gett det livskraft och hållbarhet. Nationella organisationer och institutioner har stärkts. Projekten skapar synergieffekter och bildar ett samstämmigt program för

7 Översyn av Sveriges utvecklingssamarbete för demokrati och mänskliga rättigheter i Peru och Colombia, s. II

demokrati och mänskliga rättigheter. Projekten har på det hela taget bidragit positivt till processen att skapa en demokratisk kultur med folkligt stöd och respekt för de mänskliga rättigheterna”.

Det övergripande målet för samarbetet var att ”bidra till demokratisk utveckling och respekt för mänskliga rättigheter”. På den tiden hade Sida inte mer specifika mål än så.

Några av arbetsmetoderna bestod i att stärka organisationer i det civila samhället, stödja opinionsbildning, stärka de civila institutioner som främjar mänskliga rättigheter och demokrati samt främja lagstiftningen kring mänskliga rättigheter och dess tillämpning. Sida definierade sin roll och prioriterade utvecklingen av ett samordnat program där man upprätthöll kontinuerlig dialog med samarbetsparterna. Uppföljning gjordes av aktiviteter och användningen av de medel som överlämnats för utvecklingssamarbetet.

Slutligen fastställde Sida fyra ”gemensamma principer” för utvecklingssamarbetet:

- Projekten måste vara omfattande och leda till en hållbar utveckling.
- Projekten måste ha effekter både lokalt och globalt, det vill säga det som händer på lokal nivå bör ge resultat på global nivå och vice versa.
- Bland projekt på lokal nivå bör man prioritera sådana som senare kan bedrivas på regional och nationell nivå.
- Äganderätten till och ansvaret för de projekt eller program som finansieras av Sida bör överföras till myndigheter på nationell, regional eller lokal nivå, så att de blir långsiktigt hållbara.

Peru i den regionala strategin

Den svenska regeringen formulerade två regionala strategier för Sydamerika.

Den första, för perioden 1997–2002, omfattade Peru och Colombia. De avsatta medlen för Peru uppgick till 110 miljoner kronor, motsvarande 15 miljoner USD. Den andra regionala strategin, 2003–2007 (senare förlängd till 2009), hade större fokus på Colombia och Bolivia. Under denna period figurerade Peru i mindre grad och budgeten minskade drastiskt till 15–20 miljoner kronor, motsvarande 2–2,8 miljoner USD.

Båda strategierna bekräftar generellt de problem, mål, aktörer och arbetsmetoder som anges i det tidigare analyse-

rade dokumentet. Strategierna innehåller en omfattande analys av den sociopolitiska utvecklingen och i mindre grad av den ekonomiska utvecklingen.

Det är uppenbart att Sida på 1990-talet och 2000-talet fortsatte den samarbetstradition som inleddes med stödet till flyktingar som förlorat sina medborgerliga och politiska rättigheter efter extremhögerens militärkupper under 70-talet. Framväxten av de första MR-organisationerna i södra Sydamerika, där oppositionspolitiker, ledare för sociala rörelser och anhöriga till offren organiserade sig, fick stöd från Sverige först i Chile, Uruguay, Argentina och Paraguay, och något senare i Peru, Bolivia och Colombia.

”I Sverige tog Sida aldrig initiativet till att stödja projekt, utan det gjordes av de svenska enskilda organisationerna”, minns Eivor Halkjaer, före detta chef för Sidas avdelning för Latinamerika, RELA, och medlem i den särskilda Beredningen för humanitärt bistånd. ”På den tiden hade man på Sida ingen kännedom om Latinamerika och det fanns ett visst motstånd mot att inleda ett utvecklingssamarbete där.⁸ Men med åren byggde vi upp en intern kapacitet, främst genom rekrytering av personer från enskilda organisationer”.

Det Eivor Halkjaer berättar, förklarar till stor del varför Sida länge hade en kritisk syn på samhällsstyrningen i Latinamerika, även efter den diktatoriska eran. I grunden fanns en vision och en idé präglad av en positiv syn på hur den svenska demokratin byggdes: skapad underifrån, genom sociala rörelser och folkligt förankrade organisationer där människorna troget betalar medlemskap i kooperativ, fackföreningar och tusentals andra organisationer. Dessa folkrörelser var också grundare av de solida och sedan länge etablerade politiska partierna, som fortfarande sitter vid makten. Stärkandet av det civila samhället har alltid haft prioritet i Sidas strategier och målformuleringar.

Övergripande fokus för Sida i Latinamerika har alltid varit att försvara mänskliga rättigheter och framförallt de civila och politiska rättigheterna – grundelement i varje liberal demokrati – och Peru var inget undantag. De allra flesta peruanska samarbetspartnererna definierar sig också själva som MR-organisationer, och det finns få insatser inriktade på infrastruktur, hälsovård eller tekniskt stöd till statliga myndigheter.

⁸ Man måste komma ihåg att Sveriges internationella utvecklingssamarbete började på 50-talet i Afrika. Pionjärer var missionärerna.

Det politiska systemets utveckling i Peru visade att den svenska huvudinriktningen på mänskliga rättigheter var korrekt.

Sidas ekonomiska stöd till peruanska statliga institutioner har varit konsekvent sedan det inleddes 1996. Det började med stöd till Ombudsmannaämbetet, som förutom att studera situationen för internflyktingarna föreslog omfattande planer för offrens gottgörelse, och inrättandet av en Sannings- och försoningskommission (CVR).

Sida etablerades formellt i Peru år 2001. Efter stängningen av ambassaden samma år, utökades stödet till sannings- och försoningsprocessen. Stödet riktades till initiativ som ingår i kedjan: a) rätten till sanning; b) rätten till rättvisa och c) rätten till gottgörelse. I Peru förväntas de cirka 70 000 offren för våldet (Sanningskommissionens uppskattning) att få individuell eller kollektiv gottgörelse.

Utöver stödet till CVR började Sida sedan att finansiera andra aktörer: Rådet för gottgörelse (*Consejo de Reparaciones, CR*) som ansvarar för att uppföra ett register över offren (*Registro Único de Víctimas, RUV*) och det inledande arbetet i den sektorövergripande högnivåkommissionen⁹ (*Comisión Multisectorial de Alto Nivel, CMAN*), vars funktion är att planera och bevilja kompensation.

Till dessa projekt lades stödet till den särskilda Åklagarmyndigheten för tvångsförsvinnanden i Ayacucho, vars arbete kompletterades med det som utfördes av Rättsmedicinska institutet och dess specialiserade rättsmedicinska team (EFE), där svenskt stöd hade avgörande betydelse i arbetets inledningsskede.

I det civila samhället finansierade Sida institutioner som Katolska universitetets institut för demokrati och mänskliga rättigheter (*Instituto de Democracia y Derechos Humanos de la Pontificia Universidad Católica del Perú, IDEHPUCP*), en akademisk institution som engagerade sig i frågan om mänskliga rättigheter; *Transparencia* och *Proética* i arbetet med valövervakning och partireformer respektive kartläggningar av korruptionens omfattning och dess risker i några regioner. *Proética* arbetade även med kopplingen mellan korruption och fattigdom. Sida möjliggjorde också fortbildning inom det Nationella statistikinstitutet (*Instituto Nacional de Estadística e Informática, INEI*) för att kunna genomföra en folkräkning med

⁹ CMAN, Sektorövergripande kommission på hög nivå ansvarig för uppföljning av statens politik och aktioner beträffande fred, kollektiv gottgörelse och nationell försoning.

en ny metod. Inom det statliga Miljöinstitutet utbildades i tekniker för mätning av luftföroreningar.

Det handlade om att involvera staten på ett direkt och hållbart sätt, och samtidigt upprätthålla trycket utifrån och underifrån, genom samarbete med organisationer i det civila samhället och internationella instanser som FN-organ och OAS (*Organization of American States*). Hypotesen var att man på så sätt skulle uppnå bättre resultat.

Tidslinje

Eftersom det svenska utvecklingssamarbetet med Peru i huvudsak inriktades på främjande av de mänskliga rättigheterna, speglar denna tidslinje detta område.

Under rubriken Peru presenteras sociopolitiska händelser som haft inverkan på och lett till kränkningar eller försvar av de mänskliga rättigheterna. Under rubriken Svenskt utvecklingssamarbete betonas viktiga händelser i partnerskapet med Peru.

Peru	År	Svenskt utvecklingssamarbete
Militärjuntan ledd av general Juan Velasco A. störtar 1968 Belaúnde och tar makten på uppdrag av en revolutionär regering med sociala ambitioner. Velasco genomför en bred jordreform, nationalisering av vissa utländska bolag och förändringar i olika sektorer av ekonomin.	1960–1970	Det första svenska stödet till Sydamerika på grund av jordbävningen i Huaraz, kanaliseras via Röda Korset. "Nazareth", första välgörenhetsprojektet, ett barnhem i Lima med stöd från Svalorna Latinamerika. Stöd från den Svenska stiftelsen för Amazonas sjukhus till Amazonas sjukhus i Pucallpa.
Från 1973 och framåt anländer politiska flyktingar från Chile och andra länder med auktoritära regeringar.	1973	
	1974	De första svenska UBV-volontärerna anländer för att arbeta tillsammans med statliga organ och folkrörelser.
Efter en statskupp ersätts general Velasco av general Morales Bermúdez på presidentposten.	1975	
Fackförenings- och folkrörelseprotester mot den ekonomiska situationen. Strejker och perioder av undantagstillstånd. CONADE, Nationella rådet för mänskliga rättigheter grundas (Consejo Nacional de Derechos Humanos).	1976	SAREC, den svenska styrelsen för u-landsforskning, börjar stödja institutioner som IEP, DESCO, CIPCA. (1995 slås SAREC ihop med Sida)
Nationell strejk mot militärregeringens ekonomiska politik.	1977	Diakonia etablerar sig i Lima: Stöd till flyktingar från sydamerikanska diktaturer och till förtryckta peruanska fackföreningsmedlemmar. Rädda Barnen Sverige inleder rehabilitering av barn på sjukhus i Lima.

Peru	År	Svenskt utvecklingssamarbete
Den sociala och politiska mobiliseringen ger resultat: Val av en konstituerande församling och övergången till demokrati inleds.	1978	Den svenska regeringen inrättar den särskilda Beredningen för humanitärt bistånd. Den tar emot ansökningar för humanitära projekt i Peru från tre svenska enskilda organisationer: Diakonia, Lutherhjälpen och Rädda Barnen.
Den konstituerande församlingen ledd av Víctor Raúl Haya de la Torre (APRA) antar en ny grundlag och kallar till nationella val. Övergång till demokrati.	1979	Diakonia flyttar sitt regionkontor för Sydamerika från Quito till Lima. Arbetet i Peru blir allt intensivare. Första fackföreningsprojekten, stödda av LO-TCO:s Biståndsnämnd.
Nationella val hålls och den populistiske presidenten Fernando Belaúnde väljs med 46%. Sendero Luminosos väpnade aktioner i Ayacucho inleds genom att man bränner valurnor i protest mot det politiska styret.	1980	
Sendero Luminoso inleder väpnade attacker mot polisstationer och mördar polismän.	1981	Diakonia avslutar sina traditionella biståndsprjekt och inriktar sitt arbete på försvar av de mänskliga rättigheterna.
Utegångsförbud i Ayacucho-regionen, undantagstillstånd utlyses. Fångar som hålls instängda på Ayacuchos sjukhus mördas.	1982	
Den marxistiska vänstern (Förenade Vänstern, IU – Izquierda Unida), vinner kommunalvalen i Lima och flera andra städer. Sendero Luminosos första massaker som väcker stor internationell uppmärksamhet, då offren är åtta journalister och deras två guider i Uchuraccay. Massakrer på bönder inleds både av Sendero Luminoso och armén i bergen (Huancavelica, Ayacucho och Apurimac). MR-organisationen APRODEH bildas (Asociación Pro Derechos Humanos). Torka i Puno-provinsen.	1983	Brett stöd av den svenska regeringen på grund av torkan i Puno, kanaliserat genom tre svenska enskilda organisationer ledda av svenska Rädda Barnen. Svenska kyrkan startar projekt för mänskliga rättigheter och lokal utveckling.
Tupac Amarus revolutionära rörelses första väpnade attacker (Movimiento Revolucionario Tupac Amaru, MRTA) MR-organisationen Institutet för rättsligt försvar grundas. (Instituto de Defensa Legal, IDL).	1984	Rädda Barnen Sverige startar program för barnens rättigheter. Lima-kontoret blir regionalt kontor för Sydamerika.
Nationella val. Alan García väljs till president och partiet APRA (Alianza Popular Revolucionaria Peruana) bildar regering för första gången. Sendero Luminoso mördar flera kongressledamöter från IU och APRA. Massakrer på landsbygdsbefolkningen. Nationella Samordningsorganisationen för Mänskliga Rättigheter (Coordinadora Nacional de Derechos Humanos) grundas, den första i sitt slag i Latinamerika.	1985	

Peru	År	Svenskt utvecklingssamarbete
Kommunalval. IU förlorar i Lima Våld i stor skala: Massakrer på 200 fångar i fängelset "El Frontón" i Lima. Selektiva mord på politiker och militärer.	1986	
Försvarsministeriet bildas och en ny strategi för att bekämpa de illegala väpnade grupperna sätts i verket.	1987	
Den paramilitära gruppen Rodrigo Franco bildas och börjar utföra avrättningar. Sendero Luminoso ökar sin närvaro i Lima.	1988	
Nya röstlängder och kommunalval. 41 tjänstemän som utsetts av regeringen mördas.	1989	
Alberto Fujimori, hittills okänd i politiken, vinner presidentvalet mot Mario Vargas Llosa, en internationellt känd författare. Regeringens första åtgärder för strukturanpassning: En total inflation på sammanlagt över 7 000% försvagar samhället.	1990	
Rodrigo Francos kommando genomför massakrer (mot förmodade Sendero-medlemmar). Massakern i Barrios Altos i Lima.	1991	
"Självkupp": Alberto Fujimori stänger kongressen och ingriper i rättsväsendet genom att lägga fram en författningsändring. Regeringen kallar till en konstituerande församling. En paramilitär kommandogrupp kidnappar och bortför nio studenter och en lärare från La Cantuta-universitetet Abimael Guzmán, ledare för Sendero Luminoso, tillfångatas.	1992	Den särskilda Beredningen för humanitärt bistånd upplöses. Latinamerikanska nätverket för mottagande och utbyte (Red Latinoamericano de Acogida e Intercambio) sluter ett avtal med Nationella samordningsorganisationen för mänskliga rättigheter om en utvärdering av fall av förföljelse mot samhällsledare och MR-förespåkare.
En ny författning antas. Fujimori-anhängarna ökar sitt inflytande. En ny försvarslag ger militären omfattande befogenheter att genomföra en anti-subversiv politik. Ombudsmannaämbetet inrättas. Liken av de som kidnappats i La Canuta lokaliseras.	1993	Med stöd från Rädda Barnen utnämns den första kommunala ombudsmannen för barn och ungdom (DEMUNA) i Lurigancho, Lima. Biståndsorganisationen UBV drar sig tillbaka och skickar inte fler volontärer till Peru. Orsaken är den bristande säkerheten.
Nya massgravar med Ashaninka-indianer upptäcks i Amazonas regnskog. Väpnad konflikt med Ecuador.	1994	
Fujimori blir omvald med 64 procent av rösterna trots kränkningar av mänskliga rättigheter och hans hantering av statsapparaten och livsmedelspolitiken.	1995	Sverige inleder samarbete med offentliga myndigheter (utan bilaterala avtal) och stöder Ombudsmannaämbetet. Även Kanada och Nederländerna stöder institutionen.

Peru	År	Svenskt utvecklingssamarbete
<p>Jorge Santisteban de Noriega väljs som förste ombudsman. Därefter får institutionen en nyckelposition i försvaret av de mänskliga rättigheterna.</p> <p>En långsam process för benådning av oskyldiga fångar inleds, godkänd av republikens president.</p> <p>MRTA tar sig in på den japanska ambassaden och tar hundratals personer som gisslan (december).</p>	1996	
<p>Efter mer än 4 månader återtar regeringen den japanska ambassaden i en militär aktion. Samtliga terrorister och en av 72 i gisslan dödas.</p>	1997	<p>Den svenska regeringen antar sin första strategi för utvecklingssamarbete med Sydamerika 1997–2002. Peru ingår.</p> <p>Diakonias Program i Sydamerika utvärderas av Sida.</p>
<p>Nationell kampanj mot Alberto Fujimoris avsikt att för en tredje gång ställa upp i presidentvalet.</p>	1998	Sidas första KTS-projekt (Kontraktsfinansierat tekniskt samarbete).
<p>Peru drar sig tillbaka från interamerikanska systemet för mänskliga rättigheter, där man har flera åtal riktade mot sig.</p> <p>Ombudsmannen får starkt stöd från det peruanska folket.</p> <p>Den första processen för benådande av oskyldiga fångar avslutas.</p>	1999	
<p>Alberto Fujimori försöker genom valfusk bli president en tredje gång.</p> <p>Massivt gensvar genom "De fyra rikenas marsch" (La Marcha de los cuatro Suyos)¹⁰ ledd av Alejandro Toledo. Nära hundra tusen människor protesterar.</p> <p>Spridning av Kouri-Montesinos video som bevis för korruption och valfusk. OAS förhandlingskommission ingriper och utlyser nyval.</p> <p>Alberto Fujimori flyr till Japan och avgår därifrån (november). Kongressen förklarar presidentposten vakant. Valentín Paniagua väljs av Kongressen till president för övergångsregeringen.</p>	2000	
<p>Nationella val. Alejandro Toledo väljs till president.</p> <p>Peru återansluter sig till det interamerikanska systemet för mänskliga rättigheter och erkänner dess giltighet och jurisdiktion.</p> <p>Inrättande av Sannings- och försoningskommissionen, CRV.</p> <p>Samordningsforum för fattigdomsbekämpning (Mesas de Concertación para la lucha contra la pobreza) inrättas genom en ny lag i alla regioner som ansvariga för möten och samordning.</p>	2001	<p>Sveriges ambassad i Lima stängs och ersätts av ett honorärt generalkonsulat. Sida öppnar ett kontor i Lima med en nationell programhandläggare.</p> <p>Sverige stöder CRV:s arbete.</p> <p>Fonden för Mänskliga Rättigheter skickar sin första internationella delegation till Peru för att övervaka MR-situationen. Ytterligare två delegationer besöker landet 2002 och 2003.</p> <p>Sida stöder den peruanska enskilda organisationen Transparencia och UNDP för valobservation.</p> <p>Vice talman i Sveriges Riksdag, Eva Zetterberg, leder EU:s observatörsgrupp under presidentvalet.</p>

10 "De fyra rikenas marsch" hänvisar till de fyra stora distrikt (suyu) som utgjorde Inka-imperiet.

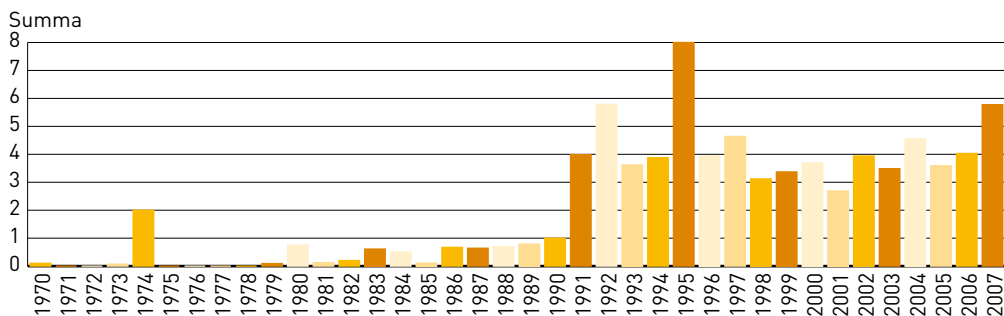
Peru	År	Svenskt utvecklingssamarbete
Statens decentraliseringsreform inleds. En lång tillväxtperiod i den peruanska ekonomin inleds. Regionala och kommunala val.	2002	Sida utvärderar Svenska Caritas program för utvecklingssamarbete med Sydamerika (Peru ingår).
CVR presenterar sin slutrapport baserad på 17 000 vittnesmål. I rapporten ingår även rekommendationer.	2003	Sida finansierar projekt som följer upp tillämpningen av CVR:s rekommendationer. Sveriges regering fastställer sin andra strategi för utvecklingssamarbetet med Sydamerika 2003–2007 där Peru ingår. Dock ligger fokus på Bolivia och Colombia. Sida analyserar det regionala utvecklingssamarbetet med Sydamerika (inklusive Peru). Sidas årsrapport (2003): Utvecklingssamarbetet med Peru.
På rekommendation av CVR inrättas en sektorövergripande högnivåkommission (Comision Multisectorial de Alto Nivel, CMAN). Dess uppgift är att se till att lagen om gottgörelse (Ley Integral de Reparaciones) efterföljs.	2004	Sidas årsrapport (2004): Utvecklingssamarbetet med Peru.
Internationell kampanj för att arresteras och utlämna den före detta presidenten Alberto Fujimori. Alberto Fujimori arresteras i Chile när han försöker återvända till Peru.	2005	Sidas årsrapport (2005): Utvecklingssamarbetet med Peru.
Presidentval där APRA triumferar. Alan García blir åter president. Regeringen godkänner landets MR-plan (Plan Nacional de Derechos Humanos) med starkt och aktivt stöd av MR-organisationer. Samordningsorganisationen för mänskliga rättigheter (CNDDHH) vakar varje år över planens uppfyllelse. Det nationella rådet för gottgörelse (Consejo Nacional de Reparaciones) etableras och följer CVR:s rekommendation att upprätta ett register över offren (Registro Único de Víctimas). Arbetet får stöd från internationella organ. Regionala och kommunala val (november).	2006	
Alberto Fujimori utlämnas av Chile till Peru. En rättsprocess inleds angående brott mot mänskligheten och andra allvarliga brott. En jordbävning med 7.2 grader på Richterskalen drabbar Ica-regionen, söder om Lima (augusti).	2007	Sverige finansierar katastrofhjälp till följd av jordbävningen i Ica-regionen. Den svenska regeringen beslutar att gradvis dra sig tillbaka från utvecklingssamarbetet med Peru. Sida publicerar en utfasningsplan för perioden 2008–2010.
Alberto Fujimori åtalas i Peru i en exemplarisk rättsprocess och döms till 25 års fängelse.	2008	Sida utvärderar Diakonias stöd till lokal demokratisk utveckling i Latinamerika (inklusive Peru).
	2009–2010	Kristdemokratiskt Internationellt Center (KIC), inleder stöd till "Transparencia". Sidas kontor i Lima stänger. Flera svenska organisationers utvecklingssamarbete fortsätter.

Utvecklingssamarbetet i siffror

Siffrorna i tabeller och diagram ger inte en komplett bild av det svenska stödet till Peru. Tiden har gått och det stora antalet aktörer tillåter inte exakta beräkningar, eftersom varken Sida eller svenska enskilda organisationer har data i sina arkiv, som omfattar alla 40 åren. De uppgifter som presenteras nedan bör därför ses som ungefärliga.

Siffrorna för OECD:s (Organization for Economic Co-operation and Development) officiella utvecklingsbistånd kan inte jämföras med siffrorna från Sida. OECD:s belopp finns tillgängliga för hela perioden (1970–2007) men visar inte allt stöd från Sida. Sidas statistik är mer tillförlitlig, men nackdelen är att den inte finns tillgänglig före 1989 (per område) och 1998 (per avdelning). Enligt OECD uppgick det svenska stödet under perioden till 78,5 miljoner USD.

Diagram 1: OFFICIELLT UTVECKLINGSBISTÅND*
Sverige-Peru 1970–2007 (i miljoner USD)
Totalt belopp: 78 550 000 USD. Källa: OECD

* Officiellt utvecklingsbistånd (ODA, Official Development Assistance) definieras som flöden till utvecklingsländerna och multilaterala institutioner från officiella organ, inklusive statliga och lokala myndigheter eller deras verkställande organ. Varje transaktion har följande kännetecken: [1] det administreras med det huvudsakliga målet att främja ekonomisk utveckling och välfärd i mottagarländerna; 2] det är av gåvoart och minst 25 procent överförs utan återbetalningsvillkor.

Diagram 2: BELOPP OCH PROCENTSATS PER OMRÅDE
1989–2009 (i miljoner USD)

Totalt belopp: 438 000 000 USD. Källa: Sida

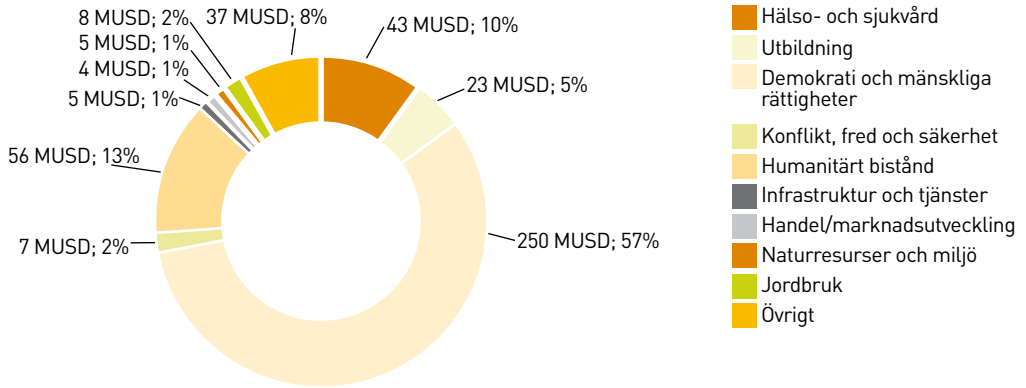
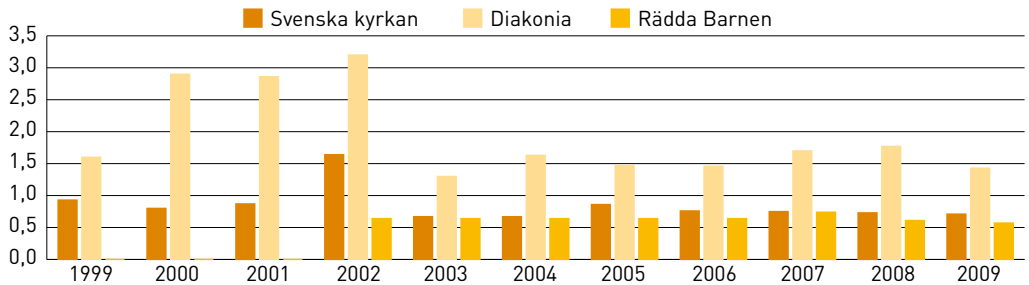

Diagram 3: DE FRÄMSTA GIVARNA BLAND ENSKILDA ORGANISATIONER. Belopp 1999–2009 (i miljoner USD)

Totalt belopp: 37 630 000 USD. Källor: Svenska Kyrkan, Diakonia, Rädda Barnen Sverige

* Dessa belopp omfattar egna eller insamlade medel och Sidamedel. För Diakonia och Rädda Barnen Sverige finns bara tillförlitlig information sedan 1999 respektive 2002. För Rädda Barnen Sverige är beloppen för åren 2002–2006 uppskattningar, beroende på att Peru är en del av ett regionalt program, och det saknas information om exakta belopp per land. Från och med 2007 är beloppen exakta.

Kärlek och trygghet till 5000 barn

Från en madrass på golvet sträcker sig två små armar mot mig. "Krama mig!" uppmanar en fyraåring med rufsigt hår som just vaknat. Hon befinner sig på daghemmet Nazareth, som öppnade sina dörrar 1960 och var det första av de projekt som Sverige finansierade under mer än 40 år i Peru. Initiativtagaren till detta stöd var den svenska enskilda organisationen Svalorna Latinamerika, som i Peru ofta kallades "Las Golondrinas" (Svalorna). Projektet var ett privat initiativ.

Under fem decennier har pojkar och flickor fått mat, trygghet och kärlek, något som inte alltid finns i hemmen. Barnen kommer från mycket fattiga familjer där föräldrarna ibland har alkohol- eller drogproblem.

Sedan starten har stiftelsen Nazareth tagit emot mer än 5 000 barn. Suzanne Sandberg, nu 94 år, en av grundarna av Svalorna Latinamerika, besökte sin syster i Peru på 50-talet och chockades av den extrema fattigdom hon såg i stadsdelen där hon bodde. Genom sina kontakter i Sverige skaffade hon de nödvändiga medlen och projektet inleddes. Svalornas finansiering till Nazareth upphörde 2004, men Svalorna Finland fortsätter sitt stöd. Många svenska volontärer kom till Peru för att arbeta med Nazareth.

"Många gånger har vi trott oss tvingade att stänga, men tack vare samarbetet finns vi fortfarande kvar", säger Livia Cuchama Mendoza, som har tagit hand om barnen på Nazareth i 20 år.

I en av salarna städar Beatriz Rivas Fernández. Beatrice har varit på Nazareth sedan hon var fem år gammal och sedan 13 år är hon anställd där: "Jag är mycket tacksam för det stöd jag fick när jag var liten, ända fram till idag. Det var viktigt att ha en trygg plats i livet".

Trygghet var något som inte fanns i Beatriz hem. Hon växte upp i en familj med sju syskon. Pappan slog alltid hennes mamma, samma våld som Beatriz utsattes för som vuxen av sin partner, fadern till hennes två barn. En dag när hennes man kom hem berusad gömde sig Beatriz under sängen tillsammans med sin dotter. "Min man tänkte sätta eld på huset och oss." Efter den händelsen lämnade Beatriz sin make. Som ensamstående mamma blev Nazareth hennes andra hem.

Denna typ av projekt – som var Sveriges första i Peru – handlade självklart mer om välgörenhet än om utvecklings-samarbete, vilket blev det som senare karaktäriserade stödet i landet. Svalorna Latinamerika, den äldsta svenska enskilda organisationen i Peru, fortsätter sitt arbete i departementet Arequipa.

49 ÅR SENARE. NAZARETH
ÄR FORTFARANDE ETT
DAGHEM I PERU. MEN UTAN
SVENSKT BISTÅND.

BONDKVINNA FRÅN
COCHAS, AYACUCHO,
EFTER SENDERO
LUMINOSOS ATTENTAT
DEN 19 SEPTEMBER
1986.

2. Utvecklingssamarbete för mänskliga rättigheter

KAMPEN FÖR SANNING, RÄTTVISA OCH GOTTGÖRELSE

Efter diktaturen, år 2001, godkände Valentín Paniagua, president för övergångsregeringen till demokrati, inrättandet av en Sanningskommission i Peru. Detta hade länge varit ett krav från MR-organisationerna. Kommissionen skulle inte ha varit möjlig om inte de MR-organisationer som Diakonia stödde under 80- och 90-talet verkat för respekten för de mänskliga rättigheterna.

Under 80- och 90-talen föddes flera MR-organisationer. 1983 bildades Föreningen för mänskliga rättigheter (*Asociación Pro Derechos Humanos, APRODEH*) och 1984 Institutet för rättsligt försvar (*Instituto de Defensa Legal, IDL*). År 1985 grundades den Nationella samordningsorganisationen för mänskliga rättigheter (*Coordinadora Nacional de Derechos Humanos, CNDDHH*).

Sökandet efter sanningen födde en medborgarrörelse som drev fram betydelsefulla insatser, såsom bildandet av CVR, och efter det, andra verksamheter för att nå rättvisa. I början av 2000-talet ledde APRODEH kampanjen för utlämningen av Alberto Fujimori från Japan och sedan från Chile, för att senare driva rättegångarna tillsammans med anhöriga till offren och advokater och med stöd från CNDDHH och dess 67 medlemsorganisationer.

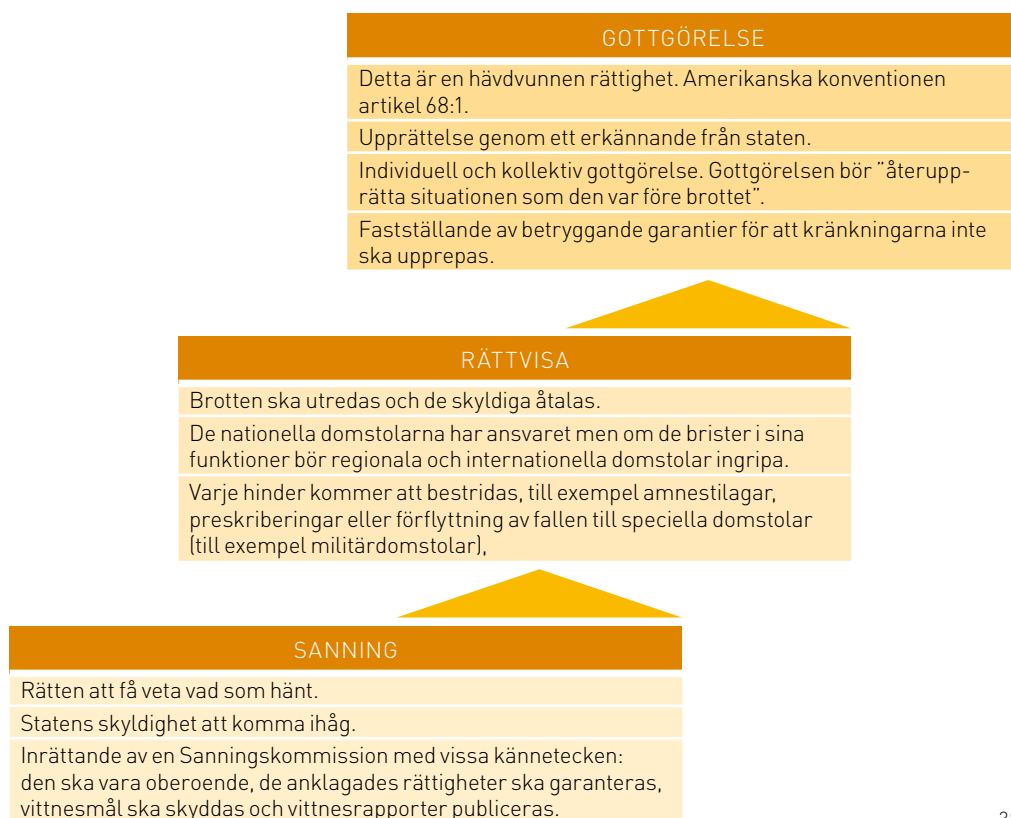
”Den röda tråden i svenskt utvecklingssamarbete i Peru har varit inriktningen mot det civila samhället för att stärka deras arbete för de mänskliga rättigheterna, däribland kvinnor och barn. Man har också velat försvara demokratin och det folkliga deltagandet. Detta var grundläggande för freds- och försoningsarbetet som inleddes i slutet på 90-talet”, säger Elisabet Hellsten, tidigare biträdande chef för Sidas avdelning för Latinamerika, och under många år knuten till utvecklingssamarbetet med Peru.

ATT ETABLERA SANNINGEN
ÄR DET FÖRSTA AVGÖRANDE
STEGET I KEDJAN SANNING,
RÄTTVISA OCH GOTTGÖREL-
SE. RÄTTSTANDLÅKARNA
I DET RÄTTSMEDICINSKA
TEAMET HAR EN VIKTIG
ROLL I DET ARBETET, SOM
SIDA VARIT MED OCH
FINANSIERAT.

Tre rättigheter på vägen mot försoning

Sanning, rättvisa och gottgörelse – i den ordningen – är grundläggande och obestridliga rättigheter för att nå försoning i varje samhälle som har genomgått en intern väpnad konflikt eller där det förekommit omfattande kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Dessa rättigheter är också verktyg för att bekämpa straffrihet och för att alla medborgare ska få tillgång till rättvisa. Många gånger definieras de som principer, men inom ramen för internationell rätt är de alltså rättigheter, som gradvis utvecklats av olika domstolar och FN:s organ för mänskliga rättigheter, till exempel Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter, Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter, FN:s kommission för mänskliga rättigheter och olika tematiska rapportörer. Texterna i diagrammet är hämtade ur en rapport från FN:s underkommitté för skydd och främjande av de mänskliga rättigheterna från 1997. De MR-projekt som stöds av Sida och svenska enskilda organisationer, och som presenteras i detta kapitel, är starkt knutna till dessa rättigheter.

CVR fann en verklighet ingen kunnat föreställa sig

I Perus 182-åriga historia som självständigt land, är den interna väpnade konflikten 1980–2000 den period som medfört det mest utbredda våldet, och som fick de allvarligaste konsekvenserna. Det troliga antalet döda till följd av tvångsförsvinnanden, tortyr eller utomrättsliga avrättningar uppgår till 62 289 personer. När Sannings- och försoningskommissionen (CVR)¹¹ inledde sitt arbete 2001 fanns bara sju anhörigorganisationer. När processen nu avslutats och slutrapporten spridits är de nästan 300.

Trots att det gått sex år sedan CVR överlämnade sin slutrapport och sina rekommendationer fortsätter peruanska medier att rapportera om CVR och dess uppdrag. Medierna speglar den politiska debatten med ståndpunkter för och emot innehållet i rapporten och CVRs rekommendationer. Den baseras på de 17 000 vittnesmål av peruaner som haft modet att anmäla brott mot de mänskliga rättigheterna.

”I samhället Chungui (Ayacucho) bodde det 6 000 personer innan våldsamheterna bröt ut. Idag finns bara 2 000 invånare kvar. 1 500 försvann under åren för inbördeskriget, enligt CVR:s slutrapport”, informerade den 20 augusti 2009 radiostationen RPP, den station som har flest lyssnare i landet.

Rapporten avslöjade en fasansfull verklighet, och visar på det oerhörda lidandet i de sex regioner där den fattigaste befolkningen bor: Ayacucho, Huancavelica, Apurímac, Huanuco, Junín och Pasco. Dessa regioner har ett mänskligt utvecklingsindex (*human development index*) som visar på extrem fattigdom. Det var i dessa regioner som Sendero Luminoso uppstod, och där 216 massakrer i bondesamhällen utfördes.

Under perioden 1980–2000 bortfördes, torterades och dödades tusentals medborgare av militära styrkor på order av de högsta ansvariga för de väpnade styrkorna – presidenterna Fernando Belaúnde, Alan García och Alberto Fujimori. De kom att bekämpa Sendero Luminosos terrorism med metoder som i lika stor utsträckning kränkte de mänskliga rättigheterna. CVR fick i uppgift att utforska våldet, då det var allvarligt för ett land som nyss hade tagit initiativet till en demokratisk regering. Dåvarande presidenten Alejandro Toledo, bad

CVR att de samtidigt skulle ge rekommendationer för försoning och fredsbyggande.

MASSGRAVARNA OCH
KREMATORIET I LOS
CABITOS NÄRA
AYACUCHOS CENTRUM.

Rapport i nio volymer

I augusti 2003 lämnade CVR in slutrapporten och rekommendationerna i nio volymer. I dessa beskrivs processen mellan 1980 och 2000. Man skildrar de faktiska omständigheterna, de viktigaste aktörerna och offren. I rapporten analyseras konfliktens utveckling, typer av brott, kränkningar av de mänskliga rättigheterna och man beskriver de faktorer som möjliggjorde våldet. I volym nr 9 ges rekommendationer för hur man ska uppnå nationell försoning. CVR fann att inbördeskriget inleddes av Sendero Luminoso 1980 och att det fortsatte ytterligare 20 år. Sendero Luminoso beskrevs som en kriminell och totalitär organisation utan grundläggande humanitära värderingar. Det var statens lagliga skyldighet att försvara medborgarna.

”När jag var fyra år kom de och dödade min mamma, min pappa och mina farföräldrar. Jag är äldst av fyra syskon. När jag var 17 år började jag vandra omkring och söka arbete. Först när Sanningskommissionen kom till min by, kunde vi berätta. Vi har vittnat om vad som hände och hur det gick till, det var en lättnad. Alla vi som berörts hör till en etablerad organisation. Vi gick ihop eftersom det blev så dyrt att åka till Åklagarmyndigheten en och en, och de tog inte emot oss. Kan det bero på att regeringen tänker: Vad har bönder att göra

med denna typ av problem? Ingen tog emot oss.”

William de la Cruz, 31 år, tillhör Föreningen för kidnappade, arresterade och försvunna i Peru (*Asociación de familiares secuestrados detenidos y desaparecidos del Perú, ANFASEP*):

”Jag kommer från byn Satica på 5 600 meters höjd. Vi befinner oss fyra timmars vandring från Pampa Cangallo. Många gav sig av från byn när soldaterna kom. De ockuperade skolan och installerade sig där under åtta år. Sedan kom anhängarna till Sendero Luminoso (senderistas). De dödade byns ordförande efter att han rest till Lima för att anmäla några försvinnanden.”

CVR konstaterade genom tusentals vittnesmål, att de flesta offren – 80% – var män mellan 20 och 49 år. 95% var quechuatalande bybor eller infödda, 68% var analfabeter eller hade endast grundskoleutbildning, 69% kom från landsbygden, 56% bedrev jordbruksverksamhet, 75% var gifta eller sammanboende och 40% kom från Ayacucho. CVR fann också att det fanns 4 644 dolda begravningsplatser i dessa regioner och att Sendero Luminoso var ansvarigt för 54% av de anmälda massakrerna. De andra blev antingen offer för de väpnade styrkornas insatser eller omkom i sammanstötningar mellan Sendero Luminoso och självförsvarskommittéerna eller medborgargarden organiserade av civilbefolkningen, som fick vapen från armén.

Rapporten speglar realiteter som man nästan inte kan föreställa sig, till exempel att 6 000 av Ashaninkafolkets 55 000 medlemmar miste livet i händerna på Sendero Luminoso, 10 000 flyttade till andra platser, 5 000 levde i fångenskap som tjänstefolk, masskidnappade och förslavade. Man beräknar att mellan 30 och 40 Ashaninkasamhällen utplånades.

CVR bestod av åtta kommissionärer, bland dem Sofia Macher, som under en tid var generalsekreterare i Perus samordningkommitté för mänskliga rättigheter, CNDDHH. Hon minns:

”Under kommitténs första år, på 80-talet, inriktades arbetet främst på stöd till våldsoffren. Vid den tiden hade Peru, enligt FN, världsrekord i försvinnanden. Det var svåra och farliga tider. Det var vid den tidpunkt då svenskt bistånd överlämnade första hjälpen till oss, vilket räddade många liv. De litade fullständigt på den begynnande människorättsrörelsen i Peru och satsade på den”.

Efter CVR blev Sofia Macher chef för kontoret som ansvarade för att uppfylla en av CVR:s rekommendationer: att upp-

rätta ett register över offren (*Registro Único de Víctimas, RUV*), som blev huvuduppgiften för det statliga Rådet för gottgörelse (*Consejo de Reparaciones*). Rådet skapades 2006.

Det är aldrig mörkare än just före gryningen

”Sannings- och försoningskommissionens arbete började i september 2001 och avslutades i augusti 2003. Tack vare det svenska bidraget och andra länders insats (däribland Belgien, USA, Storbritannien, Holland) kunde vi genomföra ett väl-ordnat och grundligt arbete med högkvalificerad personal. Man utarbetade också en utförlig rapport om hur resurserna använts. Vi arbetade med 900 personer i fyra av landets regioner, där vi samlade in över 17 000 vittnesmål. Beslutet om en Sanningskommission togs 2001, men Toledo-administrationen (2002–2006) bad oss att, förutom en rapport om vad som verkligen hänt i landet, även ge rekommendationer för en försoningsprocess. Därför fick den namnet Sannings- och försoningskommissionen.

Rapporten avslöjade konflikter, diskriminering och historiska kulturella motsättningar. Den påvisade en diskriminerande särbehandling av etniska majoritetsgrupper, de fattigaste och de quechuatalande. Den belyste obeskrivliga övergrepp.

Offren ansågs inte vara medborgare. Rapportens resultat synliggjorde de kulturella motsättningarna. Man såg behovet av och rekommenderade en interkulturell dialog, eftersom Peru består av flera nationer i en, och varje kultur har sina problem inom gruppen. Rekommendationerna gavs i syfte att utarbeta en nationell politik, som tar hänsyn till olika språk och kulturer, till exempel möjligheten att väcka åtal eller erbjuda hälso- och sjukvård på det egna modersmålet. Metoden att använda offentliga utfrågningar hämtades från den sydafrikanska Sanningskommissionen och var mycket viktig, eftersom det var det första offentliga erkännandet för offren, vilket gav dem ett värde och fick dem att känna sig som rättighetsbärare.

Konflikten, det fanns offer och förövare i samma samhälle. Man vet att det kan ha varit grannen som dödade ens släkting. Det är inte och kommer inte att vara lätt att tala om försoning, när det finns så mycket diskriminering. CVR:s uppgift var inte att försona, ansvaret låg hos staten, som genom CRV fick reda på sanningen.

SALOMON LERNER
VAR ORDFÖRANDE I
SANNINGS- OCH FÖR-
SONINGSKOMMISSIONEN, CVR.

Påverkade CRV samhället?

Det har gått sju år och frågan är fortfarande aktuell.

Resultaten av detta arbete är betydande. Verksamheten nådde ut både lokalt och regionalt för att offren skulle kunna vittna, och man finansierade forskning och djupstudier, så att specialiserad personal skulle kunna tolka 'vad som hände', och därmed ge sitt bidrag till landets historia.

Vilket blev resultatet?

Offren blev medvetna om att de hade utsatts för många övergrepp och att våldet i årtal hade kränkt deras rättigheter. Det var avgörande. Det största illdådet var att det fanns människor i Peru vars familjer mördats, och som när de blev slagna accepterade den behandlingen. Rädslan hindrade dem från att agera. Staten var för dem otillgänglig och avlägsen. Det var den sorgliga sanningen. På den tiden flydde många familjer så fort de fick se Sendero Luminoso eller militären, migrationen var stor. Rädslan både syntes och hördes i deras vittnesmål.

Efter CVR har offren erkänts, deras självförtroende har stärkts och de har genom CVR upptagits som medborgare och som individer. Men många vågade på grund av rädsla inte vittna eller anmäla brotten.

Polisen och rättsväsendet lärde sig respektera internationell rätt. Vi utarbetade en rapport kring etiska och juridiska aspekter inför rättegångarna mot Abimael Guzmán (ledare för Sendero Luminoso) och förre presidenten Alberto Fujimori.

CVR överlämnade 47 dokumenterade fall till rättsväsendet. Men åklagarna och domarna hade inga juridiska instrument för att väcka åtal. Det var då som Katolska universitetets institut för demokrati och mänskliga rättigheter (*Instituto de Democracia y Derechos Humanos de la Pontificia Universidad Católica del Perú, IDEHPUCP*) genom fortbildning och kurser utbildade dem och förklarade hur man utarbetar argument och straffar de skyldiga. Som juridisk ram antogs "teorin om gärningens prerogativ" (*Teoría del dominio del hecho*) som fastställde straffansvar och "teorin om vållande via mellanhand" (*Teoría de la autoría mediata*), vilket gjorde det nödvändigt att inhämta expertutlåtanden från andra länder, där man haft erfarenheter av liknande fall.

Den kontrovers som uppkom, där några vägrade att acceptera rapporten, berodde på att vi i de dokumenterade fall som överlämnades i första hand anklagade militären. Sendero-anhängarna hade redan förlorat inbördeskriget och fängslats, och rättsprocessen var inledd i deras fall.¹²

MÖDOSAM ARBETSPROCESS MED MÅNGA STEG.

ANHÖRIGA TALAR
FÖRST MED SOCIAL-
ANTROPOLOGEN.

DE IDENTIFIERADE
GRAVARNA GRÄVS UT AV
RÄTTSMEDICINSKA ARKEO-
LOGER, IBLAND UNDER
SVÅRA FÖRHÅLLANDEN.

ANHÖRIG HÅLLER
MINNESSTUND EFTER
GRAVÖPPNING.

RÄTTSMEDICINSKA TEAMET
ANALYSERAR SKELETT-
DELAR FÖR ATT FAST-
STÄLLA IDENTITET OCH
DÖDSORSAK.

BEGRAVNINGSHÖGTID.

RÄTTSTANDLÄKARE.

ANHÖRIGA ÄR INBJUDNA
ATT TA EMOT SINA NÄRAS
KVARLEVOR.

”Vetenskapligt arbete för att klarlägga sanningen: ett första steg mot rättvisa”

Efter Sannings- och försoningskommissionens slutsatser år 2003 åtog sig åklagarmyndigheten uppgiften att lokalisera 16 000 personer som försvunnit under våldsepoken. Men dess tekniska avdelning, Institutet för rättsmedicin (IML) var inte redo för uppgiften. När arbetet väl satte igång med att lokalisera gravarna, göra utgrävningar på gravplatserna och identifiera kropparna, stötte IML på en rad svårigheter.

Gino Davila, IML:s nationelle chef, kommer ihåg: ”Vi hade ingen erfarenhet av liknande fall och hade aldrig tidigare arbetat med hemliga gravar. Det fanns massor att göra, men var skulle vi börja?”

Under flera år var IML:s rättsmedicinska teams arbete mycket begränsat.

”Under 2008 hade vi kvantitativa mål, men vi hamnade på efterkälken på grund av brist på personal, speciellt gällde detta rättsantropologer. Vi förfogade inte över några egna sådana, och var därför tvungna att samarbeta med två ideella organisationer. Att hitta denna personal var en trög process som nästan tog ett år.”

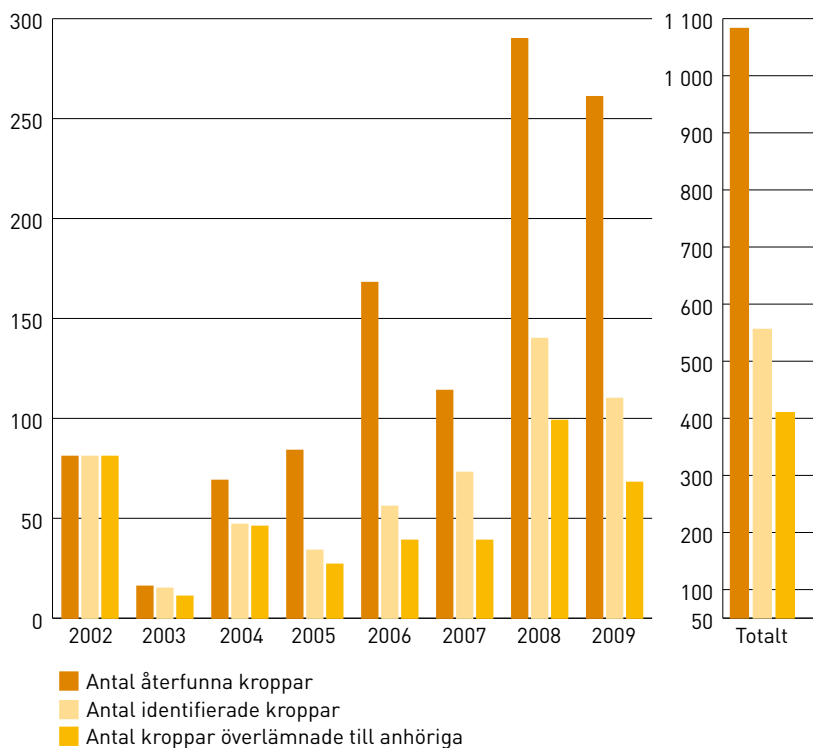
Sida stärkte det specialiserade rättsmedicinska teamet, (*Equipo Forense Especializado, EFE*), genom bidra med finansiering som säkerställde en kontinuitet i medlemmarnas anställningskontrakt. Teamet ökade från 9 till 23 anställda, och de som specialiserade sig utomlands genom kurser eller magisterexamina i Lima, fungerade som resurspersoner.

Det nya rättsmedicinska laboratoriet i Ayacucho (den region som drabbats värst av våldet) är till största delen finansierat av Europeiska kommissionen. Det har 40 anställda. Av dessa betalar Sida rättsläkarnas löner.

På språket quechua betyder ”*Rune chinkasqa, sipiqa, tullunta maskaspa, allinta qatipaspa, ayllunkunaman kutichisun*” sökande, återfinnande, identifiering och överlämnande av mänskliga kvarlevor av försvunna till deras anhöriga. Det är under det mottot på quechua, som EFE uppsöker befolkningsgrupper som drabbats av våldet. Enligt Sannings- och försoningskommissionen talade 68 procent av offren quechua.

Under åren 2008 och 2009 har antalet funna kroppar fördubblats, jämfört med det antal som återfanns mellan 2003 och 2007. Detta har skett tack vare fortbildning och den kontinuitet som funnits i teamet.

Diagram 4: ANTALET ÄRENDEN SOM EFE TAGIT SIG AN 2002–2009

Enligt Omar Pinto, chef för EFE, är detta det mest kompletta teamet i landet, och ett exempel för åklagarmyndigheter i andra latinamerikanska länder. ”Nyligen kom specialåklagare från Colombia för att lära av våra erfarenheter och använda dem som referens.”

EFEs medlemmar är mycket motiverade och arbetar med en komplicerad, långsam process för att identifiera tvångsförsvunna och utomrättsligt avrättade offer, finna dem genom utgrävningar, identifiera kvarlevorna och analysera hur de dödades, samt därefter överlämna analysmaterialet till åklagare och kropparna till de anhöriga så att de kan begravas officiellt och värdigt. I de rättsliga utredningarna har det rättsmedicinska teamet en nyckelroll.

Många yrkeskompetenser i rättsmedicinska teamet

CARLOS
ALBERTO MEZA,
rättsläkare,
chef.

MILAGROS
ARCOS,
psykolog.

EFRAÍN
GALINDO,
samordnare för
dataregistrering.

IVÁN JIMMY
VARGAS,
fotograf.

MARLENE
GALINDO,
rättstandläkare.

NORI CONDOR,
socialantropolog.

LUIS ALBERTO
RUEDA,
rättsmedicinsk
arkeolog.

LUCIO CONDORI,
antropolog.

”Samarbetet med Sverige har hjälpt oss att arbeta i stor skala. Nu kan vi organisera omfattande utgrävningar och jämföra olika rättsfall och områden med varandra. Jag minns när vi började: vi reste till ett ställe där vi hittade två eller tre kroppar, och om det framkom ytterligare ett fall var vi tvungna att åka tillbaka, vilket bidrog till slöseri med tid och resurser. Bara i Huancavelica har vi registrerat 94 fall *ante mortum*¹³, som omfattar 105 individer. Detta har man aldrig sett tidigare i Peru,” förklarar Omar Pinto.

EFEs verksamhet har påverkat det speciella åklagarämbetet för tvångsförsvinnanden och utomrättsliga avrättningar.

”Vi har en proaktiv roll, med tar fram vetenskapliga bevis. När vi är säkra på våra resultat, tar vi kontakt med åklagarna, som vi har ett nära samarbete med, och begär att åklagaren planerar åtgärder i varje enskilt fall.”

Ett av EFE:s viktigaste resultat är relaterat till genomförandet av CVR:s rekommendationer.

”De direkta förmånstagarna i vårt arbete är anhöriga till de försvunna. Deras reaktioner skiftar, och även om det till en början kan vara smärtsamt eller chockerande, brukar de flesta uppleva en lättnad. Äntligen fann de sin släkting och kan börja sörja.”

Det återstår fortfarande mycket att göra. EFE har ur 350 utgrävda gravar tagit upp mer än tusen kroppar av de uppskattningsvis 16 000 som finns, enligt CVR-rapporten, och allt fler anmälningar registreras. Hur det rättsmedicinska institutet ska kunna fortsätta att finansiera EFE på lång sikt är oklart då medlen från Sida upphörde vid årskiftet 2009/2010. Staten hade då ännu inte avsatt en budget för att finansiera verksamheten eller ge kontinuitet åt teamet, vars arbete utan tvivel varit effektivt och av stor betydelse.

Det krävs politisk vilja för att skipa rättvisa

Bildandet av den särskilda åklagarmyndigheten för mänskliga rättigheter 2003 var ett resultat av Sannings- och försoningskommissionens rekommendationer. Den fick ekonomiskt stöd från Sida.

Stödet gavs under två perioder. Från 2003 till 2007 till projektet ”Stöd till den särskilda åklagarmyndigheten för tvångsförsvinnanden, utomrättsliga avrättningar och utgrävning av gravar” och mellan 2008 och 2009 till arbetet med ”Utgrävning av gravar och identifiering av försvunna offer samt åtal i motsvarande brottmål”. Båda projekten administrerades av UNDP (*United Nations Development Programme*) genom ett samarbetsavtal om förvaltning av medel som Sverige har med detta FN-organ på global nivå.

Den särskilda åklagarmyndigheten verkar i Ayacucho, eftersom det är en av de platser där man registrerat flest fall av MR-brott. Det var absolut nödvändigt att skapa åklagarmyndigheten, eftersom man efter CVR:s bildande tog beslutet att inleda en utredning av tusentals fall av utomrättsliga avrättningar, försvinnanden och tortyr. Enligt den nuvarande chefen Andrés Cáceres är åklagarmyndighetens specifika funktion att identifiera brott och de personer som misstänks vara skyldiga till brott knutna till kränkningar av de mänsk-

SPECIALÅKLAGAR-
ÄMBETET I AYACUCHO
ARBETADE FÖR ATT
RÄTTSVÄSENDET SKULLE
NÅ UT TILL DE AVLÄGSNA
BYARNA. UNDERSÖK-
NINGAR INLEDDES PÅ
PLATS, VILKET INTE VAR
VANLIGT UNDER DEN
VÄPNADE KONFLIKTEN.

liga rättigheterna och väcka åtal mot dessa. Till sitt förfogande har man haft experter på mänskliga rättigheter.

Sedan 2001 fanns icke påbörjade utredningar som Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter krävde att den peruanska staten skulle utföra. Det året begärdes utredningar av 50 fall. Detta var resultatet av MR-organisationernas mångåriga arbete med att lyfta fram oräkneliga fall av försvinnanden, tortyr och avrättningar, som ägt rum flera år före 2003 och anmäla många av dem till Interamerikanska kommissionen.

År 2003 var en milstolpe. Först då, efter CVR:s rapport, åtog sig staten anmälningarna och de begärda utredningarna. Därför var en särskild åklagarmyndighet nödvändig. Av de 50 fall som de Interamerikanska kommissionen krävde skulle utredas, hade några redan påbörjats. Den särskilda åklagarmyndigheten behövde sakkunniga till sitt team.

Man anställde till exempel sex quechuatalande advokater för utredningar i fält. Vid det rättsmedicinska laboratoriet, som utförde utgrävningarna, anställde man medel från Sida 14 experter på utgrävningar (antropologer, tandläkare, fotograf och andra) under hela den inledande etappen.

Andrés Cáceres efterträdde i november 2006 åklagaren Cristina Olazábal som tjänstgjorde mellan 2003 och 2005. Under dessa år genomfördes, enligt henne, den största delen av utredningarna, sammanlagt cirka 400 utredningar.

Sannings- och försoningskommissionens rapport och rekommendationer från augusti 2003 överlämnade mycket information till staten. Man berättade till exempel om att det finns 6 644 hemliga begravningsplatser, 1 700 av dem i Ayacucho, samt ca 16 000 fall av tvångsförsvinnanden.¹⁴ Åklagarmyndigheten har mycket arbete, och kommer att det lång tid framöver. Arbetet inleddes under president Alejandro Toledos regering (2002–2006), då det fanns politisk vilja att utreda. Så pass många fall rapporterades internationellt, att inrättandet av åklagarmyndigheten var nödvändig för att kunna utreda det som anhörigorganisationerna länge krävt.

Specialåklagarmyndighetens första chef, Cristina Olazábal, är en modig åklagare som i likhet med flera andra kollegor upplevde svårigheter och dödshot. Hennes arbete resulterade i att rättvisan fördes närmare befolkningen. Hennes team reste till platser som Putis, en avlägsen och fullständigt över-

given by. I en intervju, som gjordes för några år sedan, minns hon¹⁵:

”När byborna såg oss kom de fram till oss och ville berätta vad som hade hänt i byn, som förlorat 120 personer. Det första vi tog till oss var sorgen hos de människor som förlorat sina barn, syskon eller män”¹⁶.

Cristina Olazábal tog sig an viktiga fall, som massakrerna i Luccanamarca¹⁷ (i april 1983 då 69 personer dödades) och i Cayara¹⁸ (1988). Det var också hon som sammanställde anklagelserna mot Abimael Guzmán och andra personer från Senderoledningen, genom att ta till vara CVR:s utredningar. Olazábal fortsatte att utreda de fall som tilldelats åklagarmyndigheten fram till november 2006, då hon tillträdde en annan tjänst. Hennes roll var komplicerad, eftersom anklagelserna riktades mot militära befälhavare (bland annat i Cayara-fallet), som då innehade höga poster i regeringen.

Hon försökte också återuppta utredningen av Cayara-massakern i Ayacucho, där president Alan Garcías eventuella ansvar för händelsen skulle utredas, trots att han frikänts av en annan åklagare 1995¹⁹.

ÅKLAGARE CHRISTINA OLAZÁBAL BIDROG TILL ATT FÖRA UT RÄTTSVÄSENDET TILL DE MEST AVLÄGSNA OCH VÅLDSDRABBADE SAMHÄLLENA.

15 Radiointervju www.idl.ogr.pe

16 Se www.ideele.org.pe och www.aprodeh.org.pe som informationskällor.

17 <http://77www.cverdad.org.pe/pdf/TOMO%VII/Casos%Ilustrativos-UIE/2.6.%20LUCANAMARCA.pdf>.

18 <http://77www.cverdad.org.pe/pdf/TOMO%VII/Casos%Ilustrativos-UIE/2.27.%20CAYARA.pdf>.

19 Efter att det peruanska åklagarämbetet lagt ner fallet, presenterades det inför den Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter. Kommissionen genomförde en utredning och på grund av de peruanska myndigheternas ovilja till samarbete stämde man den peruanska staten inför Interamerikanska domstolen. Formaliafel i Kommissionens framställan gjorde dock att domstolen beslöt sig för att lägga ned åtalet.

DIEGO GARCÍA SAYÁN,
CHEF FÖR DEN
ANDINSKA JURIST-
KOMMISSIONEN, OCH
SEDAN DECEMBER 2009
ORDFÖRANDE I INTER-
AMERIKANSKA DOM-
STOLEN FÖR MÄNSKLIGA
RÄTTIGHETER.

”Det civila samhällets deltagande var absolut grundläggande”

Kan det internationella utvecklingssamarbetet positivt påverka rättstatens utveckling i en kontext som Perus? Och om svaret är ja, är detta bidrag mätbart och möjligt att kommunicera till en intresserad allmänhet?

Detta är frågor som många aktörer ställer sig, inte bara stora internationella aktörer som Världsbanken och FN utan även svenska organisationer som kanaliserar medel och deras samarbetspartners som genomför insatser.

”På Sida måste vi utveckla och förbättra metoderna för resultatrapportering i olika led inom MR- och demokrati-biståndet, noterade Anders Pedersen, chef för Sidas avdelning för Demokrati och Mänskliga rättigheter, vid ett seminarium i Stockholm i november 2009. ”Det är en stor utmaning för alla att gå från ett resultattänk baserat på genomförda aktiviteter, till exempel fortbildning för domare och åklagare, till att visa hur de förvärvade kunskaperna används och vilka konsekvenser de fått i institutionsbyggandet och för att utveckla rättsstaten”, konstaterade han.

När det gäller Peru är den röda tråden mellan olika nivåer och typer av resultat lätt att följa. Påverkansarbetet har lett till tydliga resultat och rättsväsendet har stärkts. De tre domarna mot Alberto Fujimori har fått effekter som kan verifieras.

Både demokrati och mänskliga rättigheter hänger nära samman med begreppet rättsstat. Demokratin, eftersom den innebär en separation av statens maktutövning.²⁰ De rättsliga garantierna, bland annat rätten till en rättvis rättegång, finns i den Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och den Amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter. Även om Sida i sina dokument rörande Peru inte använder begreppet rättsstat, till exempel i de två regionala strategierna, så är det uppenbart att detta är mycket viktigt som vision och övergripande mål.

En erkänd peruansk aktör när det gäller reformeringen av rättsväsendet har varit Diego García Sayán, jurist och chef för Andinska juristkommissionen (CAJ), en regional organisation med säte i Lima. CAJ stöddes under 20 år av Sida. Diego García Sayán var utrikesminister och justitieminister i över-

gångsregeringen efter Alberto Fujimoris fall. Från 2004 är han domare och från december 2009 ordförande i Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter, med säte i San José. Han har en klar uppfattning om Sveriges politiska bidrag till motståndet mot Alberto Fujimoris auktoritära styre:

”Genom sin ambassad i Lima, stödde Sverige oppositionen mot den auktoritära regimen under en svår tid. Ambassadör Ulf Lewins närvaro vid olika evenemang var alltid en signal till regimen. Han var emellertid inte lika framträdande som den franske ambassadören, som ibland lite väl skarpt och tydligt gav sitt stöd till oppositionen. Och den svenska ambassaden hade inte lika stort inflytande som den amerikanska, men dess bidrag var ändå mycket viktigt”.

Rättegången och domen mot Alberto Fujimori är det mest övertygande resultatet av rättstatens utveckling i Peru.

Rättegången var världsunik i den meningen att rättsprocessen respekterades och att den drevs mot en före detta civil statschef, inledningsvis demokratiskt vald, och fann honom skyldig till grova MR-brott och korruption. En av de referenser som användes av domarna var de internationella instrumenten för mänskliga rättigheter.

”Den domare som ledde rättegången som fällde Alberto Fujimori, César San Martín, deltog på 80-talet tillsammans med många andra domare i regionen, i Andinska juristkommissionens kurser om mänskliga rättigheter, säger Diego García Sayán.

”Många, som under kommande år skulle spela en central roll i användningen av dessa instrument genom att presentera fall till internationella juridiska organ, deltog också i kurserna. Personer från människorättsorganisationer som CNDDHH och APRODEH deltog också i tider då konventioner ännu inte kommit till användning. Det är ett faktum att det civila samhället spelade en mycket viktig roll i processen för Alberto Fujimoris utlämning och senare vid hans rättegång”.

En viktig händelse som García Sayán framhåller är den dom som avkunnades av den Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter i november 2001 mot den peruanska regeringen i fallet ”Barrios Altos mot Peru”. Domen var viktig för att kunna åtala den förre presidenten. Den fastslog att den Amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter var oförenlig med de två amnestilagar som regimen hade utfärdat år 1995 för att undvika åtal mot dem som kränkt de mänskliga rättigheterna. Konsekvenserna av domen var enorma, inte

ADELINA GARCÍA DE MENDOZA, ORDFÖRANDE, OCH CELSA PACO DE BARRIENTOS, STYRELSELEDAMOT I ANHÖRIG-ORGANISATIONEN ANFASEP.

bara för Peru. Det öppnade vägen för Chile, Argentina och Uruguay att döma de militärer som haft en central roll i högerdiktaturernas förtryckarapparat under perioden 1973 till 1986.

Att stämma en stat för överträdelser mot Amerikanska konventionen och andra regionala fördrag inom det inter-amerikanska systemet är ett dyrt, tidsödande och komplicerat arbete. Det krävs hög juridisk kompetens och mycket tålamod, eftersom processerna är långa.

Stämningen mot staten i fallet Barrio Altos presenterades av CNDDHH, APRODEH, IDL, Kommissionen för mänskliga rättigheter (*Comisión de Derechos Humanos, Comisedh*) och Ekumeniska stiftelsen för utveckling och fred (*Fundación Ecueménica para el Desarrollo y la Paz, Fedepaz*). Man företrädde offren för de massakrer som utfördes av den paramilitära Colina-gruppen, och La Cantuta-fallet (som bara drevs av APRODEH), där nio elever och en lärare bortfördes. Det var bland annat dessa båda brott som fällde Alberto Fujimori.

Målsägare i fallet Barrios Altos var också Centrum för rättvisa och internationell rätt (*Centro por la Justicia y el Derecho Internacional, CEJIL*), en organisation som består av latinamerikanska advokater med säte i Washington, vars specialitet är att processa i det interamerikanska systemet. Under en kort tid fick CEJIL direkt finansiering från Sida, men det var framför allt svenska Fonden för mänskliga rättigheter som fortsatte stödet med Sidamedel. MR-fonden, som den ofta kallas, bistod även med moraliskt stöd och skydd, genom att skicka internationella delegationer till Peru. De besökte bland andra den peruanska domaren Antonia Saquicuray i Limas appela-

tionsdomstol. Hon var den som år 1994 inledde utredningen om massakern i Barrios Altos. Det var hennes beslut att öppna utredningen, som ledde till att regimen i all hast införde en av amnestilagarna²¹, och det var därför som det blev möjligt att presentera fallet i det interamerikanska systemet, i enlighet med artikel 46 i den Amerikanska konventionen (regeln om uttömmande av nationella rättsmedel).

García Sayán lyfter fram två viktiga bidrag från det civila samhället i samband med utlämnningen av och åtalet mot Alberto Fujimori. För det första lyckades man ”hålla frågan levande och närvarande på landets politiska agenda under flera år”, och för det andra stödde man offren och deras familjer på ett konkret sätt.

”Processen mot Alberto Fujimori är intressant”, sammanfattar García Sayán och tar upp frågan om rättsväsendets självständighet och oberoende till den politiska makten – ett centralt tema i den internationella debatten om utvecklings-samarbetets ansträngningar att stärka rättsväsendet i nästan alla latinamerikanska länder.

”I grund och botten är det inte otroligt att regeringen skulle ha velat stoppa rättsprocessen mot Fujimori, men inga åtgärder vidtogs för att göra detta. Antingen kände man inte till hur man skulle göra för att förhindra processen eller så kom man fram till att domarna var oberoende. Det hade varit mycket svårt och komplicerat att hindra processen från regeringens sida. Rättsväsendets oberoende har generellt förbättrats”, konstaterar chefen för CAJ och fortsätter:

”Idag tror jag att det är mycket svårare för en regering att lägga sig i eller påverka, i synnerhet i förhållande till domarna. Det finns mekanismer för val av domare, som det inte är lätt för regeringen att lägga sig i, och det finns ingen hierarkisk organisation som tillåter att en högre domare utfärdar order till en lägre domare i syfte att främja någons intressen. Men det gör det när det gäller åklagarsidan, där det råder hierarki vilket för övrigt inte strider mot några regler i internationell rätt.”

21 Så fort domare Saquicurays utredning inleddes, lämnade militärdomstolarna in en ansökan till Högsta domstolen där man hävdade jurisdiktion i ärendet och framhöll att det handlade om militärer i aktiv tjänst. Men innan Högsta domstolen hunnit avgöra frågan, antog den peruanska kongressen en amnestilag, lag nr 26479, som som frikände militär, polis och civila som begått eller deltagit i kränkningar av de mänskliga rättigheterna mellan 1980 och 1995. Lagförslaget varken offentliggjordes eller debatterades, utan antogs så snart det presenterades, strax efter midnatt den 14 juni, 1995. Källa: Sentencia de fondo "Caso Barrios Altos vs Perú", Corte Interamericana de derechos humanos, 14 mars 2001, s. 4.

Stark MR-samordning utan motsvarighet i Latinamerika

Den nationella samordningen för mänskliga rättigheter (Coordinadora Nacional de Derechos Humanos, CNDDHH), som såg dagens ljus 1985, blev den första instansen i Latinamerika, och en av de första i världen, som i ett land lyckades samla ett stort antal organisationer och institutioner för mänskliga rättigheter. Inom policyn för stöd till nätverk och samordning har Diakonia medfinansierat CNDDHH med Sidamedel under många år.

RONALD GAMARRA,
GENERALSEKRETERARE
FÖR COORDINADORA
NACIONAL DE
DERECHOS HUMANOS.

De händelser som låg bakom skapandet av CNDDHH utspelade sig under åren före det våld som ödelade Peru under 1900-talets två sista decennier. Efter generalstrejken den 19 juli 1977, och militärregeringens efterföljande repression mot många organiserade arbetare, inrättade Biskopskommissionen för socialt arbete (*Comisión Episcopal de Acción Social, CEAS*) ett kontor, som två år senare stärktes genom arbete utfört av katolska kyrkans pastorala samordning för mänsklig värdighet (*Coordinador Pastoral de Dignidad Humana*). Dessa ansträngningar förenades med andras strävanden, till exempel från den evangeliska kyrkan och politiska vänstergrupper, vilka 1979 gav upphov till den Nationella kommissionen för mänskliga rättigheter (*Comisión Nacional de Derechos Humanos, CONADEH*). Detta ledde i sin tur till bildandet av MR-kommittéer i olika regioner i landet.

När den interna väpnade konflikten bröt ut i början på 80-talet, utökade MR-organisationerna gradvis sin aktionsradie. Från det inledande stödet till fångarnas familjer och försvaret av många av dem, gick man till att anmäla och dokumentera mord och försvinnanden, och att försvara många medborgare som orättfärdigt anklagades för att vara samhällsomstörtare.

Mordet på åtta journalister i Uchuraccay 1983 blev startskottet till att man ett år senare bildade Solidaritetskommittén ”Uchuraccays Martyrer”, en koalition där olika MR-grupper och yrkesförbund, som Perus bondefederation (*Confederación Campesina del Perú, CCP*), ingick²².

I december samma år sammankallade nio organisationer – däribland MR-organisationer med säte i Lima, folkliga organisationer och människorättsorganisationer från inlandet – till det första nationella forumet för mänskliga rättigheter, som hölls i Lima 19–20 januari 1985. 107 deltagare representerade där ett 50-tal organisationer.

Resultatet av sammankomsten blev bildandet av en samordningsorganisation, som bestod av MR-grupper från ett tjugotal orter runt om i landet: kyrkornas MR-kommittéer, anhängarföreningar för våldsoffer, två bondeförbund och sluminvånare. Från första stund fördömde man statens våld liksom ”terroristaktioner som orsakar förstörelse, fruktan och död”²³.

Mellan 1985 och 1989 konsoliderades samordningen gradvis. Den fredsmarsch som sammankallades i november 1985 i protest mot kränkningar av de mänskliga rättigheterna och för en fredlig lösning på den väpnade konflikten, var samordningens första offentliga framträdande. Precis som bildandet av ett verkställande sekretariat och valet av Pilar Coll till posten som chef 1987, under det andra nationella mötet för mänskliga rättigheter, var detta det första viktiga steget mot en institutionalisering av CNDDHH. Man utvidgade sitt arbete till att omfatta utbildning om mänskliga rättigheter, och ökade sin internationella verksamhet.

Kraftigt motarbetad av Fujimori-regimen, konfronterade CNDDHH det auktoritära styre som kännetecknade regimen under 90-talet. Fördömandet av Fujimoris ”självkupp” 1992, gjorde att samordningen vann stor trovärdighet internationellt, vilket gav den en ledande roll i det peruanska civila samhället från 1997 fram till övergången till demokrati. CNDDHH bildade också ett särskilt nätverk för utbildning i mänskliga rättigheter, med ett hundratal grupper som deltog runt om i landet.

Under 1990-talet fortsatte CNDDHH parallellt med sitt traditionella arbete. Man motsatte sig människorättsförbrytares begäran om strafffrihet och fokuserade sitt arbete på sviterna av den interna väpnade konflikten genom att skapa förutsättningar för att följa upp CVRs arbete. Man gick från fördömanden till att lägga fram lagförslag och förslag till andra typer av reformer, i syfte att främja demokratin och de mänskliga rättigheterna.

23 Inbjudan till första nationella forumet för mänskliga rättigheter, den 18 december 1984.

Från CNDDHHs arbete, som uppmärksammats nationellt och internationellt²⁴, kan flera aspekter lyftas från:

- Den styrka som byggde på enighet och samstämmighet i all verksamhet, vilket ledde till att organisationen blev det civila samhällets viktigaste samtalspartner vad gäller mänskliga rättigheter.
- Dess trovärdighet som en tillförlitlig källa för information och analys.
- Dess opartiskhet i konflikten och i dokumentationen av kränkningar som begåtts av båda sidor i konflikten, vilket gav en särskild legitimitet.
- Dess konstruktiva kontakter med myndighetspersoner, som gjorde att man kunde fördöma, men också påverka, även i de politiskt svåraste tiderna.
- Effektiviteten i det internationella arbetet, vilket har gjort det möjligt att agera framgångsrikt i det Interamerikanska systemet för mänskliga rättigheter, men också i FN och gentemot de europeiska regeringarna och USA.
- Dess kapacitet att verka på olika nivåer, både internationellt och lokalt, utifrån strukturer som möjliggör ett brett deltagande av partners.

År 2009 består CNDDHH, allmänt känd i Peru under namnet ”Coordinadorán”, av 67 människorättsgrupper och organisationer. Det finns fem styrande organ: generalförsamling, nationell styrelse, permanent kommitté, verkställande sekretariat och arbetsgrupper. Genom dessa avser man möta de nya utmaningar som Peru står inför när det gäller mänskliga rättigheter och demokrati.

24 Youngers, Coletta: *Violencia política y sociedad civil en el Perú. Historia de la Coordinadora Nacional de Derechos Humanos*, IEP, Lima, 2003.

Många MR-organisationer har stött Sannings- och försoningskommissionens arbete. Den slutliga rapporten har fungerat som ett arbetsverktyg för hur deras verksamhet ska ledas. Flera av dem föreslog redan 1998 att en Sanningskommission skulle inrättas. Här presenterar vi två av dem: Föreningen för mänskliga rättigheter (Asociación Pro Derechos Humanos, APRODEH) och Institutet för rättsligt försvar (Instituto de Defensa Legal, IDL).

APRODEH knyter samman lokalt arbete med internationellt

APRODEH var en av de första MR-organisationerna som bildades i Peru och har som andra organisationer en långvarig relation till det svenska utvecklings-samarbetet. Diakonia har stött APRODEH under 26 år. Anledningen är att organisationen visat kapacitet och effektivitet i sitt arbete på lokal nivå, till exempel med de anhöriga till offren, och senare kombinerat det med aktiviteter på internationell nivå, där man också påvisat betydelsefulla resultat.

APRODEH:s mest anmärkningsvärda resultat kan sammanfattas i bidraget till två avgörande händelser: utlämningen av Alberto Fujimori från Chile till Peru och rättegången för ”brott mot mänskligheten” som begåtts i landet.

I Barrios Altos-fallet var APRODEH, som är medlem i CNDDHH, en av företrädarna för offren i anmälan till Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter. Men hur ser kopplingen ut mellan de olika nivåerna, den lokala, den regionala och den internationella?

Francisco Soberón, före detta chef för APRODEH, ger flera exempel:

”I rättegången mot Alberto Fujimori tog vi med oss internationella experter som vittnen, däribland en domare från Spaniens Högsta domstol, en överste från Argentina och en tjänsteman från *National Security Archives* (NSA²⁵) från USA, för att de skulle delge sina erfarenheter på området och visa på fall som omfattats av principen om universell jurisdiktion för mänskliga rättigheter.”

APRODEH OCH DEN FÖRE DETTA CHEFEN FRANCISCO SOBERÓN HAR LYCKATS KNYTA SAMMAN DET LOKALA ARBETET MED DET NATIONELLA, REGIONALA OCH INTERNATIONELLA. DETTA HAR VARIT AVGÖRANDE FÖR ATT UPPNÅ LYCKADE RESULTAT.

25 NSA är ett bibliotek och ett oberoende forskningsinstitut, förlagt till George Washington University, Washington D.C.

Ett annat exempel är Perus ratificering av Romstadgan, fördraget som reglerar den Internationella brottmålsdomstolen, ICC. APRODEH är medlem i Koalitionen för Internationella brottmålsdomstolen, ett internationellt nätverk av MR-organisationer, som arbetar för att alla länder ska respektera ICC. Stödet för ICC har två syften: dels som en förebyggande åtgärd, så att inte nya massiva kränkningar av de mänskliga rättigheterna ska ske i framtiden, dels för att höja medvetenheten om mänskliga rättigheter bland domare och åklagare i Peru.

ICC, med säte i Haag, inrättades 2004. Det var första gången i historien som det internationella samfundet beslutade att inrätta en permanent domstol med global jurisdiktion. Den har till uppdrag att döma personer, oavsett nationalitet, hemvist eller social och yrkesmässig ställning. Det är således möjligt att till och med döma statschefer, för deras ansvar för brott som definieras som ”brott mot mänskligheten”, ”folkmord” och ”krigsförbrytelser” och som begåtts efter det att Romsstadgan trädde i kraft år 2002.

”Peru har ratificerat Romstadgan men har ännu inte anpassat sin straffrätt efter den”, säger Francisco Soberón. ”I den nuvarande regeringen och i kongressen finns ingen politisk vilja att göra det”, framhåller han.

Soberóns tes är att en anpassning av lagstiftningen till ICC ”skulle få stora konsekvenser, eftersom det skulle öppna en möjlighet att åtala Alberto Fujimori för andra brott, som massakern i Castro Castro-fängelset”, och även kunna leda till en inhemsk rättsprocess mot president Alan García.

Att få till stånd rättsprövning av förövare av brott mot mänskliga rättigheter är fortfarande en prioritet för APRODEH, även om framstegen för principen om universell jurisdiktion fortfarande har sina begränsningar:

”Till exempel har flera före detta militärer, som begått allvarliga brott i Peru, flytt till USA. De är exempel på strafffrihet. APRODEH kan som peruansk organisation inte rättsprocessa i USA, men vi har hittat en möjlighet att få dem lagförda i civilrättsliga processer, där MR-organisationer i USA agerar som målsägare. Vi samarbetar till exempel med *Center for Justice and Accountability* i San Francisco.

APRODEH har gjort en lång resa under sina 26 år. Man har framgångsrikt kombinerat informationsarbete och utbildning (främst bland ungdomar) med att driva rättsliga processer. Man har även bidragit till att stärka MR-organisationer på lokal nivå. En av dessa är Föreningen för anhöriga till kidnappade, arresterade och försvunna i Peru (*Asociación de familiares secuestrados, detenidos y desaparecidos del Perú, ANFASEP*) i Ayacucho, som bildats av kvinnliga anhöriga till tusentals våldsoffer.

Utfasningen av det svenska utvecklingssamarbetet kommer att leda till svårigheter för APRODEHs stöd till ANFASEP. Eftersom arbetet är knutet till de mest diskriminerade och fattiga grupperna i samhället, är det inte lätt att hitta allierade som inte bara stöder enstaka projekt, utan som likasom Sverige ger så kallat institutionellt stöd.

”Sverige trodde från början på vår idé”

”Det svenska stödet har varat i 20 långa år”, förklarar Gabriela Hoo, styrelsemedlem i Institutet för juridiskt försvar (Instituto de Defensa Legal, IDL).

”Tillsammans med Diakonia startade vi våra första projekt under 1980-talet”.

”Vårt mest bestående resultat under långa år av arbete var MR-skolan som vi organiserade utifrån institutionens juridiska avdelning”, säger Gabriela Hoo.

IDL använder särskilt massmedia som verktyg för utbildning och information. Exempel är magasinet ”Ideele”, IDL:s radiostation med korrespondenter och ytterligare 160 radiostationer i regionerna, som anslutit sig till IDL. Man sänder även TV, som drivs av journalister utbildade i mänskliga rättigheter. Detta bidrar till att upprätthålla demokratin.

1992 motsatte sig IDL, genom CNDDHH, den folkvalde presidentens upphävande av rättsstaten. Rättsliga åtgärder inleddes, med ett interdisciplinärt team där majoriteten var advokater, som bland annat försvarade oskyldigt dömda fångar. ”Några av de resultat som betytt mest för IDL är att dess medlemmar mellan 1996 och 1999 satt med i Benådningsskommisionen (*Comisión de Indultos*) och senare deltog i solidaritetskampanjer med de frigivna för att återanpassa dem till samhället”, säger Gabriela Hoo och fortsätter:

IDL BIDROG TILL DEN SÅ KALLADE BENÅDNINGSKOMMISSIONENS ARBETE OCH REGISTRET ÖVER OFFER. PÅ BILDEN SES ANHÖRIGA TILL OFFER I REGIONEN HUANCAMELICA.

”Eftersom de som var oskyldiga tvingats spendera åratals i fängelse, behövde dessa människor stöd, och IDL startade ett arbete bland dem.” Efter 1992, som en konsekvens av statskuppen i april och antagandet av ett nytt regelverk för åtal och straff för terroristbrott, och då speciellt inrättandet av systemet för ”ansiktslösa domare”, värderades IDL:s juridiska arbete högt. Det fokuserade på att försvara dem som felaktigt åtalats för terroristbrott och landsförräderi.

Särskilt bör nämnas verksamheten i Huancavelica, där man upprättade ett register över våldsoffren i den regionen. Detta är ett av de tidiga registren som Rådet för gottgörelse (*Consejo de Reparaciones*) idag bearbetar. Arbetet genomfördes tack vare en mycket aktiv präst, som knutits till IDL för detta projekt.

”Arbetet genomfördes under mycket svåra förhållanden på grund av det nyinrättade hemliga rättssystemets karaktär, men också på grund av de politiska villkor som Alberto Fujimoris regim tvingat igenom. Vi drev ärenden i nästan alla domstolar i landet, med mycket positiva resultat. Till slut kunde mer än 800 personer frigges”.

Andra resultat under organisationens långa verksamhet är inrättandet av kommunala ombudsmän, utbildning av fredsdomare, integrering av jämställdhetsfrågor, stöd att lösa markkonflikter och arbete med frågor av vikt för den fattigaste delen av befolkningen.

”Ombudsmännen är nu en del av den statliga politiken för att förebygga och omhänderta fall av våld inom familjen, vilket gjort intryck på de regionala myndigheter som påtagit sig ansvaret. Regionerna har redan antagit Jämställdhetsplanen och en övergripande plan för gottgörelse (*Plan Integral de Reparaciones, PIR*). Andra nödvändiga skydd för demokratin är försvar av yttrandefriheten, avslöjande av korruption bland tjänstemän, avslöjande av brott och överträdelser mot en rättvis rättsprocess och av nya fall av kränkning av människors grundläggande rättigheter”, menar Gabriela Hoo.

På landsbygden stöder IDL Huancavelica där man bevakar att CVR:s och PIR:s rekommendationer följs. I Apurímac och Cusco arbetar man med fredsdomare i sex provinser.

”Stödet från Sverige har varit av stort värde, både det ekonomiska stödet och deras förtroende för oss. Svenskarna vet vad vi gör och de känner till vår etik. Det är därför olyckligt att de måste ge sig av”, säger chefen Ernesto de la Jara.

MR-OMBUDSMANNEN
LÅTER FATTIGA OCH
MARGINALISERADE
BEFOLKNINGSGRUPPER
I AVLÄGSNA BYAR KOMMA
TILL TALS.

Tidigt stöd till MR-ombudsmannen

Idén om en myndighet för mänskliga rättigheter föddes i Peru i början av 1990-talet, då man genomförde den första reformeringen av rättsväsendet.

Godkännandet av en offentlig mänskliga rättighetsombudsman²⁶ uppnåddes först under 1996, trots att det inrättades som en myndighet 1993, genom den nya grundlag som utarbetats och godkänts av Alberto Fujimoris regering.

MR-ombudsmannen kunde inrättas genom ekonomiskt stöd från internationella biståndsorgan, (Sverige, Kanada och Nederländerna) under ett mandat som löd: "Ombudsmanna-ämbetet är inrättat som ett självständigt grundlagsenligt organ med uppgift att försvara de konstitutionella och grundläggande rättigheterna för individer och samhälle"²⁷. Ämbetet fick därefter fortsatt ekonomiskt stöd, bland annat av Sida. Myndigheten skapades vid en tidpunkt då Alberto Fujimori lanserade sin återvalskampanj 1995. Det internationella samfundet spelade genom sitt stöd en mycket viktig roll vid denna kritiska tidpunkt, då det civila samhället organiserades för att konfrontera den totalitära staten och de stora maktbefogenheter som koncentrerades till den omvalda regeringen.

²⁶ www.defensoria.gob.pe

²⁷ Förvarets rapport [Informe Defensorial], den 31 maj 2001. Elektroniskt redigerad av Equipo Nizkor den 2 oktober 2002.

Tidpunkten för tillkomsten var mycket läglig, eftersom MR-ombudsmannen på kort tid lyckades nå en ledande ställning i landets politiska och sociala liv. Utvecklingssamarbetet under denna etapp var avgörande, eftersom stödet främjade demokratiska relationer, både genom ekonomiskt stöd för inrättandet av myndigheten, och genom det politiska stöd som möjliggjorde att MR-ombudsmannen fanns nära befolkningen och tog emot klagomål från vanliga medborgare. I detta läge blev det nödvändigt med en institution av denna typ, speciellt eftersom regeringen tre år tidigare godkänt grundlagen med mandatet att inrätta myndigheten. Dock hade presidenten vägrat och undvikit att formellt godkänna dess bildande.

Ombudsmannen fick från början ekonomiskt stöd genom det svenska utvecklingssamarbetet, både till det institutionella arbetet och till enskilda projekt (totalt 11). Projekten stödde de människor som drabbats av våldet, genom att skydda dem, försvara deras rättigheter samt motverka våldets konsekvenser. Stöd gavs också till den särskilda benådningskommissionen under åren 1998–2000, och till åtgärder för valbevakning.

Ett av de mest slående resultaten av benådningskommissionens arbete (Lag 26655) var 433 frikännanden och 50 benådningar. Denna uppgift sammanföll i sin första fas (1996–1999) med inledningen av Alberto Fujimoris andra regeringperiod, han omvaldes 1995. MR-ombudsmannen gjorde tidigt anspråk på att klargöra vad som hänt tusentals tvångsförsvunna personer. Sedan åtskilliga år tillämpade regeringen en strategi för ”lågintensiv krigsföring”, som ledde till många gripanden. Domstolarna inledde också rättegångar med så kallade ”ansiktslösa domare” (det vill säga anonyma) mot förmodade terrorister. Det uppdrag som benådningskommissionen²⁸ fick var att studera 2 998 fall där fångarna förmodades vara oskyldiga.

Just på grund av detta arbete åtnjöt MR-ombudsmannen stor legitimitet i det civila samhället. Förtroendet blev ännu större när Peru återinträdde i det interamerikanska systemet för mänskliga rättigheter, och ombudsmannen år 2001 uttalade sig angående amnestilagarna Nr 26479 och Nr 26492. Man hävdade att dessa lagar ”inte passade in i de parametrar som motsvarar en konstitutionell och demokratisk rättsstat” och att ”... de hindrade utredning, åtal och straff för allvarliga

MR-OMBUDSMANNEN
NÅR UT TILL OMRÅDEN
DÄR MYNDIGHETER
INTE ALLTID ÄR
REPRESENTERADE.

28 Benådningskommissionen bestod av personligheter som Jorge Santisteban de Noriega (senare den förste MR-ombudsmannen), den katolske prästen Fader Lanssier, utsedd av republikens president, och en grupp advokater.

kränkningar av de mänskliga rättigheterna, genom att garantera straffrihet för förövarna”²⁹.

Under Alberto Fujimoris årtionde var rättsväsende och media praktiskt taget kontrollerade av regeringen. MR-ombudsmannens arbete för att försvara medborgarnas rättigheter var mödosamt.

”Ett av de främsta resultaten av vårt arbete är att vi efter 13 år som institution är närvarande i alla landets regioner, med 29 kontor och nio mindre mottagningsenheter, och att vi är en av medborgarna ansedd, uppskattad och respekterad institution”, säger biträdande ombudsman Eduardo Vega.

MR-ombudsmannen bestod 2009 av sex enheter och ett specialiserat team som arbetar med våldets konsekvenser i tre program. Organisatoriskt finns enheter för 1) kvinnorrättsfrågor, 2) offentlig förvaltning, 3) mänskliga rättigheter och funktionshinder, 4) konstitutionella frågor, 5) samhällstjänster, miljö, ursprungsbefolkningar och 6) barn och ungdom.

Sida gav direktstöd till Programmet för skydd av den befolkning som drabbats av våld (*Programa de Protección a la Población Afectada por la Violencia, PPPAV*³⁰), vilket var i linje med övriga projekt som Sida finansierade. PPPAV fokuserade på fem regioner (de som drabbats hårdast av den interna väpnade konflikten) där man etablerade kontor och utbildade mobila ungdomsteam som genomförde uppdrag i otillgängliga provinser där våldet hade varit som mest utbrett.

Det ekonomiska stödet har givit flera synliga resultat, till exempel registreringen av tvångsförflyttade utan ID-handlingar (*Documento Nacional de Identidad, DNI*), bidrag till staten genom lagförslag och inrättandet av Sannings- och försoningskommissionen samt framtagandet av viktiga rekommendationer³¹. I sitt arbete systematiserade ombudsmannaämbetet fler än 5 000 påtvingade försvinnanden och andra kränkningar, samt utarbetade offentliga policyer för gottgörelse och rättvisa för våldsoffren.

²⁹ Ibid

³⁰ PPPAV omfattade sju projekt riktade till medlemmarna i självförsvarskommittéerna, anhållna personer, skydd för rätten till mark, personer utan ID-handlingar, kvinnliga våldsoffer och stärkande av institutioner.

³¹ Förutom utredningsarbete och studier ger Ombudsmannen rekommendationer till staten, till exempel för inrättandet av Miljöministeriet eller Styrelsen för mental hälsa i Hälso- och vårdministeriet, båda nu inrättade. Dessutom har man förberett 37 förordningar mot diskriminering och en ändring av Barn- och ungsömsbalken.

Genom en institutionell förstärkning, som finansierades av Sida, har de regionala kontoren idag större kapacitet. Utarbetandet av policyförslag till förmån för dem som drabbats av våldet har också rönt stort erkännande.

Andra samarbetspartners i svenskt utvecklingssamarbete har konstant varit knutna till försvaret av de mänskliga rättigheterna, såsom Biskopskommissionen för socialt arbete (*CEAS*) och medlemmarna i den Nationella samordningsorganisationen för mänskliga rättigheter (*CNDDHH*). På så sätt har man effektivt samverkat och påverkat för att PPPAV:s åtgärder skulle nå det åsyftade resultatet.

Med det svenska stödet utarbetade MR-ombudsmannen en institutionell strategisk plan för 2007 till 2011. Slutligen samordnade flera internationella biståndsmyndigheter sitt stöd i en gemensam sk "basket fund" (Kanada, Schweiz, Spanien och Belgien) till ombudsmannen, där man fokuserar på projekt som riktar sig till målgrupperna funktionshindrade, tvångsförflyttade, ursprungsbefolkningar, kvinnor, barn och ungdomar.

En av de viktigaste funktionerna för MR-ombudsmannen är att utfärda rekommendationer och utarbeta årliga rapporter om framsteg eller bakslag i uppfyllandet av policyer och planer. Till exempel rapporterar man varje månad om större sociala konflikter i landet (våld) och om tillämpningen av jämställdhetslagen. Man arbetar också med att införa ett rättighetsperspektiv inom armén (icke-diskriminering). För uppföljningen av ombudsmannaämbetets projekt tog Sida hjälp av utvärderare, som vägledde arbetet. "Utvärderingar på medellång sikt (efter halva projektiden) har varit viktiga, eftersom det gör det möjligt att styra om projektet i en ny riktning eller förbättra verksamheten efter varje utvärdering", säger Félix Grández, före detta chef för enhetens internationella samarbete.

Under 2009 finansierades MR-ombudsmannen till ungefär 90 procent av den peruanska staten. Detta kan räknas som ett bra resultat när det gäller hållbarhet, när utvecklingssamarbetet nu avslutas. Om man inte hade fått internationellt stöd under de tio första åren, hade de uppnådda resultaten inte varit möjliga.

DENNA KVINNA KOM TILL ANFASEP FÖR ATT UTNYTTJA SIN RÄTT ATT REGISTRERA SIG SOM NÅRA ANHÖRIG.

Registret över offer,
en brådslande uppgift

”Å ena sidan mördade Sendero Luminoso våra familjemedlemmar och kränkte våra rättigheter, å andra sidan kränkte staten genom sin strategi för anti-subversiv krigföring medborgerliga och politiska rättigheter, främst genom tvångsförsvinnanden av personer misstänkta för terrorism”. Det säger änkan Celsa Barrientos, en av ledarna för ANFASEP.³²

Hittills har Celsa Barrientos inte lyckats skaffa ett intyg på att hennes son försvann vid 18 års ålder, i augusti 1983. ”Jag tror att regeringen har diskriminerat oss för att vi är quechuatalande. För oss är det inte som i *Barrios Altos*,³³ där sanningen kom fram”, säger hon utan att förvänta sig någon förändring.

32 Föreningen för anhöriga till kidnappade, arresterade och försvunna i Peru (Asociación de familiares secuestrados, detenidos y desaparecidos del Perú, ANFASEP), den första anhörigorganisationen för offren.

33 Barrios Altos är ett av de två fall som gjorde att Fujimori dömdes till 25 års fängelse, för brott mot mänskligheten år 2009.

Två av de statliga myndigheter som följer i spåren av CVR:s rekommendationer är Rådet för gottgörelse (*Consejo de Reparaciones, CR*) och den Sektorövergripande kommissionen på hög nivå (*Comisión Multisectorial de Alto Nivel, CMAN*). CMAN ansvarar för att följa upp statens politik beträffande fred, kollektiv gottgörelse och nationell försoning.

Consejo de Reparaciones har stötts av svenskt utvecklings-samarbete i Peru sedan 2007 och ansvarar för att samla alla våldsoffer i ett enda register (*Registro Único de Víctimas, RUV*). Inledningsvis finansierade Sida ett pilotprojekt i Ayacucho för att testa registreringsmetoden av offer i Huanta som var extremt våldsdrabbat.

”För att registrera offren, var vi tvungna att knacka dörr i de från Ayacucho provinshuvudstad högst belägna och mest avlägsna samhällena”, berättar Maricela Quispe Huanca, samordnare på CR-kontoret i Huamanga.

”Det var där vi hittade människor som inte hade vittnat inför Sannings- och försoningskommissionen, de hade inte ens hört talas om den. I det första pilotprojektet samlade vi in mer än 4 000 namn på offer eller anhöriga, därefter skickades de till Lima. Vi inrättade mobila team, vi reste till byarna och informerade först om vad vi skulle göra genom radio, högtalare, möten, mikroprogram i radio, TV-intervjuer, föreläsningar och ingångna avtal med borgmästarna, eftersom misstron hos befolkningen finns kvar.”

I Huanta finns ett annat CR-kontor, som inledningsvis stöddes av Sverige men nu är kommunalt finansierat. Eduardo Velez, ansvarig för kontoret, är överväldigad av det faktum att cirka 30 personer per dag kommer dit från avlägsna platser, ibland utan att ha ätit, i hopp om att få sitt intyg. De studerar listan på väggen för att se om deras anhöriga finns identifierade bland de försvunna eller mördade.

Att upprätta registret var en rekommendation från CVR enligt anvisningarna i den så kallade Integrerade planen för gottgörelse (*Plan Integral de Reparaciones, PIR*) som godkänts av president Toledo (*Lag 28592*). Registret kommer att vara till hjälp för staten när den erkänner offers och anhörigas grundläggande rätt till någon form av gottgörelse.

Fram till i oktober 2009 och genom att summera befintliga register, sammanställda före CVR av kommunala eller regionala myndigheter, kyrkor eller genom folkräkningen för fred (Kvinnoministeriet) och andra källor, har CR i sin första volym ”Individuell gottgörelse” skrivit in 62 909 personer som

redan verifierats och i den andra volymen ”Kollektiv gottgörelse” 5 409 samhällen och byar³⁴.

Kollektiva skadestånd ges till samhällena genom den Sektorövergripande kommissionen på hög nivå (CMAN), som är knuten Ministerrådet, Perus motsvarighet till vår svenska statsrådsberedning. För att påbörja sitt arbete fick CMAN ett ekonomiskt stöd av Sverige och Kanada, som inte utnyttjades i sin helhet. Från och med juli 2007 har kommissionen fått 140 miljoner soles³⁵ (cirka 330 miljoner kronor) från den nationella budgeten. Det var också 2007 som man började ge kollektiv gottgörelse, och man har föresatt sig att nå 1 200 samhällen under 2010, genom att återropa listan över offer som upprättades genom Folkräkningen för fred, enligt dess generalsekreterare Jesús Aliaga.

Gottgörelsen uppmärksammar två verksamhetsområden: a) återupprättande av ekonomisk och produktiv infrastruktur och b) återupprättande av grundläggande samhällstjänster, som utbildning, hälso- och sjukvård, renhållning, elektricitet.³⁶ Därför har man genomfört små projekt med offentliga resurser, till exempel att köpa in kvigor, anlägga fiskodlingar och skapa små tillverkningsprojekt. Detta har kommit 472 byar till godo. Enligt CMAN:s verkställande sekreterare har dessa samhällen prioriterats geografiskt, eftersom de ligger i ett område där narkotikabekämpning pågår, VRAE-zonen (en floddal där Apurimac och Ene rinner).

Enligt den övergripande lagen om gottgörelse beaktas särskilt följande grupper när kollektiv gottgörelse skall beslutas: bondesamhällen, ursprungsbefolkningar och samhällen vars fysiska och sociala struktur lidit skada. Detta kan handla om koncentrerade individuella kränkningar, förstörelse, tvångsförflyttningar, förstörda kommunala institutioner och kommunal infrastruktur samt förlust av familjemedlemmar. Organiserade grupper som tvångsförflyttades från samhällen, dit de inte kunnat återvända, är också berättigade till kollektiv gottgörelse, men bara på de platser dit de omlokaliserats.

Följande åtta omständigheter gör en person berättigad till gottgörelse: 1) en nära familjemedlems död under tiden för inbördeskriget, 2) tvångsförsvinnande av en familjemedlem, 3) tortyr, 4) personer som utsatts för våldtäkt eller sexuellt våld, 5) barn till följd av våldtäkt, 6) personer som skadats

³⁴ Enligt en kommuniké som Rådet för gottgörelse sände ut den 1 november 2009.

³⁵ Där man även inkluderar 14 miljoner från gruvindustrin, enligt Jorge Del Castillo, före detta premiärminister genom vilken CMANs arbete inleddes. ”Gottgörelse” (Reparaciones) opinionsartikel i dagstidningen La República, 5 november 2009.

³⁶ Ibid.

fysiskt eller psykiskt, 7) fångar som anhållits och kvarhållits mot sin vilja, 8) tvångsförflyttade personer.

Man ser skillnader gentemot andra länders uppfattning om "offer" i Perus ställningstagande till begreppet i sitt register: "Medlemmar av subversiva organisationer³⁷ anses inte vara offer och upptas därför inte i registret för våldsoffer".

Både i registret för offer och verkställandet av kollektiv gottgörelse finns kriterier som inte uppfyller internationell standard för mänskliga rättigheter. Vilka som skall gottgöras och hur det ska gå till, är ett kontroversiellt och komplext ämne som diskuteras på hög politisk nivå.

"OFTA KOMMER PERSONER FÖR ATT REGISTRERA SIG SOM OFFER MEN VI HAR INTE INFORMATION OM VAR I PROCESSEN DERAS ANSÖKAN BEFINNER SIG", SÄGER EDUARDO VÉLEZ, ANSVARIG FÖR RUV-KONTORET I HUANTA, AYACUCHO. 30 PERSONER BESÖKER KONTORET VARJE DAG.

37 <http://www.registroidictimas.gob.pe/registro.html>

EDUARDO VÉLEZ, ANSVARIG
FÖR RUV-KONTORET I
HUANTA, AYACUCHO,
HJÄLPER ETT OFFER ATT
HITTA SITT NAMN PÅ
LISTAN.

KVINNORS RÄTTIGHETER

Kvinnligt ledarskap för politiskt och medborgerligt engagemang

Under 35 år har det svenska utvecklingssamarbetet genom Diakonia och enskilda organisationer stött processer knutna till försvaret av kvinnors rättigheter. Det har handlat om frågor som icke-våld mot kvinnor och ledarskapsutbildningar. De senaste åren var det även möjligt att stödja kvinnors gräsrotsorganisationer, främst "Ett glas mjölk" och "Soppkök" som är huvudaktörer när det gäller genomförande och bevakning av olika sociala program.

Diakonia har samarbetat med enskilda organisationer som betonar försvaret av kvinnors rättigheter och kvinnors deltagande i politiken.

För att främja kvinnors deltagande har Diakonia under senare år stött skolor för kvinnligt ledarskap i olika delar av landet. Ett viktigt resultat är att gräsrotsorganisationerna har formaliserats, vilket bidragit till att de fått möjlighet att delta i statliga och kommunala program. De utgör en del av decentraliseringsprocessen och kan delta i kommunala och regionala upphandlingar. Så här säger en av ledarna för kvinnorörelsen:

"Att våra organisationer fick juridisk status och skrevs in i de offentliga registren var avgörande. Nu är vi erkända och beaktas av myndigheterna. Vi kan också övervaka sociala program, och se till att de kvalitetssäkras, säger Ivonne Tapia, ledare för "Ett glas mjölk" (som erbjuder skolbarn i fattiga stadsdelar en enkel skollunch) i huvudstaden Lima utbildad av den enskilda organisationen Flora Tristán.

Det finns tusentals andra kvinnor i Peru som liksom Ivonne Tapia granskar och kontrollerar att politiska beslut efterlevs. Av de 120 sociala program som fanns under Alberto Fujimoris tid, finns bara 82 kvar. I projekten utför kvinnorna frivilligarbete (matlagning, utdelning av matvaror, vaccination, kontroll av barns vikt och längd samt andra uppgifter). Man kontrollerar även produktkvalitet, leveransernas punktlighet och innehåll, och distribution av preventivmedel och läkemedel till vårdcentraler vid kusten, i bergen eller regnskogen, beroende på om de tillhör en nationell eller lokal organisation.

”I de projekt som stöds av Diakonia har vi satsat på ökad närvaro av kvinnor i det offentliga och politiska rummet. I det avseendet har Flora Tristán sedan 10 år tillbaka arbetat med projekt för politiskt deltagande och decentralisering”, säger Diana Miloslavich, chef för programmet. Hon anser att Diakonia sedan 80-talet främjat ett fokus på jämställdhet i projekten. ”Det är nödvändigt att vi jobbar för att införa detta perspektiv på ett övergripande sätt i de politiska frågorna. På så sätt kommer jämställdheten att beaktas i decentraliseringspolitikens praktiska genomförande och i arbetet med regeringen”, framhåller hon.

Detta synsätt återspeglas hos de kvinnliga ledare som utbildats av Flora Tristán, som i dag organiserar kvinnor i myndighetsställning. Kvinnliga kommunfullmäktigeledamöter har bildat ett nätverk kallat RENAMA (*Red Nacional de Mujeres Autoridades*) som får tekniskt stöd av bland andra Flora Tristán, i syfte att samordna arbetet, stärka ledarskapet och att stärka de kvinnliga myndighetsutövarnas politiska auktoritet.

Grundläggande för kvinnornas frammarsch är att de kan analysera decentraliseringens utmaningar, en process som är brådskande för landet, och som kräver deltagande av utbildade kvinnor.

Diakonia satsade på nätverk, till exempel den Nationella konferensen för social utveckling (*CONADES*), den Nationella föreningen för centra (*ANC*), Kvinnoförbundet för matsalar i Lima (*Federacion de mujeres de comedores de Lima, Femocopaalc*) och den Nationella samordningsorganisationen av kvinnor för livet (*Coordinadora nacional de mujeres por la vida, Conamovide*), och för alla andra människorättsorganisationer i Ayacucho och Apurimac, där situationen under 1980- och 1990-talen tvingade kvinnor att organisera sig i sökandet efter sina försvunna

UTBILDNINGSDAG I
JÄMSTÄLLDHETSFRÅGOR
FÖR OMBUD INOM DEN
ENSKILDA ORGANISATIONEN
ALTERNATIVA I CALLAO.

och för att kräva rättvisa för sina torterade eller fängslade släktingar.

Alberto Fujimori skapade 1996 ett ministerium för kvinnofrågor efter världskonferensen i Peking (där han var den enda närvarande presidenten). Flera lagar antogs till förmån för kvinnors ökade deltagande under hans mandatperiod. Nationella program för sexuell och reproduktiv hälsa genomfördes också med statliga pengar. Kvoteringslagen (30 procent på vallistorna måste vara kvinnor) och Lagen mot våld mot kvinnor antogs, och man utbildade den nationella polisen i jämställdhet genom enskilda organisationers försorg. Dessutom skapade kongressen (vars majoritet var Fujimori-anhängare) en enhet för kvinnorättsfrågor inom ombudsmannaämbetet, och i kongressen skapades Kvinnokommissionen³⁸.

Det var strategiskt för regimen överlevnad att öppna ett utrymme för det civila samhället, vars civila friheter och arbete man sedan begränsade och motarbetade via andra kanaler. Därför växte människorättsrörelsen, och arbetet med sexuella och reproduktiva rättigheter, som drivits fram genom utvecklingssamarbetet, blev avgörande för kvinnorna, som hävdade sina rättigheter och försvarade dem utifrån sin egen vardag.

I det efterföljande demokratiska samhällsklimatet föreslog Diakonia att man skulle verka för en jämställdhetsstrategi, tillsammans med sina partners, genom en utbildningsplan på tre nivåer: på institutionell nivå, på program- och projektnivå och på målgruppsnivå. Arbetet började under 1997–98, med Diakoniahandläggaren Maria Victoria Heikel, och upprepades 2004. Arbetet finns i färskt minne hos dem som var med.

Gloria Cano, en advokat och central person i rättegången mot Alberto Fujimori besvarade frågan ”Vilket mervärde ser du hos Diakonia?” på följande sätt:

”Diakonia lärde mig jämställdhetsperspektivet som jag fram till dess inte hade tillämpat i mitt arbete. Att studera MR-ärenden och se dem i det perspektivet, öppnade mina ögon.”

De organiserade kvinnornas framsteg och deras ökade representation i regionerna och kommunerna är tydliga resultat. Diakonias insats för att infoga projekten i demokrati- och deltagandeprocessen var viktig. Man glömde heller inte att ta hänsyn till millenniemålen och de internationella konventioner som försvarar jämställdhetspolitiken i världen.

”Vi har inte alltid kunnat diskutera och ställa krav på socialpolitiken, men vi har lärt oss genom de enskilda organisationerna och folkrörelserna. Nu är många av oss sociala ledare, andra förtroendevalda politiker.”

Lucía Huacho Chocello, ledare för "Soppkök" och "Ett glas mjölk" med bas i San Martín de Porres.

”TACK VARA DIAKONIA LÄRDE JAG MIG STUDERA RÄTTSFALL UR ETT JÄMSTÄLLDHETS-PERSPEKTIV”, SÄGER ADVOKATEN GLORIA CANO FRÅN APRODEH.

BARNS RÄTTIGHETER

I detta kapitel presenteras några erfarenheter av arbetet för att främja och skydda barnens rättigheter, lett av Rädda Barnen Sverige och en organisation bildad av exilperuaner i Sverige. Genom olika erfarenheter och glimtar ges en överblick av mångfalden i de insatser som gjorts för peruanska pojkar och flickor under några årtionden.

Rädda Barnens experiment blev statlig politik

En dag 1988 kom Jaime Jesús, programansvarig i Peru för Rädda Barnen Sverige, på idén att föreslå en tjänst för barnens rättigheter i sju kommuner i Peru. Idag har den kommunala ombudsmannen för barn och ungdom (DEMUNA)³⁹, blivit officiell politik och finns i större delen av landet.

Utan tvekan är detta en av de största framgångarna i utvecklingssamarbetet med Peru, då man med Rädda Barnens verksamhet som förebild gjort Ombudsmannen för barn och ungdom till en officiell institution. Det är ett exempel på hållbarhet genom att man framgångsrikt överförde ett experiment från det civila samhället till staten.

”Jag hade alltid målet att mångfaldiga våra projekt och att staten skulle gå in som garant för respekten av Konventionen om barnets rättigheter. Först lyckades vi skriva ett avtal med sju kommuner där vi placerade universitetsstuderande som gjorde sin yrkespraktik”, berättar Jaime Jesús 20 år senare, nöjd med resultaten som nåddes.

DEMUNA kan liknas vid ett slags socialkontor för barns rättigheter och familjerådgivning inom den kommunala förvaltningen och i provinsmyndigheternas förvaltning. Här tar man emot anmälningar om barnmisshandel eller andra kränkningar av barns rättigheter. Hit kommer också mödrar som ber om juridisk och psykologisk rådgivning för umgänget med sina barn. De flesta fall som hanteras i DEMUNA idag handlar om rådgivning till mödrar som vill registrera sina barn (när fadern inte gör det), krav på underhållsbidrag för barnen, och umgängesrätt för fäder.

³⁹ Mer fakta om den nationella tjänsten kan ses på: <http://www.mimdes.gob.pe/dgna/dna/estadisticas/estadisticas/htm>, Ministerio de la Mujer/Kvinnoministeriet.

DEMUNA, KOMMUNALA KONTOR FÖR BARNS RÄTTIGHETER, VAR ETT INITIATIV FRÅN RÄDDA BARNEN SVERIGE SOM BLEV EN PERMANENT INSTANS INOM DEN OFFENTLIGA SEKTORN.

”Det var först med tiden och tack vare avtal med sociala gräsrotsorganisationer, som ställde krav på våra kommuner, som DEMUNA erkändes och legitimerades av de institutioner som skyddar dem, som den nationella polisen och rättsväsendet”, säger Gloria Durand, som var ansvarig för den första DEMUNA i Villa El Salvador⁴⁰.

”Detta i sin tur gav större legitimitet för dem som använder sig av tjänsterna. En DEMUNA fungerar på flera nivåer, genom att den är inbyggd i den kommunala förvaltningen, erhåller resurser och synliggörs genom sin policy för direkt stöd. Men det finns ständiga risker: en begränsning är dåligt planerad uppföljning, en annan den stora efterfrågan, som inte alltid kan mötas på grund av för få avsatta offentliga resurser”, tillägger hon.

Det var i juni 1993 som Perus nya Barn- och ungdomslag trädde i kraft och tre månader senare organiserades de första DEMUNA i sju av Perus 1 800 kommuner. Därmed inleddes etappen där barnombudsmännen blev aktörer i peruaners och peruanskors vardagsliv. För närvarande har 80 procent av provinsmyndigheterna denna service och inräknar den i sin budget, vilket gjort den hållbar. Det finns 843 DEMUNAs på regional och lokal nivå, vilka har tagit sig an cirka 400 000 fall sedan de inrättades, enligt kvinnoministeriet där de får rådgivning. Denna erfarenhet har varit utgångspunkt för utvecklingen av liknande modeller i länder som Chile, Paraguay, Venezuela, Ecuador och Bolivia.

40 Villa el Salvador är ett distrikt med ca 500 000 invånare, jämfört med Limas 8 miljoner.

DEMUNA HANTERAR
TVISTER SOM
RÖR BARN OCH
UNGDOMARS
VARDAGSLIV.

Rörelser för barnarbeters rättigheter

Förutom de lokala ombudsmännen för barn och ungdom, som kom att bli officiell politik, är Rädda Barnen erkänd som drivkraften bakom rörelsen för barnarbeters rättigheter. Inledningsvis var det Rörelsen för barnarbetare (*Movimiento de Niños Trabajadores Hijos de Obreros Cristianos, Manthoc*⁴¹) som i början på 1980-talet samlade pojkar och flickor, som skapade nya arbetsformer, stödda genom internationellt utvecklingssamarbete och den katolska kyrkan. De arbetade, utbildade sig och lyckades 1986, från ett litet hus i El Augustino, exportera sina julkort och dockor till Italien.

Idag har Manthocs kapacitet utvecklats tack vare yrkesutbildning och skapande seminarier: man har utvecklat en konfektionsserie med handmålade tröjor, tillverkat träleksaker, öppnat ett gästhus i Cajamarca, och startat ett bageri och ett konditori. Man har anslutit sig till det Peruanska nätverket för rättvishandel och etisk konsumtion (*Red Peruana de Comercio Justo y Consumo Ético*).

Manthocs syfte är att försvara artikel 51 i Barn- och ungdomslagen, som hänvisar till den ålder som krävs för att arbeta i vissa verksamheter, 14 år (i undantagsfall 12). Lagen (Nr 27337) är ett viktigt instrument, som reglerar sociala riktlinjer för barn, och garanterar att deras rättigheter respekteras enligt barnkonventionen. Kunskapen sprids genom grupper för barn- och ungdomsarbetare, de så kallade NAT-grupperna (*Niños y Niñas y Adolescentes Trabajadores*) som är rörelsens bas, där man utvecklar strategier för att skaffa egna inkomster och värdigare och säkrare arbeten än de som utförs på gatan (gatuförsäljare och skoputsare).

Under 1990-talet spred Rädda Barnen, tillsammans med många enskilda organisationer, arbetet för barnens rättigheter. Det resulterade i flera nätverk: det första var Samordningsorganet för arbete med barnens rättigheter (*Cotademi*) och senare Det nationella initiativet för barnens rättigheter, (*GIN*) som bildades 1992 av några enskilda organisationer. Arbetet fortsätter och omfattar idag 35 institutioner.

I demokratiperiodens inledning 2002 godkände regeringen en nationell handlingsplan för barn 2002–2010 (*Plan Nacional de Acción por la Infancia 2002–2010*). Under 2005 presenterade GIN en rapport som följde upp rekommendationer som getts år 2000 av FN:s kommitté för barnens rättigheter.

Rädda Barnen var knutet till och bidrog till bildandet av organisationer som Nationella rörelsen för organiserade arbetarbarn och -ungdomar i Peru (*Movimiento Nacional de Niños y Adolescentes Trabajadores Organizados del Perú, MNNATSOP*) på latinamerikansk nivå. 1996 bildades fyra organisationer i sex regioner, som vid sitt första nationella möte samlade 1 000 delegater som representerade ca 10 000 barn.

En annan organisation som mobiliserade barnen och främjade deras utbildning för ett värdigt arbete på regional nivå, var Rörelsen för arbetarbarn och -ungdomar i Latinamerika och Karibien (*Movimiento Latinoamericano y del Caribe de los Niños y Adolescentes Trabajadores, MOLAC.NAT*) som utövar påtryckningar och övervakar att rättigheterna tillämpas. Syftet med dessa rörelser är att påverka stater och få dem att följa barn och ungdomslagen och de planer för barns rättigheter som fastställts av regeringen på nationell nivå.

Medan dessa organisationer genererade en rörelse på latinamerikansk nivå ökade samtidigt deltagandet i rörelsen för barn – och ungdomsarbetare runt om i landet.

”I NAT-grupperna samlades barn från landsbygden och städerna, och vi bidrog till att skapa ett mer demokratiskt, rättvist och humant samhälle”, säger Layla Villaviciencio, global delegat för Perus NAT-rörelse.

Organisationen har nu 3 000 anslutna i 13 av Perus 25 regioner.

”Skolkommuner”: Mer makt till eleverna

”De små kan sin sak. De lär sig dag för dag! Du skulle se hur de håller sina tal, hur de övertygar sina kamrater att rösta på dem”, säger Hilda Zapata, grundskollärare och kommunfullmäktigeledamot i Yungay.

”De upplever demokratin samtidigt som vi måste lära dem värderingar. Det har hänt att ett barn gett bort godis för att andra ska rösta på honom. Då drog vi slutsatsen att vi måste betona frågor om etik och värderingar.”

”Municipios Escolares” – skolkommuner – är elevråden på varje skola. Konceptet är alltså lånat från kommunen och det finns på varje skola såväl en skolborgmästare som ett skolfullmäktige. De är ursprungligen ett förslag från Rädda Barnen som fick stöd av utbildningsministeriet. Först kom man med förslaget att sprida ”Veckan för barnens rättigheter” som en kampanj i Limas skolor en gång om året. Så småningom blev veckan en anledning att anordna evenemang för att sprida kunskapen om rättigheterna. Veckan skapade utrymme för barn och lärare att anta ett horisontellt förhållningssätt, präglad av respekten för varandra och ett ömsesidigt lärande.

De erfarenheter som började med CODENI, samordningen för barnens rättigheter i Cusco, ledde till bildandet av ”elevbrigaderna” som arbetade för att ungdomarna skulle få en plattform där de kunde delta i försvaret av sina rättigheter. Under 1999 lades sista handen vid förslaget, med stöd från den Rädda Barnen-finansierade ”Aktion för barnen” (*Acción por los Niños*), en organisation som bildades av det team som ansvarade för utformningen av strategin för DEMUNA-modellen.

Utifrån Rädda Barnens erfarenhet lanserades sedan idén om skolkommuner, men då hade ”Veckan för barnens rättigheter” redan arrangerats under flera år.

1996 inrättades skolkommuner i 6 500 skolor i den centrala delen av landet och man lyckades då samla 1 200 deltagare i de kommunala elevråden. I klassrummen mobiliserades 30 000 pojkar och flickor. 2002 hade siffran ökat: 2,5 miljoner barn valde i sina klassrum sin borgmästare och antalet valda representanter uppgick till 40 000 barn. Dessa kommer, enligt Hilda, ”att bli framtidens ledare på sina orter, eftersom de redan som små tycker om att vara med, leda och ta beslut”.

”Med denna erfarenhet i bagaget redan i första klass, mobiliserar barnen när de är 12–13 år hela skolan. Det handlar om att pojkar och flickor lär sig om demokrati, ledare formas, de tränas i valprocessen och i att utarbeta sin valsedel med kandidater till borgmästare och skolfullmäktige. Dessa bör i sin tur utarbeta sitt förslag till en plan för elevrådet. De lär sig att hålla tal, att tävla och att hålla val”, berättar Hilda Zapata.

Skolans borgmästare och elevfullmäktigeledamöter väljs av sina klasskamrater i val som genomförs samtidigt i hela skolan. Valen genomförs nationellt och i början hade de stort genomslag i medierna.

Skolkommunerna är uppdelade i fyra råd för områdena bildning; hälsa och miljö; produktion och service samt barnens rättigheter. Genom dessa utför barnen olika aktiviteter under året.

Resultaten av verksamheten är påtagliga i skolorna, såväl för föräldrarna som för lärarna och eleverna, eftersom skolkommunerna ”har skapat ett utrymme där demokratiska rättigheter utövas, och där rättigheter och skyldigheter erkänns. Man respekterar också de mekanismer som ger legitimitet och kraft till en demokratisk kultur”.⁴² Hilda klargör för oss att verksamhetens framgång i hög grad beror på skolledningens och lärarkårens engagemang.

Accion por lo niños har tillsammans med 17 andra enskilda organisationer i hela landet lett en utbildningsprocess för dessa skolledare. Man har utarbetat läromedel för att förbättra verksamheten. I många skolor har pojkar och flickor lagt fram förslag till utveckling av sina skolor och de börjar se behoven i sina samhällen. Kommunmodellen förstärker begreppen demokrati, medborgarskap, etik och värderingar hos dem. Det är ett sätt att i Perus skolor lära sig medborgarkunskap baserat på deltagande, val och representation, som eleverna lär sig genom praktiska övningar. Frågan om medborgerliga rättigheter läggs till barnens rättigheter.

Enligt Jaime Jesús, före detta samordnare för Rädda Barnen, har skolkommunerna haft stor genomslagskraft på nationell och internationell nivå. Arbetet är baserat på de universella rättigheterna, som inte skiljer på ålder, kön eller social eller ekonomisk status.

42 Eguen Mariana "Educación y Participación", en "Escuela y participación": Temas y Dilemas, Montero, Carmen Editora IEP, 2006, s.82, Lima, Peru.

”Radion är mitt folks skyltfönster”

”Min tid inom radion var en av de viktigaste perioderna i mitt liv”, säger Maya Kong Oliva, 25, programledare för Barnens värld. ”Tack vare radion lärde jag mig som barn att arbeta i team, att kämpa för mina ideal, känna ansvar och respektera människors rättigheter. Idag hjälper mig denna unika utbildning att fungera i mitt arbete, i min familj och i samhället. Jag känner att jag är en person med fasta principer och framför allt är jag lycklig.”

1991 när Maya Kong Oliva bara var 10 år, startade Enriqueta Mesías Queta ett radioprogram, ”Barnens värld”, som sändes på Radio Villa Stereo med stöd från Rädda Barnen. Programmet sändes i mer än 13 år.

”Tanken var att införa demokratiska vanor i familjen, förändra den auktoritära modellen och göra barnen till herrar över sina egna åsikter. Vi valde radion som verktyg. Barnen skulle vara kommunikatörer, med egen röst, och beröra frågor utifrån sina egna åsikter”, säger Queta Mesías, lärare till yrket, som vid 61 år fortfarande har kvar sitt härliga tonårstemperament:

”Barnens energi stimulerar mig, de kräver att jag förnyas, utforskar, hittar på och använder min fantasi.”

Under de första fem åren av ”Barnens värld” byggdes ett nätverk med 150 aktiva barn och ungdomar i Vänklubben. De gjorde programmet som producenter, ledare eller korrespondenter. De organiserade ekologiska, pedagogiska och underhållande kampanjer där radiolyssnarna engagerades. ”Den mest framgångsrika kampanjen var ”Trädens vänner” som mobiliserade hundratal barn, föräldrar och lärare. En annan kallades ”Mot våldet”, där man gjorde en kritisk granskning av diskriminering och ”machismo”, och synliggjorde problematiken med våld i barndomen.”

Men allteftersom barnen växte, förändrades deras intressen. Till följd av detta bytte programmet ämnen. Det anpassades till en ungdomspublik och bytte namn till ”Vänner emellan”. Det debuterade med ett nytt format som drog en mycket större radiopublik, och från att ha sänts på kommun-nivå nådde det nu till områden söder om Lima. Det massiva deltagandet ökade med telefonsamtal och brev. Efter tre år var ett generationsskifte överhängande i produktionsteamet, och

det blev nödvändigt att utbilda nya barn för produktionen av programmet ”Genial kontakt”, som sedan 2004 stöds av Rädda Barnen.

”Dessa barn av 90-talet, som växt upp under andra tider, är mer tävlingsinriktade och konfronterande, därför höll jag på att ge upp. Men av samma orsak blev upplevelsen mer intensiv, och jag utvecklade en personlig relation till dem, som gjorde det svårt att sluta. 90-talets TV trängde in i deras sinne: De ville bara kopiera stereotyper, så vi var tvungna att inleda ett ”avgiftningsarbete” som en del av utbildningen.”

Programmet var ett ”skyltfönster”, där andra barnorganisationer kunde ta upp frågor av intresse. Detta för att åstadkomma ett paradigmskifte bland de vuxna, så att de inser att barnen har medvetande, röst, förslagsförmåga och kapacitet att engagera sig i samhället.

Idag har Queta Mesías vision vuxit till ett kulturellt centrum med flera verksamhetsgrenar. Det kallas Vichama och radioprogrammet är en hörnsten. Nu sänds programmet ”Genial kontakt” direkt i högtalarna i skolorna i Villa El Salvador, och Radio Stereo Villa sänder sitt eget ungdomsprogram.

WORKSHOP FÖR
PRODUCENTER OCH
REPORTRAR I PROGRAMMET
BARNENS VÄRLD SOM
SÄNDS I RADIO STEREO
VILLA.

I Huachipa avskaffas det skadliga barnarbetet

**”Jag har höjt mina betyg i skolan och mina föräldrar
kräver inte längre att jag arbetar med att göra tegel.”**

Clementina Quispe, 13 år, är ett av de cirka 50 barn som dagligen gör sina läxor i biblioteket som drivs av Föreningen till försvar för livet (*Asociación de Defensa de la Vida, ADEVI*) i Lima-förorten Huachipa, som formellt tillhör kommunen Chosica.

Clementina, hennes vän Candy Ludeña, 13 år, och de andra barnen och ungdomarna är glada att ha en plats (400 meter från skolan) där ADEVI-projektets personal hjälper dem med studierna och serverar dem lunch, en service som skolor i Peru inte erbjuder.

”Sedan 2005 kommer jag hit även på lördagar”, fortsätter Clementina Quispe. ”De hjälper mig speciellt med matematiken och logiken.”

ADEVI har funnits permanent i Huachipa sedan 1997. Dess chef, Alfredo Robles, berättar att huvudtemat är en ständigt pågående kampanj med målet att avskaffa barnarbetet och samtidigt öka barnens studiekapacitet.

Huachipa är ett dammigt samhälle där landsbygden knyts samman med staden. Majoriteten av befolkningen kommer från bergskedjan Anderna. Många arbetar med jordbruk, de flesta med tegelproduktion, där arbetsförhållandena är mycket svåra.

”Vi stödjer oss på ILO:s (*International Labor Organisation*) konventioner, som förbjuder skadligt barnarbete. Vi har också samordnat verksamheten med skolor och utbildningsmyndigheter i området, de har till och med hjälpt oss med material”, säger de två företrädarna för ADEVI, Alfredo Robles och Arnaldo Ruiz.

Staten har ansvaret för att garantera utbildning för barn och för att deras rättigheter tas tillvara i praktiken. I Huachipa arbetar ADEVI i samråd med lärare från skolor i området, med kommunledningen, med mammorna från ”Ett glas mjölk” och soppköken, och med företagen i området. Samtliga ADEVI vill bidra till förbättrade levnadsvillkor, lokal utveckling, bevarande och skydd av miljön och en lagstiftning som garanterar barnens rättigheter.

Lokala ledare har tillsammans med projektet skapat nätverk i närliggande samhällen, som fått gehör för sina krav hos

CLEMENTINA QUISPE
OCH CANDY LUDEÑA
GÅR VARJE DAG TILL
ADEVIS LOKALER FÖR
LÄXHJÄLP.

de lokala myndigheterna, till exempel byggandet av vägar, hälsokliniker och skolor. Dessutom har borgmästare lyssnat på projektets pojkar och flickor, som även samtalat med kvinno- och socialministern.

ADEVI driver också ett mikrokreditprogram för lokal utveckling (*Programa de Microcréditos para el Desarrollo Local*), som administreras av unga mödrar i Huachipa. Till en låg kostnad beviljas mödrarna lån för att starta företag, till exempel lagerlokaler, marknadsstånd, djuruppfödning, jordbruk, inköp av motorcyklar eller små taximopeder, reparation eller byggande av bostäder, hälsovård, utbildning med mera.

Programmet bidrar direkt till utvecklingen av området och till att barnen inte arbetar. För att bevilja ett lån till mödrarna är kravet att deras barn inte arbetar.

Rektorn för den närliggande skolan, Luis Fernando Aliaga Peinado, är mycket nöjd med ADEVI:s arbete. Ett resultat som kampanjen för avskaffandet av barnarbete förde med sig var att skolan beslutade att införa ett nytt ämne på schemat som kallas ”Emotionell återhämtning” (*Programa de Recuperación Emocional*). Under lektionerna lär sig och diskuterar eleverna frågor som orsakerna till barnarbete, och varför föräldrar ibland kräver att pojkar och flickor prioriterar arbetet framför studierna.

Erika Sánchez och Epifania Unocc, två unga studentledare, visar stor kunskap i frågan när de säger: ”I grund och botten handlar det om att våra föräldrar får värdigare arbeten.”

Båda har ambitioner med sina studier och vill bli jurister, för att sedan kunna arbeta med internationella företag.

Genom ADEVI:s försorg var Epifania Unocc en av talarna i kongressen, när lagstiftarna 2008 debatterade en ny barn- och ungdomslag.

DET SVENSKA CIVILA SAMHÄLLET MOBILISERAR PROJEKT

ADEVI stöds av Perukommittén för mänskliga rättigheter med säte i Stockholm och verksamheten finansieras till största delen av Sida. Sida tar inte beslut om varje enskilt projekt som stöds. Det beslutet ligger hos Forum Syd, som består av cirka 300 enskilda organisationer, religiösa samfund, folkrörelser och de största politiska partiernas ungdomsförbund. Alla har, precis som de organisationer som inte är medlemmar i Forum Syd, rätt att presentera relativt små projekt som genomförs av organisationer eller folkrörelser i Peru och andra länder.

Perukommittén för mänskliga rättigheter har arbetat mycket aktivt för att få sina projekt godkända under de senaste 15 åren. Förutom stödet till ADEVI sedan 1995, har kommittén stött ett projekt för Andinska utvecklingsinstitutet (IDA) i Cusco sedan 1997. IDA ger juridisk rådgivning och utbildning i mänskliga rättigheter till kvinnor som är offer för våld i familjen, till gatubarn och till andra marginaliserade grupper.

EN KVINNA FRÅN FOLKGRUPPEN SHIPIBO VID SJUKHUSET I UCAYALI, AMAZONAS, ETT AV DE FÖRSTA PROJEKTEN.

en Shipibo i Ucayali med bland annat ambulerande hälso- och sjukvårdsteam och en vårdcentral. Från 1994 till 2001 finansierade den svenska grenen av Women's International League for Peace and Freedom (LIMPAL) moderorganisationens arbete i Peru med att bygga och administrera ett "Alla kvinnors hus".

Sida kräver en egeninsats av Forum Syds projektgenomförande organisationer på tio procent. Förutom Forum Syd, finns det ytterligare 14 enskilda organisationer och folkrörelser i Sverige som har en egen budget från Sida (så kallade ramorganisationer), vars årliga belopp totalt uppgår till mellan 1–1,2 miljarder svenska kronor. Sida lägger sig inte i valet av samarbetsländer. Denna budgetpost har inte påverkats av regeringens beslut att dra sig tillbaka från Peru. Antalet projekt till Peru beror i stor utsträckning på frivilliga initiativ och förslagsförmågan hos Forum Syds medlemsorganisationer.

Andra medlemmar i Forum Syd har också varit aktiva i sitt stöd till Peru. En av dem är Svalorna Latinamerika som varit med ända sen barnhemmet "Nazareth" startades i Lima 1960. Deras program för landsbygdsutveckling startade 2007 och är ett gemensamt initiativ mellan Svalorna Latinamerika och peruanska samarbetspartners i Arequipa, bland dem Aktion och social utveckling (Arequipa Acción y Desarrollo Social, ASDE), Arequipas jordbruksförbund (Sociedad Agrícola de Arequipa, SADA) och Center för forskning, utbildning och utveckling (Centro de Investigación, Educación y Desarrollo, CIED). I Majes-distriktet i provinsen Arequipa genomförs ett projekt som riktar sig till ungdomar i byn Pedregal. Där stöder Svalorna Latinamerika en ungdomsgrupp. Ungdomsnätverket i Majes har sitt eget radioprogram som sänds tre gånger i veckan. Programmet stöds av myndigheterna och är ett exempel på samarbete mellan det civila samhället och lokala myndigheter.

Ett av de första Sida-finansierade projekten som kanaliserades genom Forum Syd genomfördes mellan 1986 och 1997 i Ucayali genom Amazonas-föreningen i Härryda. Denna förening, och i ett tidigare skede Stiftelsen för Amazonassjukhuset, har sedan 1971 stött ursprungsbefolkning-

ARBETARES RÄTTIGHETER

Gruvarbetarnas kamp skördade många liv

Det nuvarande frihandelsavtalet mellan Peru och USA innehåller ett tillägg om behovet av att Peru förbättrar respekten för de fackliga rättigheterna. Enligt Jorge Quezada Liriam, före detta facklig ledare, är detta ett viktigt resultat av fackföreningarnas internationella utvecklingssamarbete, där Sverige spelat en viktig roll.

”Peru är under observation av ILO för bristande respekt för de fackliga rättigheterna, såsom rätten att bilda fackföreningar, strejkrätten och rätten att teckna kollektivavtal. Denna situation gjorde intryck på det demokratiska partiet i USA som vid undertecknandet av frihandelsavtalet drev fram ett tillägg”.

Det säger Jorge Quezada, före detta gruvarbetare och fackföreningsledare i smältverket i en av världens största koppargruvor i staden Ilo. Gruvan ägs av amerikanska Southern Peru Copper Corporation. Mellan 1989 och 1991 var Jorge Quezada generalsekreterare för det Nationella förbundet för gruv-, metall- och stålarbetare i Peru, (*FNTMMSP*). Han efterträdde Saúl Cantoral på posten. Denne mördades i februari 1989 av en dödsskvadron inom polisen kallad ”Rodrigo Franco”.

”Saúl Cantoral mördades efter att ha arbetat med en femårig utbildningsprocess i fackliga rättigheter, stödd av svenska LO-TCO Biståndsnämnd genom gruvarbetarinternationalen FIM (*International Federation of Miners*)”, berättar Jorge Quezada och fortsätter:

”Vi hade lyckats bygga upp en stark facklig anslutning med 100 000 medlemmar, 70 procent av alla arbetare i gruvsektorn. FNTMMSP lyckades presentera ett alternativt förslag till den dåvarande gruvdriften i landet, en nationell gruvindustri som skulle förändra branschen. Förbundet lyfte också fram en ny modell för kollektivavtal, med förhandlingar per bransch istället för per företag.”

JORGE QUEZADA LIRIAM
GER FLERA EXEMPEL
PÅ RESULTAT AV DET
SVENSKA FACKLIGA
BISTÅNDET.

”Detta förslag fanns med i förbundets krav inför de centrala avtalsförhandlingarna i gruvsektorn och stora demonstrationer genomfördes i landet. Detta skedde i en mycket komplicerad situation, med tanke på de täta attackerna mot fackföreningarna, både av Sendero Luminoso och av ordningsmakten.”

Sverige, Tyskland och England var de länder som hade ledande ställning i FIM och som bidrog med ekonomiska resurser för att stärka FNTMMSP.

Jorge Quezada sammanfattar resultaten av det fackliga biståndet, där Sverige var tongivande, på följande sätt:

”Vi lyckades etablera en starkare förhandlingsposition gentemot företagen. En minimilön fastställdes, och genom lagstiftning definierades en rad sjukdomar relaterade till gruvsektorn. En del av medlen från det svenska utvecklingssamarbetet avsattes till humanitärt bistånd åt anhöriga till de gruvarbetarledare som hotades eller hade mördats. Gruvarbetarnas kamp nådde sin höjdpunkt på 80-talet. Under Alberto Fujimoris regering på 90-talet gavs gruvkoncessioner på hundratal markområden till privata och utländska intressenter.”

Enligt Jorge Quezada avskedades 70 procent av gruvarbetarna. En del blev permanent uppsagda medan andra återanställdes av bemanningsföretag, en process som kallas *outsourcing* (ett globalt fenomen) som Alan Garcías regim införde i slutet av 80-talet. Idag handlar kampen om att organisera dessa arbetare.

”Många människor hamnade på gatan och i dag är antalet anslutna en fjärdedel jämfört med 80-talet.”

Sedan 1992 arbetar Jorge Quezada på Centret för arbetsrättsrådgivning (*Centro de Asesoría laboral, CEDAL*), en enskild organisation. Sedan ett och ett halvt år tillbaka är han dess verkställande direktör. Det är ingen överraskning för honom att gruvarbetarnas fackförbund tjugo år senare har färre medlemmar och att de inte har återhämtat det politiska inflytande de hade tidigare.

”Det var logiskt att vi inte kunde bli starka under den tidsperioden: Först kom våldet och hoten från Sendero Luminoso, och parallellt kom angrepp från militärens sida. Därefter genomförde staten en ny neoliberal modell. Dock kvarstår effekten av vår och andra organisationers kamp i form av landets nya politiska författning 1979, där man fastställde en rad rättigheter som tidigare inte hade beaktats.”

LIKVAKA FÖR SAÚL
CANTORAL, GENERAL-
SEKRETERÄRE FÖR GRUV-
ARBETARFÖRBUNDET
FNTMMSP, MÖRDAD 1989.

VALOBSERVATÖRER FRÅN
DEN ENSKILDA ORGANISA-
TIONEN TRANSPARENCIA.

3. Utvecklingssamarbete för demokrati

LEDARUTBILDNING OCH POLITISKT DELTAGANDE

”Transparencia”: Medborgarnas medvetenhet är grundläggande

Den enskilda organisationen ”Transparencia” är beroende av frivilliga koordinatörer och aktivister i sitt arbete i regionerna, provinserna och kommunerna. De genomför utbildningar för de politiska partierna om innehållet i partilagen, om folkligt deltagande i myndigheternas budgethantering och andra mekanismer för god samhällsstyrning, inklusive bekämpning av korruption.

En av dem är Sara Bornaz Díaz, journalist i Quillabambakommunen i staden Cusco, som är volontär, samordnare och utbildare i en och samma person.

”Viktigast av allt”, säger hon, ”är arbetet med ungdomarna. Vi har bidragit till att medvetandegöra dem om vikten av att vara aktiva medborgare som bör delta i politiska partier, i samrådskommittéer och kommittéer som övervakar insatser från såväl lokala myndigheter som andra offentliga institutioner.”

”I Quillabamba, där jag bodde tidigare, är två unga Transparencia-volontärer nu kommunfullmäktigeledamöter, vilket är ett viktigt resultat av våra utbildningsinsatser. Här i Cusco är vi aktiva i en grupp som driver fram decentralisering, som är ett mycket aktuellt tema. Vi söker strategier och resurser för att förbättra regionaliseringen av myndighetsutövandet, där det fortfarande saknas mycket, däribland en så grundläggande sak som reglering av markägandet.

Transparencia grundades 1994 med målet att bidra till att stärka den tynande demokratin i Peru. Genom att skapa ett nätverk av lokala kommittéer med volontärer över hela landet kunde man gradvis öka räckvidden i verksamheten.

SARA BORNAS DÍAZ,
SAMORDNARE OCH
VOLONTÄR FÖR TRANSPARENCIA I CUSCO.

Sida har stött Transparencia sedan 2001, då det demokratiska systemet återinfördes i Peru.

Valövervakning har sedan starten var en viktigt uppgift, sammanlagt har Transparencia mobiliserat 90 000 volontärer för främst detta ändamål. En annan verksamhet är inriktad på att stärka de politiska partierna genom att göra dem stabila, vara bättre representerade och respektera interndemokratin. Transparencia har bland annat utbildad partikassörer för en transparent hantering av de ekonomiska resurserna. Men dessförinnan bidrog man till att utarbeta en ny partilag (*Ley de Partidos Políticos*) samt att få den antagen av kongressen. Lagen anger regler för valkampanjer, partifinansieringen och mycket annat.

Partilagen antogs i november 2003 efter en intensiv debatt mellan högt uppsatta politiska ledare i landet. Transparencia sammankallade ledare från 40 politiska partier och politiska rörelser, för att uppmuntra till deltagande i valen och främja en diskussion om lagförslagen.

Percy Medina, Transparencias kanslichef, anser att de två viktigaste resultaten är 1) antagandet av partilagen, och 2) skapandet av en medborgerlig medvetenhet hos ungdomar och regionala rörelser.

Sverige ledde EU:s valövervakning i kritiskt skede

President- och parlamentsvalen i Peru 2001 återupprättade demokratin och gjorde den starkare och kapabel att stå emot framtida frestelser att införa auktoritära regimer, som Alberto Fujimoris. Valen markerade slutet på president Valentin Paniaguas övergångsregering.

Men hur skulle man, inför det peruanska folket och det internationella samfundet, kunna garantera valets legitimitet, efter Fujimoris tio år vid makten, som präglades av maktfullkomlighet, manipulation och godtycklighet?

Sverige fick genom Utrikesdepartementet och Sida uppdraget att leda EU:s valobservatörsgrupp. Eva Zetterberg, då vice talman i Riksdagen, ledde observatörerna. När denna bok publiceras är hon Sveriges ambassadör i Peru och Chile, baserad i Santiago.

EU:s observatörsgrupp bestod av ett åttiotial valobservatörer och experter. Dessutom skickade flera EU-länder egna observatörer. Före valen anlände sex experter till Peru för att övervaka förberedelserna av valen. Senare kom den stora gruppen för att övervaka genomförandet av de två valomgångarna, 8 april och 3 juni, 2001.

När Alejandro Toledos valseger (53,08 procent av rösterna) över Alan García (46,92 procent) bekräftats gjorde EU-kommissionären Chris Patten följande uttalande:

”Den europeiska unionen tackar Perus regering för inbjudan att övervaka valen. Den europeiska valövervakningsdelegationen bestående av elva ledamöter från det europeiska parlamentet, under ledning av Eva Zetterberg, vice talman i den svenska riksdagen, har blivit mycket väl mottagen och har kunnat bekräfta en öppen och rättvis valprocess.”

Delegationens slutrapport framhöll att valen genomförts enligt internationell standard. De hade varit fria, rättvisa och öppna.

”Valförberedelserna förvånade mig mycket”, minns Eva Zetterberg. ”Naturligtvis finns det mycket att förbättra vad gäller ansträngningar för ett större valdeltagande, men mycket var imponerande, till exempel att valurnorna var åtkomliga för funktionshindrade. Det fanns valmaterial och valsedlar i punktskrift och en utmärkt service för rullstolsburna personer”.

EVA ZETTERBERG LEDDE EUS VALOBSERVATÖRER I PERU 2001.

”Vi hade inga problem i kontakten med de peruanska valmyndigheterna. Övergångsregeringen tog sitt ansvar för valprocessen, som den bör vara: öppen och neutral”.

I delegationens rapport framkom även brister. Bland annat konstaterade man ett dåligt bemötande och bristande kunskaper hos många valförrättare. Fujimoris anti-terroristlagar förhindrade många fångar att utöva sin rösträtt, både sådana som åtalats formellt och de som satt häktade.

Den historiska diskrimineringen av ursprungsbefolkningarnas språk, som fått till följd att många indianer och bönder marginaliseras från valprocessen, nämndes kritiskt i rapporten.

De brister av mer praktisk natur som konstaterades hade att göra med att det saknades valmaterial från partierna och valmyndigheten. Ofta låg vallokalerna mycket långt från tätorterna, och det uppkom också problem med folkbokföringsregistret.

”För mig markerade valen ett nytt skede i Peru – en ny era av demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna. Jag känner mig stolt över det europeiska bidraget till denna utveckling”, avslutar Eva Zetterberg.

Antikorrupsionsinsatser genom "Proética"

Institutionen för anti-korruption, Proética, uppstod 2001 som ett Nationellt råd för offentlig etik (Consejo Nacional para la Ética Pública). Det förde samman olika enheter som Intresseorganisationen för exportörer (ADEX), Institutet för press och samhälle (IPYS), Andinska juristkommissionen (CAJ) och Transparencia (de två sistnämnda stödda av Sida). Proética är den peruanska avdelningen av Transparency International.

Proética inledde sin kamp mot korruptionen som samordnare för Rådet för offentlig etik, samma år som övergångsprocessen till demokrati inleddes. Det var viktigt att lyfta fram denna fråga. Några år senare lämnade Sida ett första bidrag till verksamheten.

I tre regioner, Cajamarca, Junín och Lambayeque, bad de högsta politiskt ansvariga om vägledning för att utarbeta en gemensam antikorrupsionsplan.

"Proética identifierade i ett inledande skede (2004–2006) riskerna för korruption i dessa tre regioner. Uppgifterna användes för att sammanställa en databas inför planeringen av institutionens framtida analys av och kamp mot korruptionen," berättar Cecilia Blondet, Proéticas chef.

"Mellan 2007 och 2009 genomfördes utredningar som byggde på tidigare resultat från insatser, där man funnit korruption i den känsliga kopplingen mellan det civila samhället och staten i socialpolitiken," tillägger hon.

För att kunna informera allmänheten och myndigheterna fördjupade Proética sin analys av korruptionsproblematiken i den statliga socialpolitiken i fattiga områden. Analysen resulterade i en plan för utbildning och opinionsbildning. Bland annat inrättades den så kallade antikorrupsionsskolan där Proética tränar medborgargrupper och följer upp initiativ för övervakning av korruption i alla regioner i landet. Detta har fått genomslag i samtliga regioner.

I ett inledande skede arbetade man med kommunala tjänstemän som en tydlig målgrupp. Tillsammans med dem identifierades de svagaste länkarna i förvaltningen där korruption lättast kunde uppstå.

”Genom den information som förmedlades av experter under seminarierna blev tjänstemännen allt mer medvetna och de kunde genom ett etiskt förhållningssätt avslöja flera bedrägerier i den administrativa processen”, berättar Cecilia Blondet.

Hon framhåller att stödet från Sida och andra finansiärer har givit intressanta resultat, där ungdomar mobiliserats genom anti-korrupsionsgrupper i olika regioner.

”Efter fem års samarbete med Sida, så kan vi med större precision identifiera korrupsionsrisker inom den peruanska staten. Det gäller både hur korruptionen tar sig uttryck och dess orsaker”.

Hur bildades Antikorrupsionsskolan?

”Vi samlade ungdomar från alla regioner och bildade styrgrupper bestående av en journalist/kommunikatör och två universitetsstuderande som hade deltagit i utbildningarna. Ett stort antal antog inbjudan, och vi valde fyra ungdomar per region. 110 personer har hittills utbildats. Det var som att så ett frö. Grupperna disponerar 4 000 USD för att driva och genomföra korrupsionsbekämpning på sina orter. Processen som startade med ett inledande bidrag från Sida, har möjliggjort att vi idag får ekonomiskt stöd från andra biståndsorgan”, konstaterar Cecilia Blondet nöjt.

Att vidga horisonten utifrån det lokala ledarskapet

”Tidigare gick jag bara fram och tillbaka till jobbet utan större funderingar. Jag var förvisso aktiv i ett politiskt parti, men hade ingen kännedom om min kommun och dess problem”, säger Margarita Rivera, före detta elev i Alternativas ledarskola.

Sedan 13 år tillbaka driver frivilligorganisationen Centret för forskning och social utveckling ”Alternativa”, en ledarskola för föreningsaktiva personer i tio kommuner i norra Lima och i andra närliggande områden. Man har utbildat fler än 340 personer (65 procent av dem kvinnor) från minst 60 lokala organisationer. Maritza Caycho, avdelningschef för ledarskolan har egen erfarenhet av den effekt utbildningen har på de utexaminerades liv.

”Skolan syftar till att ledarna ska utveckla en mer holistisk syn på utvecklingen i sina samhällen och på demokratin i stort”, säger hon. ”Den gav oss kapacitet att analysera de politiska och sociala processerna och utarbeta strategier för att driva på förändring utan att verka omstörtande. Analyser och slutsatser är alltid våra egna”.

Skolan grundades med stöd från andra finansiärer, men från och med den andra terminen var det Diakonia som gav den kontinuitet. Diakonia har stött Alternativa sedan 1979 och har varit organisationens viktigaste finansieringskälla. Alternativa bestämde dock självständigt vilka projekt man ville driva.

Efter att ha genomgått ledarskolan har många deltagare bildat egna nätverk, bland annat för att påverka kommunpolitiken, speciellt på områden som hälso- och sjukvård, utbildning, gender, sexuella och reproduktiva rättigheter. Geografiskt har de verkat i den del av Lima som kallas Cono Norte.

En ledare för ett sådant nätverk är Esmelda Torres. Hon är aktiv i Cono Nortes samordningsforum för fattigdomsbekämpning (*Mesa de Concertación para la Lucha Contra la Pobreza, MCLCP*). Hon började 1993 som ledare för en stadsdelsutvecklingskommitté, och kämpade för att vatten skulle installeras. Efter några års utbildning kandiderade hon 2006 till en plats i parlamentet.

ESMELDA TORRES,
SAMORDNARE I NORRA
LIMA FÖR ETT NÄTVERK
AV LOKALA ORGANISA-
TIONER SOM BEKÄMPAR
FATTIGDOM.

DELTAGARE I ALTERNATIVAS
LEDARSKOLA BESÖKER
NORRA LIMA FÖR
BEDÖMNINGAR AV
NATURSKYDD.

”Utbildningen vidgade mitt sätt att se på världen. Jag såg inte bara problemen i mitt område, utan hela Limas problematik, och jag fick kunskap om hur man samordnar insatser och uppnår förändringar på huvudstadsnivå. Skolan lärde mig agera på större och mer krävande arenor”, säger Esmelda Torres.

Alternativas ledarskola har reformerat sina kurser till både innehåll och metod takt med de sociopolitiska förändringarna under det senaste decenniet. I slutet av 90-talet var utbildningen inriktad på att göra motstånd mot Fujimoriregimens förtryck, men man fostrade samtidigt manliga och kvinnliga ledare som visste hur man utformade politiska alternativ.

Sedan år 2000 har skolans kursplan spridits till Cusco genom organisationskonsortiet COINCIDE.

”Vi har också genomfört nationella sammankomster i syfte att utveckla förmågan till en bredare analys och för att lära eleverna att agera utifrån ett nationellt perspektiv”, säger Maritza Caycho.

När den demokratiska övergångsregeringen tog över 2001 öppnades möjligheter för samordning som aldrig tidigare existerat. Skolan gav utbildningen en ny inriktning och i ännu högre grad stimulerade elevernas medborgerliga deltagande på lokal och nationell nivå. Påverkansarbetet blev viktigare.

Efter nio år av demokratiskt styre har ledarna avancerat till andra ledarskapsnivåer, eller till andra områden. De har ingått i styrelser för nationella organisationer och varit kandi-

dater till borgmästarämbetet, till kongressen och regionerna i de allmänna valen 2006. De är även knutna till bredare nätverk som människorättsrörelsen "För att det inte ska ske igen" (*Para que no se Repita*).

Margarita Rivera är en annan före detta elev från ledarskolan. I dag är hon en del av nätverket mot familjevåld och barnmisshandel, döpt till "Helade hjärtan" (*Corazones reconstruidos*) i kommunen Comas. Hon representerar även sin organisation i ett jämställdhetsforum i samma kommun.

"Utbildningen gjorde att jag lärde mig att förstå historien och att se kvinnors verklighet nationellt och internationellt, och förstå problemen i Lima som helhet", säger Margarita Rivas. "De insikterna gav mig dessutom konkreta verktyg för att agera som ledare, särskilt inom ramen för medborgerligt deltagande i det kommunala budgetarbetet, de så kallade *Presupuestos Participativos*.⁴³ Där arbetar jag för att man ska fördela resurser till jämställdhetsfrågor och social verksamhet och jag är med i den kommitté som övervakat hur de kommunala medlen spenderas. I "Helade hjärtan" har vi lärt oss hur man skriver projekt, och vi har fått ett ekonomiskt bidrag som kommer att användas för att sprida kunskap om rättigheterna i Comas skolor".

Det råder inga tvivel om att skolan kommer att fortsätta existera. Genom Diakonia fick Alternativa 2007 vetskap om den svenska regeringens beslut att dra sig tillbaka från Peru. Flera peruanska partners till Diakonia, knutna till tematiska områden, har bildat gemensamma plattformar för att tillsammans söka stöd från andra finansieringskällor än Sida.

⁴³ Budgetdelaktighet är ett politiskt instrument genom vilket regionala och lokala myndigheter och enskilda organisationer tillsammans definierar hur, och till vad, man ska fördela de tilldelade resurserna. Hänsyn tas till den strategiska eller institutionella utvecklingsplanen, eller (i de fall den förekommer), till den samordnade utvecklingsplanen (Plan de Desarrollo Concertado).

Bidrag från kyrka till kyrka

”Nyckelstrategin för Svenska kyrkans arbete till stöd för länder som Peru, omfattar aspekter som har att göra med försoning, demokrati, fred, säkerhet och hållbar utveckling”, säger Nicklas Fahlgren, regionsekreterare för Svenska Kyrkans internationella arbete i Latinamerika.

Nicklas Fahlgren bor i Peru sedan 2004, är gift och har fyra barn, två av dem är födda i Peru. Han är präst inom Svenska kyrkan och regionsekreterare för ”Hela Världen”, Svenska Kyrkans internationella arbete. Tillsammans med sin fru Carolina förklarar han att Sidas ekonomiska bidrag utgör 30 procent av kyrkans totala intäkter, och att man i Sverige disponerar donationer som avsatts för Afrika, Latinamerika, Europa och Asien. Stödet till länderna prioriteras utifrån deras statliga politik. Stödet till Peru inleddes för mer än 20 år sedan.

I Peru riktas stödet till flera frikyrkors verksamhet. De är evangelikala: metodister, lutheraner och protestanter som genomför ett gemensamt och samordnat arbete i ekumenisk anda.

”Vi stödjer inte arbetet utifrån kyrkans ”missionerande” uppdrag, vars syfte är teologiskt, utan för att solidariskt stödja utveckling. Ekumeniken är viktig i kyrkornas gemensamma arbete, alla arbetar vi med gräsrotterna, med de allra fattigaste”, berättar Nicklas Fahlgren.

”Peru har en hög andel katoliker, även om anhängarna till evangelikala samfund ökar i antal, men detta faktum är inte det viktigaste när vi beslutar om stöd. Ingen skillnad görs mellan kyrkorna. Vi föreslår strategier och prioriteringar av arbetet i världen. Nyligen prioriterades Asien och Afrika, och ett beslut togs att avsluta stödet till några av länderna i Latinamerika”.

Samarbetet med kyrkorna i Peru inleddes med stöd till den katolska institutionen för ekumenik och kommunikationsvetenskap (SEPEC), en organisation som bildades 1985 och som har utfört ett viktigt arbete inom utbildning, kommunikation och pastoralt arbete bland barn och ungdomar. Idag är man en mycket aktiv partner inom så kallad inkluderande undervisning.

Flera svenska kyrkliga biståndsorganisationer har sedan 25 år tillbaka starka band med den katolska kyrkan i Peru. Det är särskilt två erkända institutioner: Biskopskommissionen för socialt arbete (CEAS)⁴⁴, stödd av Diakonia och under en period av Caritas Sverige, samt Institutet Bartolomé de las Casas (IBC), med stöd från Svenska kyrkan. Båda försvarar särskilt de fattigas mänskliga rättigheter.

Biskopskommissionen för Socialt Arbete, CEAS

Enligt Humberto Ortiz, generalsekreterare på CEAS, har Sidas tillbakadragande i god tid aviserats av Diakonia, som ger CEAS så kallat institutionellt stöd, vilket underlättar arbetet.

CEAS fortsätter sina ansträngningar att stödja människor som lever i fattigdom och som drabbats av våldet. För närvarande arbetar man också med att skydda och försvara befolkningen som drabbats av gruvdrift, något som lett till att organisationens ledare löper stora risker.

”Kyrkans arbete”, säger Humberto Ortiz, ”handlar också om att delta i politiken, men en bred politik i den bemärkelsen att man söker det gemensamma bästa. Detta har lett till att vi nu har biskopar på de anklagades bänk, diakoner som ställs inför rätta, och nu senast har man hotat ärkebiskop Barreto (biskopskonferensens ordförande). Exakt vem eller vilka som hotar vill Humberto Ortiz inte gå in på. Men han konstaterar:

”Idag står kyrkorna upp mot starka maktutövare som kontrollerar gruv-, olje- och träindustrin samt biobränsleproduktionen. Vi har försvarat bönderna, eftersom företagen vill lägga beslag på deras mark och deras vatten, och även hotar deras liv genom de föroreningar som de producerar. Detta har lett till våldsamma stridigheter, där människor hotats till livet. Kyrkan har inför denna situation varit tvungen ta på sig en mer politisk roll”.

”Det påverkansarbete vi utför har fått biskoparna att inse att medborgerligt deltagande är nödvändigt. I den sociala sfären knyts kyrkan och samhället ihop och överlappar varandra. Idag utövas förföljelsen av personer som kontrakterats av gruv- eller gasföretag, eller av politiker som stöder dessa övergrepp”.

”I Yurimaguas och Oroya arbetar vi mitt i konfliktområdet. I Tacna och Bagua, som också är konfliktområden sedan fem år tillbaka, har man från befolkningens och statens sida kallat in kyrkan som medlare. Det är en politisk verksamhet som uppskattas av samhället”, säger Humberto Ortiz.

44 CEAS är verkställande organ för den peruanska biskopskonferensen.

CEAS har under många år drivit en ledarskola i Cusco, Ica och Lima. Efter Alberto Fujimoris diktatoriska årtionde, har man lyckats omgruppera ledarna. Man har också sökt stärka förbindelserna mellan ledare i olika regioner. Som viktiga resultat av det svenska biståndets bidrag nämner Humberto Ortiz just utbildning i ledarskap, i rättighetsfrågor, i delaktighet i budgetarbetet, i förvaltning, i frågor där han menar en samhällsledare kan och bör ingripa.

Man har särskilt riktat sig till bondeledare och diakoner, som arbetar på fältet med direkta sociala insatser. Under de senaste åren har man stött registreringen av offer i det Nationella registret för offer (RUV).

Institutet "Bartolomé de las Casas", IBC

Institutet Bartolomé de las Casas, IBC, grundades 1974 av den välkände prästen Gustavo Gutiérrez, som skrev den berömda boken "Befrielsesteologin", som inspirerat många progressiva krafter i den katolska kyrkan.

"Bartolo", som institutionen oftast kallas, har främst varit ett forskningsinstitut knutet till den sociala verkligheten. Rosa Alayza, dess chef, berättar att hon i sitt dagliga arbete "funnit att det är möjligt att införliva trosidentiteten med ett politiskt perspektiv, vilket stämde med Svenska kyrkans vision".

Under det senaste decenniet har verksamheten varit inriktad på att främja efterlevnaden av CVR:s rekommendationer, i syfte att stötta försoningsprocessen mellan peruaner. IBC ledde rörelsen "För att det inte ska upprepas"⁴⁵ som samlat mer än 400 organisationer i hela landet.

En annan erfarenhet, som har gett svenskarna lärdomar enligt Rosa, har varit ungdomsutbytet med svenskar och peruaner. Genom det har ungdomarna lärt känna olika kyrkors kulturer och arbete. IBC arrangerar också två gånger om året ett nationellt forum med kristna nätverk som arbetar för mänskliga rättigheter knutna till tro, liv och arbete. Det är en del av den starka folkbildningskultur som vuxit fram.

"Den folkbildning vi utvecklat sedan 70-talet, har varit lärorik för länder som Sverige. Den är en levande dynamik som respekterar individen och tar parti för de fattiga", säger Rosa och avslutar:

”Vi har mycket horisontella relationer med Svenska kyrkan, med liknande synpunkter och arbetssätt. Det är synd att Sida drar sig tillbaka, men deras bidrag var inte begränsat bara till finansieringen. Det stöd som mottagits från privata grupper och kyrkor gör det möjligt att fortsätta samma typ av arbete som IBC:s”.

Med vatten och organisation utvecklas Andernas byar

Vi döpte den till Flygplatsgatan, därför att för 20 år sedan landade här en helikopter för att hämta en sjuk, säger bybon och bondeledaren Mario Valverde med illmarig blick.

FÖRBEREDANDE ARBETE
FÖR ATT GRÄVA NER
PVC-RÖR TILL VATTEN-
LEDNINGAR.

VATTENLEDNINGARNA
ÖKAR PRODUKTIONEN
AV GRÖNSAKER I HÖGT
BELÄGNA OMRÅDEN
KRING CUSCO.

Omachas huvudgata, en by cirka 170 km från Cusco, är full av gropar, fåror och stenar. Det är en jordväg, som i resten av byn, kantad av hus och en kyrka byggd av soltorkat tegel. Till och med invånarna med sina lamadjur, kor och marsvin har samma färgtoner som höglandets hedmarker: beig, gult och gröngrått.

Vi befinner oss i kommunen Accha och dess omgivande byar. Här är gemenskapen stark genom språket quechua, organisationsformerna och odlingstraditionerna. Många av byarna ligger på över 4 000 meters höjd över havet. Vi har rest hit med organisationen CEDEP Ayllu (*Centro para el Desarrollo de los Pueblos Ayllu*), en samarbetspartner till Diakonia, som sedan 18 år tillbaka driver ett av de få svensktödda projekt som kombinerar landsbygdsutveckling med ledarutbildning, där man integrerar politiskt deltagande med ekonomiska och sociala förbättringar.

Accha är en av de fattigaste kommunerna i Peru. Den kom på andra plats i det nationella fattigdomsindexet 2006 och har två år senare avancerat till fjärde plats. Statens närvaro har alltid varit svag, och kvaliteten på samhällstjänster som utbildning och hälsovård är långt ifrån jämförbar med den i städerna.

Vid första anblicken verkar byn Omacha vara en deprimerande plats: det finns ingen elektricitet, flera hus är övergivna, och det torftiga torget står tomt. En kall vind viner nedför de branta bergssluttningarna. Men snart upptäcker besökarens ögon de förbättringar som uppnåtts av befolkningen med stöd av Ayllu CEDEP. Under senare år har man planterat buskar och träd runt om byn för att förhindra erosion och skapa ett varmare mikroklimat. Flera mil av PVC-rör har grävts ned i marken för att leda vatten från avlägsna källor och dammar till byns odlingar, och man har till och med sprinklerbevattning. Tack vare detta finns stora arealer med potatis, bönor, morötter, korn, lök och grönsaker.

”Tidigare åt vi bara potatis och potatismjöl och vi väntade in planteringssäsongen. Nu har vi ett mycket mer varierat jordbruk och vi sår och skördar under hela året”, säger Mario Valverde.

Byn har enkla djurstallar, som skyddar grödorna samtidigt som de ger bättre förutsättningar för djurhållningen. Byrådet får tekniskt stöd från CEDEP Ayllu för att bedriva boskapsuppfödning och därigenom öka mjölkproduktionen.

CELSE QUISPE, TEKNISK KOORDINATÖR I CEDEP AYLLU, VISAR ATT VATTEN-SPRIDARNA ÄNDRAR FÄRG PÅ DET TIDIGARE BRUNA LANDSKAPET.

”Nu kan vi konkurrera på vilken marknad som helst och till och med anordna egna”, säger Mario stolt.

Under besöket i denna annorlunda verklighet, som ändå inte ligger långt från det turistfyllda centrala torget Plaza de Armas i Cusco, berättade flera personer om andra positiva förändringar, bland annat: en kraftig minskning av alkohol-konsumtionen, och med den en minskning av antalet olyckor, familjevåld och kaotiska liv. I flera av Acchas byar hade byledningen infört förbud mot försäljning av alkohol i lokala butiker. ”Problemen med fysisk misshandel av kvinnor och barn har i stort sett upphört”, säger Yaneth Papel Marca, kassör i byn Omacha.

I centralorten Accha har CEDEP Ayllu ett stort utbildningscenter där man bedriver odling av spannmål, experimentella trädgårdar, en plantskola för återplantering av skog och en anläggning för avelsdjur. Det är ett välutrustat center, där 50 personer kan bo, sova och äta. Det används ofta av andra institutioner, till exempel kommunen och kyrkan, utan någon som helst kostnad för dem.

CEDEP Ayllu har lockat många byinvånare – de flesta fattigbönder – att genomgå utbildning i kommunalt ledarskap (det finns tre utbildningsnivåer, var och en omfattar mer än 150 timmar). En av dem är Giovana Cárdenas Nieto, som nu är ansvarig för sociala frågor i Acchas kommunstyrelse.

”Tidigare var jag en blyg person. Jag vågade inte tala med främlingar. Men tack vare CEDEP Ayllus ledarskola har jag lyckats överbrygga min rädsla. Under åtta utbildningstillfällen gick de igenom många saker, som självförtroende, folkets rättigheter och politik. Jag kan säga att jag tack vare dem är

GIOVANA CÁRDENAS NIETO,
LEDAMOT I ACCHAS
KOMMUNSTYRELSE ÄR
UTBILDAD AV CEDEP AYLLU.
HÄR MED DOTTER OCH SON.

med i kommunstyrelsen. Min uppgift är att övervaka den kommunala verksamheten och ta itu med alla slags sociala nödsituationer. Folk här vet hur man hanterar den så kallade budgetdelaktigheten, som nu är obligatorisk, men som CEDEP Ayllu främjade långt innan lagen antogs.”

CEDEP Ayllus policy är att man avslutar arbetet i ett område när man har uppnått en hållbar utveckling, vilket till stor del beror på de lokala organisationernas kapacitet, oftast på bynivå. Många ansträngningar görs för att uppnå bärkraftighet. Taray-området i provinsen Calca, nära staden Cusco, är ett exempel där Ayullu CEDEP bidragit till att stärka byarnas egen förmåga och kompetens, för att sedan dra vidare till andra områden.

TEKNISKT UTVECKLINGSSAMARBETE FÖR ATT STÄRKA STATEN

Frisk luft och bekämpning av föroreningar

”Luftkvaliteten i Chimbote är inte acceptabel och åtgärder bör vidtas för att minska utsläppen av föroreningar, framför allt de luftburna partiklarna av materialet PM10, svaveldioxid och vätesulfid. En studie genomförd av CONAM och Lars Gidhagen, en svensk expert, uppmärksammade ’allvarliga hälsorisker’ i dessa städer.”

Så skrev dagstidningen La República den 10 mars 2007. Under 2001 fastslog Peru nationella normer för luftkvalitet och skapade det nationella programmet ”Ren luft”. Det Nationella miljørådet (CONAM), en statlig myndighet, skulle samordna bekämpningen av de höga halterna luftföroreningar i städerna och skapa en strategi för att uppnå acceptabla nivåer i 13 prioriterade områden, däribland städer med mer än 250 000 invånare samt industriområden.

Under 2005 hjälpte Sveriges Meteorologiska och Hydrologiska Institut (SMHI), med stöd från Sida, till att diagnostisera luftkvaliteten i två städer, Chimbote och Huancayo. Slutsatsen var drastisk: Luftkvaliteten måste ovillkorligen förbättras.

De svenska konsulterna utbildade också peruansk personal. De nationella experterna arbetade inom fem områden: övervakning av luftkvaliteten, strålningsfaktorer från mobila källor, spridningsmodeller, hälsoeffekter, kostnads- och nyttoanalyser och handlingsplaner. Projektet genererade metoder och data som tjänat som modell för andra städer.

”Föroreningarna dödar 22 människor per år”, var rubrikerna då. ”Genom att minska föroreningarna kan invånarnas förväntade livslängd förlängas med två år och man skulle kunna förhindra att 22 personer går en för tidig död till mötes varje år i sjukdomar orsakade av föroreningar. Man skulle också kunna spara hälsovårdsutgifter i storleksordningen 10 miljoner USD på två år”, tillkännagav tidningen La República 2007.

I Lima gjordes också en kontinuerlig övervakning under 2006, som visade att föroreningarna var 100 procent högre än tillåtet enligt de nationella normerna för luftkvalité.

De kurser som arrangerades av CONAM i städerna Huancayo och Chimbote har lett till att kommuner och lokala styrelser för miljö och hälsa fått större yrkesmässig kapacitet. Den nationella och regionala samordningen har möjliggjort institutionella insatser samt identifiering och deltagande av lokala nyckelaktörer. Dock var effekten av det svenska stödet mycket begränsad vad gäller att förändra befolkningens och industriernas vanor. Det handlar om attityd- och utbildningsfrågor som kommer att få effekter på lång sikt.

CONAM-projektet genomfördes inom ramen för Sidas utvecklingssamarbete kallat KTS, vilket betyder "Kontraktsfinansierat tekniskt samarbete". Ett kännetecken för detta partnerskap är att Sida inte överför pengar utan erbjuder experter för att underlätta utvecklingen av institutioner, i fråga om dess färdigheter och kunskaper, i en process som leds av mottagarlandet. Det tekniskt samarbetet kräver också en motprestation från den nationella institutionen och täcker inte kostnader för utrustning eller infrastruktur.

239 peruaner på kurser i Sverige

International Training Program (ITP)⁴⁶ är en av flera resurser som Sida använder i sitt utvecklingssamarbete för utvecklandet av enskild och institutionell kapacitet på lång sikt.

ITP omfattar årligen cirka 50 kurser, vanligtvis i Sverige, under fyra till åtta veckor och i vissa fall med uppföljningar efter några månader i ett tredje land. Vissa kurser finansieras helt av Sida och andra bara med någon procent. Kurserna tillkännages på Sidas webbplats⁴⁷. Under åren 2005–2009 har Sidas avdelning för Latinamerika genomfört flera kurser på spanska, vilket underlättat deltagandet.

Peruaner har över tid varit mycket aktiva i att ansöka till och delta i kurserna. Sedan 1997, det år då man började föra statistik per land, har 239 peruaner deltagit.

Vad blev resultatet för deltagarna? Vi valde slumpvis ut tre av dem och frågade följande:

1. Vilka är de viktigaste lärdomarna, enligt din åsikt?
2. Har kursen hjälpt dig i ditt arbete? Om ja, på vilket sätt?
3. Har din arbetsplats (din institution eller organisation) dragit nytta av ditt deltagande i kursen? I så fall hur?

Luisa Rosario Huayanca Zapata, är samordnare för kommunikationsavdelningen i Kommissionen för Mänskliga Rättigheter i Ica, (CODEHICA). Under 2006 deltog hon under fem veckor i kursen ”Demokratiska institutioner och deltagande demokrati”, fyra av dem i Sverige och en i Ecuador.

Hennes svar:

1. För det första gav kursen aktuell information och breddade våra kunskaper om teman som förändringsprocesser, projektorganisation, emotionell intelligens och coaching, och deltagande i en demokrati. Det handlade om en läroprocess där man först utgick från sig själv och sedan gick in på organisation och analys av statens struktur. Nya lärdomar för mig var hur man agerar i grupp, hur man arbetar med jaget i relation till gruppen, och att man behöver bli medveten om vilken typ av relation man har till organisationen.

⁴⁶ Internationella utbildningsprogram.

⁴⁷ www.sida.se

2. Kursen om demokratiska institutioner stärkte mitt personliga och yrkesmässiga ledarskap. Den utmanade mitt sätt att arbeta och införde ett deltagande-fokus i vårt arbete med projekt. På institutionell nivå lärde jag mig att vara mer noggrann i planeringen.
3. Jag lärde mig att utforma projekt med mer fokus på demokrati och delaktighet, genom att ta hänsyn till förslag och synpunkter från målgruppen, och omvandla dem till institutionella strategier. Kursen synliggjorde bristen på jämställdhet mellan könen och utmanade till ökad jämställdhet på arbetsplatsen.

José Luis Echevarria Escribens är nationell chef för revision och valprocesser i den nationella valmyndigheten (Jurado Nacional de Elecciones). Han deltog också i kursen Demokratiska institutioner och deltagande demokrati, 2006.

Hans svar:

1. Kursen gav mig en av de mest värdefulla lärdomarna i mitt liv: den lärde mig vikten av demokrati för ett lands och ett samhälles utveckling. Jag förstod vad demokrati betyder i praktiken i människors vardagsliv och hur man kan införliva den i sitt tänkande, tills det blir ett sätt att se på livet. För demokrati omfattar ju även individens sociala omgivning och bestämmer normer för hur staten bör utvecklas.
2. Det hjälpte mig enormt mycket, inte bara i mitt arbete, utan i mitt liv, mitt hem och min familj. Jag förstod att den institution där jag jobbar, nationella valmyndigheten, spelar en grundläggande roll i mitt lands demokratiska system och bör vara den första institutionen att fungera utifrån demokratiska metoder, förutom att den utvecklas till ett undervisningscentrum för demokrati.
3. Som konsekvens av mina upplevelser i Sverige, såg valmyndigheten över sin policy för medborgarutbildning och sin roll gentemot de politiska partierna. Vi öppnade en valskola för samhällstyrning för medborgarna, och skapade Ombudsmannaskolan, skolan för de politiska partiernas funktionärer, genom att öppna en telefonjour för dem, för att stärka demokratiska värderingar och en demokratisk kultur. Vi utvecklade också projekt som den Etiska valpakten och Infogob⁴⁸ till förmån för medborgarna, och förbättrade på så sätt väsentligt kvalitén i vårt valsystem.

Ysabel Liz Navarro Navarro är advokat och rådgivare åt den verkställande ledningen för Ministeriet för kvinnor och social utveckling (MIMDES). 2007 deltog hon i kursen

”Förebyggande av våld i skola och familj”. Hon svarar så här:

1. Vuxenutbildningen i en erfarenhetsbaserad kurs gav oss möjlighet att hitta ett gemensamt språk, diskutera strategier och lära oss nya arbetsmetoder. Förutom kunskap om det svenska välfärdssystemet, vilket gjorde det möjligt att reflektera utifrån en annan verklighet och presentera innovativa idéer, fann jag de miljöer som gavs för omsorg av pojkar och flickor särskilt intressanta, inte bara på en institutionell nivå, utan i det dagliga livet i staden Lund, med cykelvägar för barn, utrymmen för barnvagnar på bus-sarna och en speciell plats för dem i Santa Maria-kyrkan. En annan fråga som fångade min uppmärksamhet var metoder för integration och anpassning av utländska barn i skolan, mycket önskvärt i ett multietniskt och mångkulturellt land som mitt, där vi kämpar mot våld och utan-förskap.
2. Kursen var mycket nyttig: flera komponenter av det projekt som utarbetades under kursen genomfördes under 2008, och vi kunde handskas med hinder och möjligheter utifrån verkligheten. Vi tillämpar kunskaperna i CEM (Centro Emergencia Mujer) i Pachacutec, där det finns en engagerad och entusiastisk psykolog, vilket har säkerställt kontinuiteten i verksamheten, med fokus på mänskliga rättigheter, riktad till barn i området.
3. I MIMDES deltar jag som representant för den Sektor-övergripande kommissionen till stöd för familjeplanen där jag kan tillämpa mina kunskaper. Vi har enats om att utveckla vägledande dokument om familj och mångfald, i syfte att de ska fungera som grunddokument för arbetet på ministeriets olika avdelningar. Jag deltar också regelbundet som talare i frågor som rör hantering och förebyggande av familjevåld och sexuellt våld, både i institutionella och akademiska sammanhang, där jag kan förmedla vad jag lärde mig på Sidakursen.

MIKAEL WISTRÖM MED
DANIEL BARRIENTOS OCH
DENNES FASTER PILAR.

4. Andra samarbeten och relationer

VOLONTÄRER, KATASTROFHJÄLP OCH ENGAGEMANG FÖR PERU

Volontärer fick unik erfarenhet hos folkrörelser och enskilda organisationer

”På den tiden var det känsligt att tala om sexuella och reproduktiva rättigheter. Margareta Lilja lyckades, och tack vare henne fick vi nya kontakter med andra internationella organisationer”.

Florencia Pacheco, advokat i Arequipa, kommer ihåg hur det var att ha en UBV-volontär⁴⁹ som åren 1985–86 arbetade i hennes enskilda organisation, Labor, som fortfarande finns i staden Ilo.

”De första sex månaderna var det svårt med kommunikationen. Margareta behärskade inte spanska tillräckligt bra för att ge råd om familjeplanering i Labors läkarmottagning. Men så småningom hittade hon och kvinnorna varandra. Hon uppvisade en stor förmåga att lyssna på kvinnorna, många av dem migranter från höglandet, som inte hade lätt för att prata om intimiteter”.

Margareta Liljas två år som sjuksköterska i Labor ägde rum under den första avtalsperioden mellan UBV och de peruanska organisationer som tog emot svenska volontärer med olika yrken. Ansökningsprocessen var enkel: man skickade en förfrågan och i Sverige sökte man efter personer med rätt profil.

Förutom privat rådgivning om familjeplanering till fattiga kvinnor, ledde Margareta och Florencia workshops om sexuella och reproduktiva rättigheter. Det var ett banbrytande arbete i Ilo, eftersom vårdpersonalen på andra institutioner var rädd för att beröra frågan på grund av motståndet från den katolska kyrkan.

49 Utbildning för Biståndsverksamhet.

MARGARETA LILJA OCH
FLORENCIA PACHECO,
24 ÅR SENARE.

Att utbilda kvinnor om preventivmedel var viktigt och bidrog till skapandet av en regional federation av kvinnoorganisationer. Labor gav som enskild organisation råd i dessa frågor.

Ett tag delade Florencia och Margareta boende. Båda var ensamstående mödrar. Florencia minns hur denna erfarenhet hjälpte henne. ”Jag lärde av europeiska vanor och attityder.”

”Två år är för kort tid för att en svensk volontär ska integreras ordentligt i en peruansk enskild organisations eller folkrörelses liv”, menar Florencia. Därför föreslår hon fyraåriga kontrakt, för att volontären ska ges tid att förstå det politiska sammanhanget, som alltid är viktigt.

UBV drog sig tillbaka från Peru 1993, efter att ha skickat drygt 50 volontärer till nästan lika många peruanska organisationer och folkrörelser, främst i provinshuvudstäderna och på landsbygden.

Genom UBV fick Labor nya kontakter för att söka stöd. Två exempel på nya källor för ekonomiskt stöd är Svalorna Latinamerika och Svenska kyrkan.

För närvarande stöder UBV två folkrörelser i Peru med små ekonomiska bidrag: Samordningen Perus nationella konfederation för samhällen som drabbats av gruvdrift (CONACAMI) och Perus Bondeförbund (CCP). UBV:s resurser kommer delvis från Sida och delvis från egna insamlingar. För att kunna genomföra större satsningar krävs att man sprider information i Sverige och därför publicerar UBV den enda tidskriften på svenska om Latinamerika.

Denna form av stöd, att det ”utvecklade landet” sänder en volontär, en yrkesutbildad person, till det land som stöds, för att han/hon ska bo och arbeta där, håller gradvis på att försvinna. För att förstå den sociala och politiska kontexten behöver volontärerna tid i den nya kultur de besöker. De bör känna till Latinamerikas enskilda organisationer och folkrörelser.

Ett viktigt bidrag från UBV, som fortfarande inte kartlagts, är utbildningen av många unga svenskar som tack vare sina erfarenheter i Peru och andra latinamerikanska länder fortsatt att arbeta i biståndsvärlden. Ett betydande antal har gjort karriär inom Sida, UD eller fortsatt till andra organisationer. Till exempel är Eva Zetterberg, tidigare UBV-volontär, nu ambassadör i Chile och sidoackrediterad i Peru.

140 brunnar borrades i Puno

Sveriges största insats i utvecklingssamarbetet med Peru, ekonomiskt sett, var utan jämförelse hjälpen till Puno-departamentet under torkan 1983 och åren därefter. Rädda Barnen kanaliserade flera miljoner USD för att rädda potatisodlingar, förbättra hälso- och sjukvården och, viktigast av allt, skaffa fram vatten genom att borra 140 brunnar i de samhällen som drabbats värst.

Björn Westlund, tidigare präst i svenska Sjömanskyrkan i Lima, var den första svenska representanten för Rädda Barnen i Peru, och det var han som tog initiativ till hjälpen. Han mobiliserade Rädda Barnens huvudkontor i Stockholm, Sida, svenska företagare i Peru och Sverige samt Lantbrukarnas Riksförbund, LRF. Genom en kampanj i lantbrukarnas tidning Land donerades 100 ton mjölkpulver, medan det svenska multinationella företaget Atlas Copco bidrog med borrarutrustning.

”Vi borrade brunnar i de samhällen där den svenska studentorganisationen Operation Dagsverke 1965 hade byggt 120 skolor”, minns Björn Westlund.

Mycket av verksamheten fortsatte under de följande tio åren genom TECIRA, en enskild organisation med säte i staden Puno, ledd av Tito Castro och Charo Bernardini under dessa år. Som ibland är fallet med katastrofhjälp, förlängdes finansieringen av TECIRA:s arbete, i Punos fall till slutet på decenniet. Detta ledde till att det uppkom konkurrens och meningsskiljaktigheter mellan det civila samhället och den dåvarande regeringen.

Arbetet fortsatte under hela 1980-talet och den uppenbara effektiviteten, genom samordning med de lokala myndigheterna i kommuner som styrdes av vänsterkoalitionen Izquierda Unida, medförde problem, särskilt under Alan Garcías regering mellan 1985 och 1990. I det skedet var Puno-området föremål för Sendero Luminosos attacker, och därmed också för militärens motaktioner.

Charo Bernardini och Tito Castro berättar att de hade föresatt sig att borra cirka 140 brunnar i Puno-provinsen, många i kommunen Ilave på 3 850 meter över havet.

”Det var ett projekt med god teknisk kapacitet”, sammanfattar de. ”Tack vare Björn Westlunds kontakter kom svenska

lastbilar med borrar, och flera svenska volontärer, geologer med spetskompetens inom hydrogeologi och topografi, deltog aktivt. Det kom också en svensk maskinist och en yrkeslärare, för att ge utbildning i användningen av vattenpumparna, som importerats från Indien och manövrerades för hand.”

”Regeringen gav inget snabbt gensvar på katastrofen, jämfört med insatsen från det civila samhället,” säger Tito Castro och Charo Bernardini, när de 25 år senare tillfrågas om sina erfarenheter.

”Tillsammans med kyrkan, Röda Korset och flera enskilda organisationer bildade vi kommittéer för snabba insatser. Vi var väl samordnade och disponerade resurser. Jag tror det var det som regeringen eller myndigheterna i Lima inte gillade, eftersom det alltid varit dit katastrofhjälpen centraliserats. När regeringspartiet APRA såg vår effektivitet, anklagades vi för missbruk av medel. De sände ut delegater från Lima och denna tid var väldigt svår, eftersom man förvirrade folket med falsk information. Redan då mottog vi många hot, och ett attentat utfördes mot TECIRAs kontor”.

Vad gäller den ekonomiska aspekten genomförde Rädda Barnen strikta kontroller.

”När den peruanska skattepolisen ingrep och gick igenom vår bokföring, fann de inga felaktigheter, allt var i sin ordning och till och med redan granskat av revisionsbyrån Price Waterhouse”, minns de två peruanska ledarna. De är också överens om att det svenska stödet var grundläggande för de senare framstegen i försvaret av de mänskliga rättigheterna, som redan då massivt hade kränkts på det peruanska höglandet.

Svenska JPO och BBE i Peru

Junior Professional Officer (JPO) och Bilateral Biträdande Expert (BBE) är program för att vidga resursbasen i Sverige för en karriär inom internationellt utvecklingssamarbete. Sedan 1969 har 30 personer från Sverige arbetat 2–3 år som JPO eller BBE i Peru.

Sverige har värvat yrkesutbildade ungdomar till JPO-programmet, som ger dem möjlighet att arbeta inom en internationell organisation, vanligtvis inom FN-systemet. 1985 skapade Sida ett kompletterande program, BBE-programmet, som ger möjligheten att arbeta inom tre slags organisationer: en nationell institution i ett samarbetsland, ett konsultföretag eller för Sida på ett biståndskontor. En del av de 30 unga svenskar som skickades till Peru arbetade inom FN-organisationer, medan andra fick möjligheten att arbeta inom enskilda organisationer och MR-ombudsmannen. En av dem är Helena Sancho, jurist. Hon ingick i en grupp om åtta personer som sändes ut samtidigt till Latinamerika som BBE. Tre arbetade i Peru: Helena Sancho inom den Andinska juristkommissionen (CAJ), Cecilia Ängelid och Katarina Sundström Larrea inom MR-ombudsmannen.

För Helena Sancho var arbetet på CAJ mycket värdefullt som yrkespraktik. Bland hennes uppgifter ingick att samordna en kampanj för CAJ 1999–2001 för de andinska ländernas undertecknande och ratificering av Romstadgan⁵⁰. Peru ratificerade stadgan 2001.

”Det var första gången jag var i Latinamerika och det var praktiskt taget mitt första jobb. Genom denna erfarenhet blev jag intresserad av internationell straffrätt. Detta intresse ledde mig dit jag är idag: jag arbetar på Sida som programhandläggare med frågor om rättsstatens utveckling och övergångsbestämmelser för rättvisa. Den tjänst jag hade på CAJ gav mig en unik möjlighet att arbeta specifikt med mänskliga rättigheter, en möjlighet som man inte alltid har om man jobbar i Sverige”, säger Helena Sancho och fortsätter:

”Tiden i Peru gav mig en större förståelse för våra samarbetspartners och genomförarna av projekten, alltså de som tar emot stödet från de internationella givarna. Denna förståelse kan knappast inhämtas på annan plats”, framhåller hon.

HELENA SANCHO, TIDIGARE BBE I ANDINSKA JURISTKOMMISSIONEN.

⁵⁰ Romstadgan är en rättsligt grunddokument för den Internationella Brottmålsdomstolen.

”Något som jag tog med mig hem var ett starkt förtroende för de nationella samarbetspartnerns kompetens, som CAJ, APRODEH, MR-ombudsmannen och många andra. Det har varit ett värdefullt lärande inför mitt nuvarande jobb, en erfarenhet som vägleder mig i mina yrkesmässiga kontakter med Sidas samarbetspartners.”

I Helenas fall är erfarenheten också ett exempel på ett praktiskt arbete för mänskliga rättigheter som burit frukt. Under hennes vistelse i landet upplevde Peru en period av politisk turbulens, som ledde till Alberto Fujimoris avgång. Detta var en stor seger för det peruanska civila samhället, där CAJ spelade en viktig roll i den demokratiska återuppbyggnad som följde. Även om Helena Sancho ännu inte återvänt till Peru, har hon en fast övertygelse att hon en dag kommer att arbeta i Latinamerika igen: ”Peru är en del av mitt hjärta”.

Peru har för alltid satt sina spår hos många svenskar, bland dem entreprenörer, volontärer, diplomater, biståndsarbetare och missionärer. Efter att ha bott i landet har de fortsatt sina relationer på flera sätt. En av dem är Mikael Wiström, fotograf, författare och dokumentärfilmare.

Ungdomsupplevelsen som ledde till livslångt engagemang

Mikael Wiström var en av de unga svenskar som kom till Peru, nyfiken på det politiska experiment som initierats av Juan Velasco Alvarados militärregering. Hans tid tillsammans med de mest exploaterade och fattiga har lämnat outplånliga intryck och ett livslångt engagemang för Peru.

Mikael Wiström kom till Peru på våren 1974, 23 år gammal och med två Leica-kameror, åtskilliga rullar med svartvit film och några få USD i fickan. Han bar med sig en politisk nyfikenhet och en idealism som drev honom att inte bara vilja vara åskådare till det som hände, utan ta aktiv del i den nya process som Latinamerika och i synnerhet Peru upplevde, där en grupp progressiva generaler hade inlett en förändring som bland annat innebar ett förstatligande av gruvdriften och en jordreform.

Mikael Wiström besteg Anderna och nådde Morococha på 4 500 meters höjd, en av de mest ogästvänliga platserna i världen, där företaget Cerro de Pasco Copper Corporation exploaterade såväl koppar som sina arbetare.

Nästa steg var att utforska indianernas komplexa tillvaro i departamentet Andahuaylas, där det förekom markockupationer av bönder som i sin kamp på en gång ville radera ut 500 år av mörk och förödmjukande historia.

Mikael Wiströms fotografier är något mycket mer än en partisk eller överdriven hyllning till böndernas kamp, de speglar människor och deras okonstlade känslor. Kanske är det just därför fotografierna fortfarande är aktuella, trots att de visats i tiotals utställningar och i tidningar, böcker, broschyrer och tidskrifter.

I huvudstaden Lima, dit all makt och service centraliseras, beslöt han att fotografera Perus andra ansikte, både det som rädde då och fortfarande gäller. Det handlar om de tusentals

bönder och indianer som kommer ner från bergen till storstaden Lima och där möts av rasism, marginalisering och fattigdom.

På en soptipp i fiskarnas stadsdel Chorrillos i Lima, riktade Mikael Wiström sin kamera mot ett ungt par, bland dussintals andra människor som grävde i soporna. Mannen haltade efter att ha drabbats av polio och kunde knappt röra sig, kvinnan bar en liten flicka på ryggen, bara några månader gammal. Det var familjen Barrientos: Daniel, Natalidad och lilla Sandra.

Kamerans slutare stängdes, fotografierna sparades, och samtidigt inleddes en intensiv, mänsklig och direkt kommunikation dem emellan. Så föddes vänskapen, och snart blev Mikael Sandras gudfar och nära vän till Daniel och Natalidad.

Det har gått över 35 år sedan dess. Under denna tid har Mikael Wiström fortsatt sitt engagemang för Peru, och för dem som öppnade sin värld för honom och berättade om sina drömmar, sin storhet och sitt elände. Han har publicerat tiotals artiklar, gjort utställningar och skrivit två böcker: "Kedjan" och "Doften av brinnande eukalyptus".

Parallellt har han gjort tre dokumentärfilmer om familjen Barrientos liv: "Den andra stranden" 1991, "Compadre" 2004 och den tredje "Familia" (premiär i februari 2010 vid filmfestivalen i Göteborg). Denna filmtrilogi börjar med återföreningen, efter 17 år, mellan Mikael och Daniel, Natalidad och hans guddotter Sandra. "Compadre" handlar om familjen Barrientos kamp för överlevnad. Och slutligen "Familia", som visar hur kampen mot fattigdom sliter ut familjebanden och resulterar i en det som kan tolkas som upplösning av kärnfamiljen. Men det föds också ett nytt hopp genom huvudpersonernas utvandring till Spanien och Brasilien för att söka värdigare arbeten.

"Compadre" har fått sex utmärkelser på internationella festivaler. De kunde varit fler om Mikael Wiström, som reglerna kräver, stannat bakom kameran istället för att framför kameran dela familjen Barrientos smärtor, nöd och glädjeämnen, som reglerna för vänskap och medmänsklighet kräver.

Är Mikael Wiströms bidrag till Peru mätbart? Kan man mäta vad Morocochas gruvarbetare, Andahuaylas bönder eller familjen Barrientos har bidragit med till de utvecklade ländernas kunskap och kännedom, genom Mikael Wiströms kamera och skrifter? Det är omöjligt att bedöma. Vad man med säkerhet kan säga är, att dessa från varandra avlägsna världar nu närmar sig varandra, och än mer genom Mikael's nya dokumentär om Peru.

”Storm i Anderna” är arbetsnamnet på en dokumentärfilm som inleds med att Wiström och hans son Morgan återvänder till de gamla byar och samhällen i Andahuayla, där han 1974 delade kampen med bönderna. När han visar sina gamla fotografier för unga och gamla, väcks minnen där han förevigar ledarnas ansikten och historier, deras drömmar och förhoppningar. Det är bönderna själva som börjar berätta historien om vad som hände sedan. Om morden som begicks genom Sendero Luminosos terrorism eller arméns mordiska grymhet, förstörelsen av hela samhällen och den av kriget påtvingade migrationen. I Andahuaylas berg tillhör marken inte längre lokala chefer eller godsägare. I den nya dokumentären berättar bönderna om vad som hände.

Mikael, är du nöjd med ditt arbete?

”Ja, men fortfarande finns saker kvar att göra. Jag är glad att jag behållit mitt oberoende. Jag har inte tjänat pengar eller fått privilegier, men här har ni vad jag gjort, bedöm det själva.”

SANDRA BARRIENTOS
OCH MIKAEL WISTRÖM
I TVÅ UPPLAGOR: 1974 OCH
2003.

KVINNA VISAR FOTOGRAFI
PÅ FÖRSVUNNEN SLÄKTING
I AYACUCHO, 1984.

5. Sida lämnar Peru

DET POLITISKA BESLUTET

”Med färre länder kommer svenskt utvecklingssamarbete att bli effektivare”

”Sveriges utvecklingssamarbete har varit alltför utspritt och det är tid att fokusera på resultat”, stod det i det pressmeddelande som informerade om att Sverige skulle avsluta utvecklingssamarbetet med 35 länder.

Under 2007 tog Sveriges nya koalitionsregering beslutet att sätta punkt för landets utvecklingssamarbete med Peru och andra länder. Huvudargumentet var behovet av att fokusera det svenska bilaterala samarbetet till 30 av de ca 65 länder som omfattades (där inte alla undertecknat bilaterala avtal).⁵¹

Genom biståndsminister Gunilla Carlsson, från Moderaterna, fastställde regeringen kriterier – som inte i någon större utsträckning blev kända av allmänheten – för urvalet av de länder som skulle tas bort ur portföljen eller inkluderas, däribland några europeiska länder som står på kö för att integreras i EU. I grund och botten var argumenten fler än kriterierna, men de var utformade på ett sådant sätt, att de godtogs utan större motstånd eller debatt i de politiska kretsarna och bland biståndsorganisationerna i Sverige. Det civila samhället protesterade endast mot bristen på föregående samråd runt beslutet, vilket många hävdade hade varit tradition.

Huvudargumentet för att minska antalet länder var, att ”med färre länder, kommer det svenska utvecklingssamarbetet att bli effektivare”. Det framgår av den promemoria från biståndsministern som föregick beslutet.

Först konstaterade man att antalet mottagarländer för svenskt utvecklingssamarbete ökat explosionsartat sedan slutet av 80-talet i Europa, Asien, Latinamerika och Afrika, vilket

⁵¹ Enligt den promemoria som underbygger beslutet, ”Ett fokuserat bilateralt utvecklingssamarbete”, Utrikesdepartementet, 27 augusti 2007.

inneburit en proportionerlig minskning av stödet till de 20 största mottagarna.

”Sverige är fortfarande en viktig aktör, men vår röst har inte samma tyngd som tidigare”, fortsätter promemorian. ”Det betyder att de länder som vi prioriterar inte får uppmärksamhet och stöd i samma utsträckning som tidigare.”

Slutsatsen, som drogs av biståndsministern och hennes parti, var att: ”Omsorgen om kvalitén i det internationella utvecklingssamarbetet kräver att vi utvärderar möjligheterna att använda våra resurser på ett mer fokuserat och effektivt sätt.”

Att lämna Peru var ett till synes enkelt beslut jämfört med avvecklandet av utvecklingssamarbetet med Nicaragua, ett fattigare land, med en lång historia av bilateralt utvecklingssamarbete och ett starkt historiskt engagemang från det svenska civila samhället.

Regeringen delade in de fortsatta samarbetsländerna i fyra grupper eller kategorier:

1. Länder med vilka Sverige ska bedriva långsiktigt utvecklingssamarbete (totalt 12). Från Latinamerika ingår endast Bolivia.
2. Länder i konflikt- och/eller postkonfliktsituation (totalt 12). Här ingår Guatemala och Colombia.
3. Länder i Östeuropa med vilka Sverige ska bedriva reformsamarbete.
4. Länder där Sverige ska bedriva demokrati- och MR-främjande insatser i alternativa former.

I en femte grupp ingår listan över länder där Sverige avvecklar utvecklingssamarbetet och utfasningsstrategier utarbetas. Bland dem återfinns Peru, Chile, El Salvador, Haiti, Honduras och Nicaragua.

Av den svenska regeringens beslut framgår att Peru är ett land som har uppnått ett visst mått av utveckling och stabilitet, vilket är anledningen till att landet, i regeringens ögon, inte kvalificerar sig till någon av de fyra grupperna.

RESULTAT, HÅLLBARHET OCH UTFASNINGSTRATEGI

Få studier om utfasning av utvecklingssamarbete

Varken Sida eller andra biståndsorgan har erfarenheter eller utvärderade strategier för utfasningsprocesser.

Den första och enda systematiska studie som publicerats är en nyligen utförd utvärdering av biståndsorgan från Sverige, Holland, Danmark och Norge⁵², baserad på deras tillbakadragande från fem länder: Indien, Botswana, Eritrea, Malawi och Sydafrika. Utvärderingen reflekterar över hur en utfasning kan genomföras och lyfter fram lärdomar. Slutsatserna från denna omfattande studie sammanfaller delvis med reflexioner från några peruaner som intervjuats för denna bok. Sammanfattningsvis pekar slutsatserna på följande:

Beslutet att lämna länder har alltid en politisk motivering. Det har inte föregåtts av en bedömning av den möjliga hållbarheten för den verksamhet som stöds. Givare gör sällan ansträngningar att utforska möjligheterna för samarbetspartners att erhålla medel från andra givare. (Perus fall är unikt, på så sätt att nästan alla samarbetspartners försöker skaffa finansiering från andra givare.)

Internationellt utvecklingssamarbete är föremål för givarernas och mottagarnas politiska agenda. Sällsynta fall nämns i studien, som till exempel Indien, där det var den indiska regeringen som beslutade avbryta utvecklingssamarbetet med flera länder – däribland Sverige – på grund av att dessa länder utsatt Indien för kritik för landets kärnvapenprov.

I Perus fall gjorde Sidas representant, Annika Anchorena, ansträngningar för att utfasningen skulle ske på ett ordnat sätt. Hon gav bakgrundsinformation till samarbetsparterna, och det skedde en viss samordning med andra givare och svenska enskilda organisationer.

52 Managing Aid Exit and Transformation. Lessons from Botswana, Eritrea, India, Malawi and South Africa, maj 2008, Sida. Denna publikation har tagits fram på uppdrag av Sida, det holländska Utrikesdepartementet, Danida och Norad. Den framställdes av: ECORYS (Nederländerna) och Chr. Michelsen Institute (Norge).

Inbjuden krönikör 1: Eduardo Ballón, DESCO⁵³

”Solidaritet framför påtvingade villkor”

EDUARDO BALLÓN.

Efter nästan 35 år avslutar Sida sitt utvecklingssamarbete med Peru, och följer därmed en växande trend inom det europeiska utvecklingssamarbetet, som redan för några år sen började lämna landet och en stor del av kontinenten. Man rättfärdigar sitt beslut med att majoriteten av de latinamerikanska länderna hamnat i medelinkomstklassen.

Under åren som gått har Sidas direkta utvecklingssamarbete haft flera särdrag som skilt det från andra länders. Detta gäller även stödet från olika svenska organisationer som kanaliserar sina resurser självständigt, såsom Diakonia, Svenska kyrkan och Rädda Barnen. Skillnaden hänger samman med att man klart och tydligt involverat sig både med civilsamhällets aktörer och med den peruanska staten.

Det första av dessa särdrag har varit respekten för de nationella samarbetspartnerna. Det svenska utvecklingssamarbetet organiserade alltid sina insatser och definierade prioriteringarna tillsammans med sina partners. Utifrån relationer som byggde på förtroende, gjorde man gemensamma aktioner. De peruanska samarbetspartnernas röst och intressen respekterades alltid. Till skillnad från andra länders biståndsorgan sattes solidariteten före alla villkor.

Karakteriserat av ett engagemang för fattigdomsbekämpning, och försvaret och främjandet av mänskliga rättigheter och demokrati, var Sidas utvecklingssamarbete, oberoende av resursernas storlek, det politiskt mest synliga. Det svenska stödet till olika insatser för att skydda och utvidga rättigheterna för några av de mest utsatta grupperna (till exempel kvinnor och barn) var banbrytande och bidrog på ett avgörande sätt till medvetandegörande i samhället och i den peruanska staten.

Särskilt från och med slutet av 1980-talet och mycket tydligt på 1990-talet, ökade det svenska utvecklingssamarbetets betydelse markant. Det skedde i ett mycket svårt skede, präglad av Fujimoris maktfullkomlighet och korruption, och under en period av inbördeskrig och förakt för de mänskliga rättigheterna.

53 Utredare och före detta ordförande för Center för Studier och Utvecklingsfrämjande (Centro de Estudios y Promoción del Desarrollo, DESCO), före detta President för ALOP (Asociación Latinoamericana de Organizaciones de Promoción), konferenstalare på temat Internationellt utvecklingssamarbete.

Det handlar alltså om ett partnerskap som på ett avgörande sätt bidrog till försvaret av demokrati och mänskliga rättigheter i landet, eftersom man förstod att man endast inom denna ram kunde påverka fattigdomens struktur och minska dess skadeverkningar. Sidas tillbakadragande är en del av en större trend, som inkluderar en stor del av utvecklingssamarbetet, särskilt det europeiska, där man lämnar länder med medelinkomster, utan större föregående planering och som ett resultat av beslut som ofta varit ensidiga.

Dessutom måste vi acceptera att argumenten för utvecklingssamarbetets avslutning är rätt svaga, och inte tar hänsyn till graden av ojämlikhet (mellan olika socioekonomiska skikt) eller rikedomarnas fördelning. Än mindre tänker man på statens institutionella bräcklighet och svagheter i de sociala överenskommelserna i regionen och i Peru i synnerhet. Utvecklingen kommer inte heller som ett resultat av en föregående gemensam bedömning av hållbarheten i verksamheten och i de stödda institutionerna, trots de ansträngningar som gjorts av Sida på detta område.

Utan tvekan är detta en förlust för landet. Det är oroande, eftersom det sker i ett sammanhang där många av de resultat och effekter, som man bidrog till – Sanningskommissionens rapport och processen runt densamma eller själva rättegången mot den förra presidenten – fortfarande är långt ifrån konsoliderade. Tvärtom orsakar de konflikter i ett samhälle som fortfarande är mycket heterogent och ojämlikt. Det är sant att det svenska utvecklingssamarbetet avsevärt bidrog till att stärka olika institutioner, såväl offentliga (MR-ombudsmannen och det Rättsmedicinska Institutet, två bra exempel) som det civila samhället, som man har haft ett betydande samarbete med. Trots detta har många av dessa ännu inte fullt ut stabiliserats och måste arbeta vidare i ett ogynnsamt klimat.

Många av de aktiviteter som erhållit stöd, i synnerhet de som rör det civila samhällets främjande och försvar av mänskliga rättigheter, har ett annorlunda innehåll än andra, som är mer direkt knutna till utveckling. Därför kan hållbarheten bara uppnås på lång sikt och som en följd av en konsolidering av demokratin. Kommer det att bli så i Perus fall? Vi tror definitivt inte det. Även om det har skett förbättringar i landets ekonomiska och institutionella utveckling, är tillbakadragandet av det svenska stödet till flera instanser som ursprungligen stöddes i solidaritetens och ömsesidighetens namn väldigt känsligt, även om man blivit underrättad i förväg.

Inbjuden krönikör 2: Sofia Macher⁵⁴

”Sveriges röst fortsätter att vara avgörande”

SOFIA MACHER.

De senaste tjugofem åren har varit särskilt turbulenta i Peru. 1980-talet präglades av det vansinnesvåld som inleddes av Sendero Luminoso, som ingöt skräck i större delen av landet. Sviterna blev tiotusentals offer i den väpnade konflikt, som var den längsta och mest våldsamma i vår republiks historia.

Under större delen av 1990-talet upplevde vi hur statens institutioner demonterades, hur rättsstaten och demokratin ödelades och hur det mest omfattande och grova korruptions-systemet i vårt lands historia skapades.

2000-talets första decennium har präglats av kampen för att motverka dessa två gissel i vår nutidshistoria. Under 25 avgörande år har vårt lands livsduglighet vägt på en våg, och vi befunnits för lätta. Men några milstolpar i medborgarnas motstånd mot våldet och kamp för demokratis återupprättande visar att vi peruaner inte varit ensamma i dessa ansträngningar.

När vårt land på 1980-talet slog världsrekord i antalet tvångsförsvunna personer, växte en MR-rörelse fram till försvar för offren, som gav upphov till en unik samordning för mänskliga rättigheter (CNDDHH) med särdrag som länge gjorde den till en unik företeelse i världen. Och vi fick stöd.

När institutionerna på 1990-talet korrumperades, samveten köptes och oliktankande förföljdes, när universitetsstudenter marscherade till försvar för demokratin och rättsstaten, när tiotals medborgargrupper gav sig ut på gatorna och när medborgarorganisationer bildades och förenades med MR-rörelsen kring ett gemensamt mål, ja då fick vi också stöd.

På 2000-talet inrättades ett dialogforum som lade en gemensam grund för bildandet av en övergångsregering, ledd av Valentín Paniagua. Sannings- och försoningskommissionen (CVR) bildades, tätt följd av den Sektorövergripande kommissionen på hög nivå (CMAN) och Rådet för gottgörelse (CR). Längre fram fastställdes domarna som skrev historia i vårt land och gav världen ett exempel att följa.

⁵⁴ Före detta kommissionär i CVR, före detta generalsekreterare i CNDDHH och vice ordförande i Salomonöarnas sanningskommission.

Utan tvekan, trots frustration över begränsningar, fördröjningar och otillräcklighet i framstegen, har vi hittills inte förlorat kursen. Vi har inte heller förlorat stödet.

Under alla dessa år har det svenska utvecklingssamarbetet funnits med i alla, eller nästan alla, nyckelprocesser som vårt land har genomlevt under färden mot att bli ett bättre samhälle. Det är något jag vill bekräfta med både kärlek och tack-samhet.

I det svenska åtagandet återfinns flera särskilt anmärkningsvärda åtgärder: Den första var det inledande stöd som Samordningsorganisationen för mänskliga rättigheter fick när den bildades. Den andra var de svenska medel som lade grunden för CVR:s inrättande och senare bidraget till Rådet för gottgörelse och MR-specialisering inom rättsväsendet. Båda dessa insatser fick avgörande betydelse för det civila samhället och staten.

I olika former under tidens lopp, och i speciella situationer, har det svenska utvecklingssamarbetet också gett oss förtroende. När det var hett om öronen trodde svenskarna på oss. När vi satsade på principer och värderingar gav de oss sitt stöd. Deras val har varit modiga och gjorda utifrån en stark övertygelse. Mer än en givare har vi haft en allierad.

Detta är en annan viktig aspekt på det svenska bidraget till landet: det svenska utvecklingssamarbetet har följt en konsekvent linje som går utöver den ekonomiska aspekten, och har blivit en referenspunkt för samhället och dess institutioner. När en vänligt inställd stat och dess samarbetsorganisationer identifierar sig med demokratins grundläggande värderingar och den Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, ger det ett resultat som är större än effekten av de enskilda projekt som stöds. De förmedlar ett budskap som förtjänar uppmärksamhet och respekt.

Detta budskap har påverkat många sektorer i vårt land. Troligen har det i vissa fall bromsat övergrepp, och med all säkerhet bidragit till att många tog sina första steg på vägen mot att stärka det civila samhället, att reformera eller att återuppbygga öppna, demokratiska institutioner. Där ligger en garanti för kontinuiteten i liknande insatser.

Förutom det värdefulla ekonomiska stöd som svenskt utvecklingssamarbete har gett under så många år, är vi övertygade om att Sverige även i fortsättningen kommer att stå bakom de principer och värderingar som bär upp ett värdigt

samhälle och de enskildas rättigheter. Att kunna räkna med den allierade rösten är även fortsättningsvis av avgörande betydelse.

Ni har skapat band av tacksamhet och vänskap som varar över tiden. Det var säkert inte lätt, men det var värt det. Goda minnen och personlig tillgivenhet är också ett positivt resultat av den utmärkta roll som Sveriges utvecklingssamarbete kom att spela under en kritisk period i vårt lands historia. Stort tack!

Flera hållbara resultat och andra med oviss fortsättning

I Sidas så kallade ”utfasningsplan för det svenska utvecklingssamarbetet med Peru” fastställs att ”... under utfasningsperioden 2008–2010 och i den gradvisa avvecklingen av det bilaterala stödet till Peru, sätter Sverige speciellt fokus på resultaten av och hållbarheten i sannings- och försoningsprocessen.”

Planen fokuserar på tre resultat. De två första är i relation till hållbarheten⁵⁵ i insatserna under de senaste åren, och det tredje avser utfasningsplanen, med indikatorer för varje mål.

Tabell 1:
Resultat och indikatorer i Sidas utfasningsplan för Peru 2008–2010

Förväntade resultat	Indikatorer
1. Offrens rätt till individuell och kollektiv gottgörelse uppfylls och bidrar till en försoningsprocess.	1.1 Myndigheterna upprättar en förteckning över offer i två volymer (individuellt och kollektivt) genom en process där det civila samhället deltar på lokal och nationell nivå. 1.2 Tillämpningsområden och nivå på gottgörelsen fastställs och offentliggörs i enlighet med den Nationella planen för gottgörelse (Plan Nacional de Reparación).
2. Utgrävningar av hemliga begravningsplatser från våldsåren 1980–2000 utförs, och fynden används allt effektivare i de rättsliga utredningarna.	2.1 Antal genomförda utgrävningar (och i vilken region) 2.2 Antalet pågående rättsliga utredningar på grundval av bevisen från utgrävningarna.
3. Sida har genomfört en ansvarsfull, gradvis utfasning i nära dialog med samarbetspartners och intressenter.	3.1 En publikation om erfarenheter från svenskt utvecklingssamarbete i Peru produceras, med deltagande av intressenter och samarbetspartners.

Definitionen av resultatindikatorer är ett genombrott i utfasningssammanhang, men indikatorerna är allmänt hållna, ofullständiga och otillräckliga för att fånga verkligheten i de processer som inletts i samband med post-konflikten och kampen för att uppnå målen sanning, rättvisa och gottgörelse.

⁵⁵ Definitionen av termen hållbarhet är: ”en utvecklingsinsats förmåga att fortsätta producera förmåner eller resultat efter det att utvecklingssamarbetet upphört. Sannolikheten för fortsatta positiva effekter i ett längre tidsperspektiv”. (Looking Back, Moving Forward, Sida Evaluation Manual, 2007)

WILLIAM DE LA CRUZ
BESÖKER LOKALKONTORET
FÖR REGISTRET ÖVER OFFER
I AYACUCHO.

När det gäller det första förväntade resultatet och indikatorn (1.1), gav Sida ekonomiskt stöd till bildandet av flera kontor för Registret över offer (*Registro Único de Víctimas, RUV*) och tillämpningen av metoder för deltagande, som ledde till inskrivning och registrering i ett första steg, och verifiering i ett andra.

RUV leds av en styrelse bestående av ledande personer från det civila samhället och den peruanska staten: en evangelisk pastor, en aktiv katolik, den före detta verkställande sekreteraren i den nationella samordningen för mänskliga rättigheter, en före detta ledamot av Sannings- och försoningskommissionen, en general från den nationella polisen, en general från den peruanska armén, en Ashaninkainindianledare och en företagare. Det lyder under det statliga rådet för gottgörelse, *Consejo de Reparaciones, CR*.

RUV fungerar sedan den 19 oktober 2006. Under det första året hade man inte ens en budget för sitt administrativa arbete. Med stöd från Sida och den holländska biståndsmyndigheten startades 2007 ett pilotprojekt i Huanta och Satipo (i bergskedjan respektive regnskogen). Det skulle pröva en metod för att utarbeta en strategi för insamling och inskrivning av släktingar till offren, samt ta reda på hur man kunde genomföra sökandet och närma sig de fattigaste byarna på hög höjd.

På samma sätt ville man få klart för sig vilka faktorer som skulle krävas för att verifiera sanningshalten i anmälningarna. Många saknade av olika skäl identitetshandlingar för sina försvunna, till exempel för att man inte hade födelseattester eller för att de var minderåriga. Sålunda använde man andra sätt för att verifiera identiteten, till exempel via grannar. Arbetet utifrån tre redan existerande informationskällor inleddes med

stöd från Sida, senare även från UNDP och därefter Holland. För närvarande stöds CR:s arbete av de spanska och tyska biståndsmyndigheterna AECI och GTZ.

Från oktober 2009 väntar rådet på att Lagen för gottgörelse, som kräver att staten avsätter en budget för registret, ska uppfyllas. I oktober avstannade arbetet på grund av brist på finansiering.

När det gäller indikatorn (1.2) är det förväntade resultatet just nu inte möjligt att analysera, eftersom det svenska stödet till den högsta och politiskt styrda instansen som bestämmer över gottgörelsefrågor, den sektorövergripande kommissionen på hög nivå (*CMAN*), inledningsvis gick till att etablera kontor och utarbeta nya arbetsformer. När den peruanska regeringen ville ändra projektet och ta bort komponenten för medbestämmande, något som tidigare överenskommits och varit ett krav från de internationella biståndsorganen, drogs stödet tillbaka från både Sverige och Kanada.

Idag har den peruanska regeringen tagit på sig ansvaret för gottgörelsen och man har redan överlämnat 470 kollektiva skadestånd där prioriteten varit att nå de samhällen som ligger nära VRAE-området (ett område som är centrum för narkotikahandeln). Regeringens mål är att utfärda 1 200 gottgörelser under 2010. Regeringen har redan överlämnat cirka 50 miljoner USD. Gottgörelsen uppgår till ca 35 000 USD för varje by eller lokalsamhälle, något som ibland kompletteras med kommunala bidrag.

Vad gäller individuell gottgörelse har man ännu inte definierat någon metod.

Arbetet med individuella gottgörelser inleddes med svårigheter och kontroverser kring begreppen i den integrerade planen för gottgörelse (*PIR*). Vilka är de enskilda offren för en intern väpnad konflikt? Enligt *PIR* är den som dog i strid inte ett offer, bara de fängslade, torterade eller misshandlade, i enlighet med internationella lagar. Det faktum att man hänvisar till folkrätten är en positiv effekt, som visar att Peru respekterar de resolutioner och domar som tagits av det interamerikanska systemet för mänskliga rättigheter, där Sveriges samarbetspartners i flera fall varit målsägare.

CMAN, och i praktiken regeringen, diskuterar alltså hur man ska klassificera de civila som dödats i utomrättsliga avrättningar, de som dött i fängelse utan att ha blivit dömda eller de som dödats efter att ha överlämnat sig (fallet med fängelseuppgjoren). Det är oklart om de kvinnor som kidnappades eller som

varit dömda till slaveri av Sendero Luminoso är offer, eller om de kvinnor som tvingades göra abort eller betjäna senderisterna eller militären, ska ha rätt till individuell gottgörelse.

Fram till oktober 2009 har 62 090 offer utretts, verifierats och inskrivits i den första volymen för "Individuell gottgörelse" och 5 409 samhällen och städer, i den andra volymen för "kollektiv gottgörelse". Under 2009 hade man föresatt sig att utreda ytterligare 28 000 ärenden men kom till korta på grund av brist på ekonomiska resurser.

Trots avsaknaden av en budget, har Rådet behållit ett minimalt team (tack vare det internationella utvecklingssamarbetet) som tar hand om offren och fortsätter insamlingen av information på olika platser i landet i samarbete med regionala och lokala myndigheter. Åtagandet var att 2009 nå upp till 90 000 namn, för vilket man ansökte om medel från ministerrådets ordförande, som i december 2009 ännu inte hade givit svar.

Det är tusentals fler människor som har lämnat in bevis och handlingar, än vad som motsvarar det antal offer som uppskattades av Sannings- och försningskommissionen 2003. De insamlade registreringskort skickas av respektive regionala kontor till huvudkontoret i Lima. RUV har arbetat med 20 procent av den begärda budgeten under 2008 och med 26 procent 2009. Medlen tog slut i november 2009. Detta stoppade upp arbetet, som planerats fortsätta under 2010, något som Sida inte kommer att följa upp.

När det gäller Sidas andra resultat för hållbarhet med kvantitativa indikatorer, har man inte preciserat antalet utgrävningar eller antalet utredda fall av åklagare där en formell rättsprocess (med åtal, rättegång, dom och straff) inletts. Vad utfasningsplanen och hållbarhetsindikatorerna inte tar hänsyn till, är ett viktigt tema i postkonfliktprocesser: I vilken utsträckning har landet uppnått försoning efter den väpnade konflikten?

Enligt officiella uppgifter från inrikesministeriet, från augusti 2009, finns det inom försvarsmakten 910 personer som är åtalade för sin inblandning i kampen mot den subversiva verksamheten. Enligt armén gäller 114 av dessa fall kränkning av de mänskliga rättigheterna.

Bland de åtalade återfinns 340 officerare i aktiv tjänst, 239 personer med akademisk examen, 127 pensionärer och 64 tekniker.

Efter CVR-rapporten 2003 har rättsväsendet långsamt handlagt de anmälningar som CVR presenterat. Fram till i november 2009 har endast 12 fall dokumenterats av MR-

ombudsmannen, och det finns ytterligare 159 fall, som staten lovat den Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter (CIDH) att man ska utreda. Fem år senare kan man konstatera att 112 fall är under förundersökning, 194 ärenden har inte påbörjats, och de pågående processerna påskyndas inte.

I november 2009 befann sig cirka 1 000 fall av tvångsförsvinnanden, utomrättsliga avrättningar och tortyr i förundersökningsstadiet. De tjänstemän som arbetar kvar finansieras delvis genom utvecklingssamarbetet.

Enligt den nuvarande chefen för specialåklagarmyndigheten i Ayacucho, Dr Cáceres har man ”grävt ut omkring 350 hemliga gravar och man uppskattar att det finns över 4 000. Vi räcker inte till, och från och med november minskas personalen, detta trots att vi samarbetar med det rättsmedicinska teamet (EFE).”

Å andra sidan – enligt Tidningen Poder⁵⁶ – är åklagarmyndighetens arbete komplicerat, eftersom offren inte har advokater. Cáceres citerar: ”Enligt MR-ombudsmannen beror processernas långsamhet på brist på resurser, samordning och planering av domstolsväsendet och åklagarmyndigheten. (...) Ett annat allvarligt problem är att militären inte vill lämna ut information”.

Under de fem åren 2005–2009 genomfördes mer än 70 gravöppningar. Fram till september 2005, enligt MR-ombudsmannens rapport, deltog det rättsmedicinska teamet i 21 fall av kriminalteknisk antropologisk utredning. Mellan juni 2006 och juni 2007 deltog det specialiserade rättsmedicinska teamet i 27 fall. Mellan juli 2007 och juli 2008, deltog man i ytterligare 36 rättsmedicinska fall, och hittills under 2009 har man återfunnit 236 kroppar och lyckats identifiera 134 personer⁵⁷.

Under 2003 och 2004 genomförde det rättsmedicinska teamet totalt 26 gravöppningar. Av dessa är det klart att nio fall har lett till en rättsprocess som fortfarande pågår: Comarca, Callara, Cantoral, Chumbivilcas, Frontón, Mantas, Baldeon, Parcco och Huamachuco. Det finns andra fall som Cabitos (en plats med hundratals gravar bredvid Ayacucho-flygplatsens landningsbana) som fått enorma konsekvenser på grund av dess ohygglighet och antalet offer.

När man analyserar andra aspekter på effektivitet och

56 Uceda, Ricardo. ”La Noche de los Generales”, i magasinet ”Poder”, nr 17, Lima, augusti 2009.

57 Försvarets rapport nr 139. ”A cinco años de los procesos de reparación y justicia en el Perú. Balance y desafíos de una tarea pendiente”, ss. 200–201.

kontinuitet, finns det totalt hållbara resultat som Sida har bidragit till. De är olika beroende på projektens mål och inriktning och huvudaktörernas inställning.

Hur kan man kontrollera att resultaten är säkra och objektiva? Det finns informationskällor som är mer legitima än andra. Ett sätt att uppnå en viss grad av objektivitet är att fråga de direkta målgrupperna.

Ett annat sätt är att genom besök på plats observera projektresultaten. I Perus fall är dock den typen av projekt inte många, eftersom utvecklingssamarbetet fokuserar på kvalitativa resultat i fråga om mänskliga rättigheter. Ett tredje sätt är att begära information från dem som känner till de frågor och problem som projekten försöker lösa.

Teamet som ansvarade för denna korta studie försökte använda samtliga metoder, men det måste erkännas att vi på grund av den korta tid som disponerades använde förstahandskällor, främst de direkta mottagarna av stödet och de ansvariga för projekten och programmen.

Ett problem är att så få aktörer (vare sig det handlar om Sida, svenska enskilda organisationer eller de peruanska samarbetspartnerna) särskiljer eller tänker på resultat i kedjeform, som aktiviteter, resultat och effekter. Ibland kan man se att aktiviteter (till exempel utbildningar) uppfattas som resultat.

Låt oss nämna exempel från tre nivåer: det personliga planet, det organisatoriska och det samhälleliga, och göra en analytisk reflektion kring begränsningar och möjligheter:

Många projekt fokuserade sina ansträngningar på kapacitetssuppleering: utbildning för att stärka organisationer, forma samhällsledare, politiker, yrkesmän och kvinnor. ”Nu vet vi hur vi ska ansöka om byggnationer och projekt hos kommunen, tack vare CEDEP Ayllus utbildningar” var ett vanligt svar från byborna i bergen i Cusco-regionen. I staden Cusco fann vi en ny generation politiska ledare, till och med i provinsstyrelserna, som deltog i de ledarskolor som CEAS, Transparencia, Flora Tristán, Diakonias och Caritas samarbetspartners, anordnade.

Genom kvinnliga ledare som utbildats av samarbetspartners till Diakonia, Svenska kyrkan, Caritas Sverige och Svalorna Latinamerika, har man främjat medborgarutbildning, och ibland information om valprocessen, i soppökarna, i kommittéerna för ”Ett glas mjölk”, i mödraklubbarna och genom media.

När det gäller att stärka organisationer har det varit svårare att mäta hållbara resultat. Det är uppenbart att många MR-organisationer (de flesta samarbetspartners till Diakonia) gradvis har förvärvat yrkesmässig kapacitet, som i fallet med APRODEH, IDL, samordningen CNDDHH och förmodligen andra. Att presentera och följa upp straffrättsliga och civilrättsliga fall inför rättsväsendet och till det internamerikanska systemet, som APRODEH eller IDL har gjort, talar för sig självt, på samma sätt som att de efterfrågats som utbildare av domare och åklagare i Peru. Det faktum att man fått internationella erkännanden och utmärkelser, som Francisco Soberón från APRODEH och Salomón Lerner från IDEHPUCP, möjliggjorde större stöd och förtroende från många givare.

Dock är det mycket svårt att bedöma den långsiktiga hållbarheten i denna typ av organisationer och stödprogram. Exempel från andra länder som har upplevt maktövertagande och/eller inre väpnad konflikt (Chile, Argentina, Uruguay framförallt, men även El Salvador och Guatemala) visar att antalet MR-organisationer tenderar att minska när utvecklingsarbetet reduceras eller avvecklas.

Beroende på typen av insats kan olika resultat urskiljas: till exempel de förändringar som har ett viktigt symbolvärde när det gäller förståelsen av politiska problem och vikten av delaktighet, återspeglar i avgörande massmanifestationer som ”De fyra rikenas marsch” (*Marcha de los cuatro Suyos*) under 2000, som störtade Alberto Fujimoris diktatur. Detta gjorde att tusentals ungdomar blev medvetna om vikten av att uttrycka sitt missnöje på gatorna. Genom denna process kunde människorättsrörelsen se resultat av sitt arbete.

Det finns andra resultat som när Transparencia och andra enskilda organisationer protesterade mot militariseringen av skolparaderna, traditioner som nu förändrats. Man tvingar heller inte längre barn under 18 år till militärtjänst, idag är den frivillig. Allt detta har utan tvekan åstadkommits genom insatser från det organiserade civila samhället med stöd från bland annat Sverige.

Beträffande fall där rättsprocesser inletts, utlämningen av Alberto Fujimori från Chile, eller den Interamerikanska domstolens avkunnade dom i fallet Barrios Altos, deltog det civila samhället aktivt och svenska samarbetspartners var nyckelaktörer.

När det gäller barns rättigheter, var det Rädda Barnens förtjänst att de lanserade pilotprojekt som gjorde intryck på

staten och senare antogs som en officiell politik. Det var fallet med DEMUNAs där Rädda Barnen var initiativtagare redan vid planeringen och i utarbetandet av en strategi för genomförandet.

Vad gäller kvinnorrättsfrågor var Diakonia nyskapande genom utbildning av sina samarbetspartners i jämställdhet och främjandet av ett genomgripande jämställdhetsperspektiv, inte bara genom projekt utan också genom att främja lokala och regionala initiativ, som medförde att kvinnor idag oftare agerar i det offentliga rummet. De nätverk där kvinnliga kommunfullmäktigeledamöter och myndighetsutövare organiserat sig gör framsteg, vilket är ett direkt resultat av de talrika projekt som Diakonia och kyrkorna stött under årens lopp i flera regioner runt om i landet.

Till sist en reflektion över det tredje resultatet relaterat till utfasningsplanen, som lyder: ”Sida har genomfört en ansvarsfull, gradvis utfasning i nära dialog med samarbetspartners och intressenter.”

I det praktiska arbetet med att samla in information för denna bok anser sig de intervjuade, både statliga och privata samarbetspartners, ha blivit informerade utförligt och i god tid om Sidas och Diakonias tillbakadragande. Detta gjordes mer än ett år i förväg, vilket i den peruanska kontexten anses vara rimligt.

Diakonia, den största svenska organisationen med arbete i Peru sedan 1977, informerade sina samarbetspartners ett och ett halvt år i förväg, eftersom man i och med Sidas tillbakadragande fått sina budgeterade medel reducerade med nästan 60 procent: den del där man är beroende av Sidas direkta finansiella stöd för Latinamerika. Resterande 40 procent kommer från Sidas budget för enskilda organisationer, vilken inte påverkas av regeringsbeslutet om avveckling.

Hur man stöder staten utan bilaterala avtal

För den svenska regeringen var Peru aldrig hög-prioriterat i jämförelse med länder som Nicaragua, Bolivia eller Colombia. Detta framkommer i de riktlinjer och föreskrifter som de svenska regeringarna gav Sida under 1980- och 1990-talet. Det har aldrig funnits ett formellt avtal mellan Sverige och Peru, och de budgeterade medlen uppgick aldrig till större belopp.

Sveriges regeringar ansåg att Sida borde analysera utvecklingssamarbetet med Peru utifrån den regionala strategin för Sydamerika. De två befintliga regionalstrategierna rör främst Bolivia och Colombia. Peru nämns i mycket allmänna och korta termer.

Därför var det faktum att Sverige började samarbeta med statliga myndigheter i Peru något oväntat, för att inte säga överraskande.

Som texterna i inledningen av boken visar på, var utvecklingssamarbetet med Peru ett initiativ från ett fåtal personer som engagerat sig i en ekonomisk och politisk utveckling och senare i organisationer i det civila samhället. Inom Sida tog några personer uppgiften på stort allvar. En av dem är Annika Anchorena, som har varit ensam representant för Sida i Peru, utan en ambassad och utan kollegor, som annars är brukligt i praktiskt taget alla länder där Sida arbetar.

Under dessa förhållanden och i avsaknad av ett bilateralt avtal, var det nödvändigt att söka allierade för att stödja statliga myndigheter som den särskilda Åklagarmyndigheten, MR-ombudsmannen och Rådet för gottgörelse (CR).

Sverige och UNDP har avtal om vissa gemensamma medel och eftersom detta FN-organ hade ett avtal med peruanska staten, var dess roll central för att kanalisera svenska resurser och administrera samarbetsprojekt med offentliga myndigheter.

”Utan denna mekanism hade det inte varit möjligt att genomföra ett sådant samarbete,” sammanfattar Annika Anchorena. Hon understryker också den tematiska dialog som fördes med UNDP i fråga om mänskliga rättigheter, demokrati och försoning.

Sverige sökte också allierade bland andra bilaterala biståndsorgan.

Ellen Roof, chef för utvecklingssamarbete och politiska frågor på Nederländernas ambassad har minnen av Sidas deltagande i de bilaterala programmen. Hon anser att Annika Anchorena spelade en viktig roll på MR-området utifrån sin position inom biståndsarbetet.

Luis Puentes från den spanska biståndsmyndigheten värdesätter att Sida alltid stödde strategiska frågor. Han anser att Samordningsorganisationen för mänskliga rättigheter är en unik företeelse, och tillägger att ”arbetet med gravöppningarna och det nationella registret för offer (som en del av ett samordnat arbete) kommer inte att lämnas utan stöd”. Puentes anser dock att regeringens politiska vilja är en förutsättning för dessa programs hållbarhet.

ANNIKA ANCHORENA, SIDAS
REPRESENTANT I PERU.

Lärdomar

Lärdomar för de peruanska samarbetsparterna

1. Ett professionellt arbete med mänskliga rättigheter i en kontext som Perus under 1980- och 1990-talen behöver externt ekonomiskt och politiskt stöd för att ha framgång och uppnå en viss grad av hållbarhet.

Människorättsorganisationerna i Peru har bildats under de senaste 30 åren. De har uppnått påtagliga resultat genom att delta i uppbyggandet av demokratin och rättsstaten. Detta har legitimerat deras deltagande i samhället och gett dem självförtroende. Hade dessa resultat varit möjliga utan stödet via internationellt utvecklingssamarbete? Knappast, är deras eget svar. Men framgången är inte bara relaterad till ekonomiska resurser utan har skett parallellt med den politiska uppbackningen från internationella aktörer, såsom utländska diplomater, representanter för biståndsmyndigheter, parlamentariker och FN:s och OAS olika institutioner på MR-området.

2. Arbetet för mänskliga rättigheter bör identifieras som sådant.

Att ha en tydlig identitet som organisationer och människorättsförsvare ökar självförtroendet och ger fokus åt arbetet. Denna identitet stärker dem också i deras kontakter med externa aktörer (främst givare) och interna aktörer (politiska partier, institutioner, organisationer, offentliga tjänstemän, myndigheter etc.). Men det finns fortfarande samarbetspartners, med svenskt stöd, som definierar sig själva som MR-organisationer utan att koncentrera sitt arbete på de viktigaste instrumenten för mänskliga rättigheter: internationella och regionala konventioner och deras kontrollmekanismer.

3. Det är viktigt att skapa allianser på olika sätt, inte bara vid kritiska tidpunkter.

Bildandet av den Nationella samordningen för mänskliga rättigheter stärkte människorättsrörelsen och var viktig för att övertyga givarna om att stödja dem. I varje nätverk eller samarbete är det viktigt att fastställa mätbara mål, både kvalitativa och kvantitativa. Det är fortfarande en svag punkt hos många av dem.

Lärdomar för Sida och de svenska enskilda organisationerna

4. Ett partnerskap och en allians mellan Sida och det svenska civila samhället är i alla utvecklingssammanhang ett villkor för att uppnå effektivitet och påtagliga resultat.

Det var det svenska civila samhället som inledde – och under många år uppmuntrade – utvecklingssamarbetet med Peru i fråga om mänskliga rättigheter. Sidas avdelning för Latinamerika förstod vikten av detta samarbete. Man fortsatte med det finansiella stödet och involverade nya aktörer, utvalda statliga institutioner, under svåra tider på 80- och 90-talen. Det fanns alltid ett samarbete mellan Sida och svenska enskilda organisationer som säkerställde tydliga resultat.

5. När Sidas kontor i länderna följer upp, granskar och utvärderar utvecklingssamarbetet bör detta omfatta allt samarbete, oberoende av vilken delbudget som finansierat projekten.

I Peru, liksom i andra länder, kommer finansieringen av svenskt utvecklingssamarbete från Sidas olika anslagsposter. Projekten administreras och följs upp av olika avdelningar inom Sida. Några av dessa har inga representanter i det land där projekten genomförs. Denna separation av roller och ansvar innebär att Sidas medarbetare i utlandet – Peru är inget undantag – inte i detalj känner till allt utvecklingssamarbete, och att man inte följer upp alla projekt. Detta begränsar möjligheten att få en fullständig bild av samarbetet, och förhindrar möjligheten till dialog mellan Sida och flera nationella och svenska organisationer, en dialog som ibland är viktig för att hantera specifika frågor. Förutsättningen för synergieffekter mellan projekten begränsas också. Ett exempel i Peru har varit miljöbiståndet förmedlat av svenska enskilda organisationer.

Med Sidas nya organisation, som skapades 2009, finns det landteam, vilket förhoppningsvis tenderar att minska detta problem.

6. Begreppet "human rights based approach" (människorättsperspektivet) har inte utvecklats i någon större utsträckning, trots att mänskliga rättigheter fokuserats i utvecklingssamarbetet med Peru. Svenskarnas stöd till de peruanska samarbetspartnernas tematiska utveckling har därför varit begränsat.

Strategin för svenskt utvecklingssamarbete i Sydamerika har alltid varit inriktad på mänskliga rättigheter. Detta var framgångsrikt och uppskattades av de peruanska samarbetspartnerna. Trots detta har Sidas stöd till en tematisk utveckling av sina partners varit begränsat. En viktig anledning till detta är att Sida fortsätter med två parallella perspektiv i sitt utvecklingssamarbete. Det ena kallas "fattigdomsperspektivet" och det andra "rättighetsperspektivet"⁵⁸. I den peruanska kontexten och andra sammanhang där Sida samarbetar, är det svårt att förstå skillnaden, och ännu svårare att tillämpa den i projekten. Den så kallade "human rights based approach" (människorättsperspektivet) har en svensk översättning utan att nämna mänskliga rättigheter – "rättighetsperspektivet".

Detta har resulterat i att flera av Sidas partners tror att man kan genomföra ett utvecklingssamarbete utan att ta hänsyn till de mänskliga rättigheterna, till exempel begränsa sig till de rättigheter som fastställts i nationell lagstiftning utan att använda det internationella systemet för mänskliga rättigheter (internationella konventioner, fördrag och övervakningskommittéer) i utvecklingssamarbetet. Det positiva exemplet från Peru visar att dessa verktyg är nyckeln till goda resultat. Men trots detta finns det svenska och peruanska samarbetspartners som inte har använt dem i planeringen och genomförandet av sina projekt.

⁵⁸ Se POM Working Paper 2006:4, "Current Thinking on the Two Perspectives of the PGD" (Policy for Global Development).

Bilaga A. Uppdragsbeskrivning

Terms of reference/Requirements specification

Case No.: Date 2009-000979 2009-08-20

Terms of reference/Requirements specification:

Documentation of the Swedish Development Cooperation to Peru during the period 1970–2009

1. Background

1.1 Information about Sida

Sida, the Swedish International Development Cooperation Agency, is a government authority. Our goal is to contribute to enabling poor people to improve their living conditions.

As other Swedish government agencies, Sida works independently within the framework established by the Swedish Government and Parliament. They decide on the financial limits, the countries with which Sweden (and thus, Sida) will cooperate, and the focus and content of that cooperation.

In 2007, the Swedish Government decided to withdraw Swedish Cooperation from Peru. The exit decision from the Swedish Government was followed by an assignment to Sida to carry out full documentation of the bilateral Swedish development cooperation with Peru during the period 1980–2009.

For additional information, please visit Sida's website, www.sida.se

1.2 Information about Department/Division or Embassy

The Regional Team for Latin America and the Caribbean (RegLA) is part of the department for Conflict and Post-conflict Cooperation. The department is responsible for work in countries undergoing conflict or in a post-conflict phase. It also has special responsibility for humanitarian assistance issues, as well as coordinating regional expertise about Latin America, the Middle East and North Africa.

RegLA is responsible for assessing, implementing and following up contributions within the established framework of the regional strategies for Central and South America.

The team shall include field staff as well as staff based in Stockholm.

1.3 Partner country

The ongoing democratic process in Peru started in 2000 when president Fujimori resigned from his post followed by presidents Paniagya, Alejandro Toledo and since July 2006 Alan Garcia. The process is haltering but moving slowly forwards. Besides the structural problems with a high level of poverty and economic inequities, the absence of the state in the most poor and remote parts of the country is still a problem. This has led to political mistrust and absence of political and democratic legitimacy with respect to the state institutions. The latest UNDP report on democracy in Peru, based on a survey of 5000 homes, reveals that 70% of the survey thinks that the democracy in the country doesn't function and as much as 90% consider that the politicians are to blame for the imperfect democracy.

The Truth and Reconciliation Commission (CVR) was created in 2001 to report on the happenings during the years of violence 1980–2000. Their work was terminated in 2003. The final report included proposals for a national reconciliation process with the goal to build a strong and consolidated democracy in Peru. A reparation Plan was approved by the Peruvian Congress. On behalf of the international community there exists a relatively great interest to support Peru for the implementation of the recommendations of the CVR. Alejandro Toledo, Alan Garcia's predecessor, declared during his presidency that he in principle supported the recommendations of the report. Despite of that and in a large extent, the recommendations have not been implemented.

The Swedish Cooperation has been present in all these processes and now that it has been decided to withdraw the cooperation from Peru there exists a wish to document and publish the activities undertaken during those years and identify and describe the processes still not concluded for the consideration of other actors that still stay present.

1.4 Interventions in Peru

The bilateral cooperation with Peru was initiated in 1995 and had support to human rights and the democratization process as main focus. According to the current regional strategy for South America (2003–2007, extended to 2009) the goals for

the Swedish Development Cooperation to Peru are democratic development and reconciliation. In order to obtain these goals the cooperation has been focusing on the following thematic areas: democratic governance/human rights and in a lesser degree humanitarian actions/conflict resolution.

Among other things, the Swedish support has been directed to processes such as the work of the Truth and Reconciliation Commission (CVR) and the democratic transition. The focus and the level of resources of the Swedish aid have been maintained during the years.

Sweden has been supporting Swedish NGOs active in Peru since 1980 and some of them even earlier.

2. Scope of assignment

2.1 General information

The following text outlines the scope of assignment for a study of the Swedish Development Cooperation to Peru during the period 1970–2009.

The purpose of the consultancy is to support Sida with qualified consultants to manage the documentation of the bilateral cooperation between Sweden and Peru. The consultants will be responsible for the development of the methodology and propose and agree on a work plan with Sida, and also two reference groups, one in Sweden and one in Peru. The consultancy shall be carried out during the period September–December 2009.

The study will include: 1) an overview of the support to democratic development and protection of human rights; 2) an analysis of the trace left behind by the Swedish Cooperation and 3) an analysis of the processes considered not concluded and recommendations regarding other actors and donors future involvement and focus.

The documentation will be printed by Sida and presented in the form of a Sida publication. Finally, the consultants will present the outcome of the consultancy services, main findings and conclusions of the analysis, for Sida Cooperation Partners, Sida staff, donors and other stakeholders and interested actors, mainly in Peru and Sweden.

2.2 Scope of work

The study has three objectives:

1. To document Swedish support to Peru during the period 1970–2009.
2. To analyse the overall effectiveness and results of the support and the strategies over time.
3. To sum up and present lessons learned from Swedish support to Peru that could be of use in similar contexts.

The following areas of work should be included in the study:

1. Swedish support to refugees during 1970–1980.
2. Swedish support to the Peruvian civil society through Swedish NGOs up to date.
3. Support to the Truth and Reconciliation Process through the Truth and Reconciliation Commission (CVR) and the implementation of its recommendations, year 2001 and onwards.
4. The historic development – ”timeline” in which the Swedish cooperation initiatives are inserted and the context of the cooperation strategies
5. The role of women and women’s rights.
6. The role of children and children rights.
7. The bilateral support since 1995 (focus, amounts, sustainability, linkage in between (incl. Contractual technical cooperation (KTS) and International Training Programmes (ITP).
8. The impact of the presence of Swedish Cooperation agents in the development of the country throughout the years.
9. Unconcluded processes Sida leaves behind and suggestions and recommendations of who could carry them on and how.
10. Coordination with other donors during the years.
11. Presentation of lessons learned from Swedish support to Peru that could be of use in similar contexts.

2.3 Budget

The tender shall include a budget, considering among other things the following:

1. Consultancy work.
2. Travels.
3. Translation.
4. Graphic design, layout, photo.
5. Presentation in Lima and Stockholm.

2.4 Schedule

The study shall be carried out during September–December 2009. The assignment is expected to be completed during a total of 20 man-weeks maximum (to be divided between the consultants).

The tender shall present a draft work plan and time schedule for the assignment, including the presentation of the outcome in Lima and Stockholm.

The tender shall include a proposal on the number of weeks in Sweden and in Peru.

2.5 Profile of the Supplier and requirements for personnel

The consultant team should consist of a team of two persons, one person should be based in Peru and one in Sweden.

The team (between both) is expected to comply with the following requisites:

1. Professional in history/journalism or social science.
2. Spanish as mother tongue, oral and written.
3. Swedish as mother tongue, oral and written.
4. Former experience with evaluations and studies in the field of development cooperation incl. Results Based Management.
5. Knowledge of the issue of gender equity, human rights and democratic processes.
6. Very good knowledge of the Peruvian reality.
7. Documented experience in journalistic writing.

2.5.1 Person principally responsible for the implementation of the service (team-leader)

The tenderer *must* propose a person or persons with:

1. Academic or other vocational education.
2. Work experience adequate for the project.
3. Very good knowledge in spoken and written Swedish and Spanish.
4. At least two years of experience as a responsible manager in charge of the performance of services in the relevant area.

The tender *must* include:

1. A description in the form of Curriculum Vitae for the person who is to be responsible for the performance of the project. The CV *must* contain a full description of the person's theoretical qualifications and professional work experience.

2. The specification *must* contain information about the persons competence on evaluations as well as on experience from development projects in the area of human rights and democracy.

2.5.2 Other personnel

Tenders *must* assign personnel with adequate education for the project and have documented knowledge of working within the area of human rights and democracy as well documented experience from development cooperation projects. The personnel proposed *must* have very good knowledge in spoken and written Swedish and Spanish.

The tender *must* include a description in the form of Curriculum Vitae for the personnel who is/are to participate in the performance of the project. The CV *must* contain a full description of the person's or persons' theoretical qualifications and professional work experience.

2.6 Reporting and documentation

A final work plan, including a time schedule, should be delivered within one week of the commencement of the assignment elaborating on the methodology of the evaluation. Sida will approve the final work plan and time schedule within one week after the submission to Sida.

A draft report will be submitted electronically, no later than October 31, 2009. Sida and the reference groups will provide feed-back within two weeks of receipt.

The consultant shall provide Sida with a final report not later than December 1, 2009. The final report shall be submitted electronically. The report shall be written in two language versions: Swedish and Spanish, including an executive summary. The assignment includes translating the final version of the report to the other language, providing Sida with a Spanish and a Swedish version of the final report. The report should not exceed 70 pages (excl annexes) and include photos and illustrations in order to attain a friendly reading. The language and layout should also be reader friendly. The final report must follow Sida's graphical profile and be professionally presented in a way that enables printing without further editing. Details regarding the report will be discussed and decided upon during a start up meeting at Sida to be held in the beginning of the assignment.

Finally, the consultants will present the outcome of the consultancy services, main findings and conclusions of the analysis, in seminars for Sida Cooperation Partners, Sida staff, donors and other stakeholders and interested actors, mainly in Peru and Sweden.

The study will be done by means of in-depth interviews with key persons in Stockholm as well as Lima and in other parts of Peru where Sweden has had a presence (for example Ayacucho, Cuzco or Chiclayo) and by electronic mail, as well as a desk study of relevant material (see list below). It is the responsibility of the consultant to look for additional reading that has relevance for the study. The Swedish NGO's could provide additional material. The places to visit should be agreed on with Sida at an early stage.

The language used should reflect gender sensitiveness and a wide knowledge of human right issues on behalf of the consultants.

Reference groups are to be formed both in Lima and Stockholm and are expected to contribute to the elaboration of the work plan.

Documents to be included in the upcoming desk study/reference reading:

- Regional Strategy for South America 2003–2007 (2009).
- Regional Strategy for South America 1998–2002.
- Overview of Swedish Development Cooperation for democracy and human rights in Peru and Colombia (1996).
- Phase-Out Plan for Peru.
- Decision on the phase-out of Swedish Development Cooperation.
- PGU- Policy for Global Development.
- Annual and Semi-annual Reports for Peru (Sida Country Reports).
- Study on the preconditions for a continuation or not of the Swedish support to Peru (2007) "Support during a time of transition" (Thomas Alveteg).
- Project documents.
- LIS/plus lists, etc.

3 Conditions

3.1 Conditions for the performance of the assignment

Sida's General Conditions for Framework Agreements and Sida's Standard Conditions for Short and Long-Term Consulting Services shall apply to Sida's Contract with the consultant/s as stated in the Framework Agreement.

Bilaga B. Intervjuade och konsulterade personer

Stockholm, Sverige

Anna Widmark, programhandläggare, Sida/RegLA.

Karin Rohlin, teamchef, Sida/RegLA.

Helena Reuterswärd, programhandläggare, Sida/METOD.

Birgitta Weibull, före detta koordinatör för Diakonia i Latinamerika.

Florencia Pacheco, före detta koordinatör för Labor, Ilo.

Margareta Lilja, före detta UBV-volontör i Ilo och UBV-tjänsteman.

Björn Westlund Cronstedt, före detta präst i Sjömanskyrkan i Lima, före detta representant för Rädda Barnen i Peru.

Luis Larrea, personaladministratör/programansvarig, Svalorna Latinamerika.

Elisabet Hellsten, före detta biträdande chef för Sidas avdelning för Latinamerika, Sida/RELA.

Cecilia Ängelid, administrativ chef, Diakonia.

Mattias Jonsjö, handläggare på Sidas avdelning för det civila samhället, Sida/CIVSAM.

Eivor Halkjaer, före detta chef för Sidas avdelning för Latinamerika, Sida/RELA.

Elisabeth Lewin, före detta chef för Sidas avdelning för Latinamerika, Sida/RELA.

Ulf Lewin, Sveriges ambassadör i Peru (1996–2000).

Santiago de Chile, Chile

Anna-Karin Gauding, före detta koordinatör för Diakonia.

La Paz, Bolivia

Pierre Frühling, rådgivare, Sida, La Paz.

Lima, Cusco y Ayacucho, Perú

Sida (Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete)

Annika Anchorena, nationell programsamordnare, Sida.

Utrikesdepartementet, Sverige.

Eva Zetterberg, Sveriges ambassadör i Chile och Peru.

Referensgrupp för dokumentationen i Peru

Mario Solari, tjänsteman inom United Nations Development Programme (UNDP).

Félix Grande, Samordningsforum för fattigdomsbekämpning (Mesa de concertación de Lucha Contra la pobreza), före detta ansvarig för Ombudsmannens kontor för Strategisk utveckling, internationellt samarbete och investeringar.

Cecilia Blondet, chef för Proética. Före detta Kvinnominister (2001) och före detta Chef för Institutet för peruanska studier (Instituto de Estudios Peruanos, IEP).

Diakonia

Magnus Hallbater, regional handläggare för Peru-programmet.

Edith Montero, före detta koordinatör för Diakonia, Peru.

Rocío Palomino, chef för Diakonia (2007–2009).

Rädda Barnen/Save the Children Alliance

Hans Lindh, representant för Rädda Barnen i Latinamerika och Karibien.

Ana María Márquez, programsamordnare för Peru, Save the Children Alliance och före detta samordnare för Rädda Barnen.

Svenska Kyrkan

Nicklas Fahlgren, regionsekreterare för ”Hela Världen”, Svenska Kyrkans internationella arbete.

Svalorna

Mattias Niinisaari, koordinatör för Peru.

Nadia Enedahl, informatör för Peru.

*CEAS, Biskopskommissionen för Socialt arbete
(Comisión Episcopal de Acción Social)*

Humberto Ortíz, chef.

Serly Figueroa, deltagare i CEAS Skola för politisk utbildning.

Centret ”Bartolomé de las Casas”

Rosa Alayza, chef.

*ADEVI, Föreningen till Livets försvar
(Asociación de Defensa de la Vida)*

Candy Moreno Ludeña, studerande, Huachipa, Chosica.

Clementina Quispe Moroquilca, studerande, Huachipa,
Chosica.

Alfredo Robles, chef, ADEVI

Epifania Onoc Taipei, studentledare, Huachipa, Chosica.

Erika Janet Sánchez Natividad, studentledare, Huachipa,
Chosica.

Luis Fernando Aliaga Peinado, rektor, Huachipa, Chosica.

Aktion för Barnen (Acción por los Niños)

Lourdes Febres, projektsamordnare.

*ALTERNATIVA, Center för Social Forskning
(Centro de Investigación Social)*

Josefina Huaman, före detta Chef för ALTERNATIVA.

Marisa Caycho Figueroa, utbildningschef/Projektansvarig.

Maruja Silva, ledare för Hälsoforum (Mesa de Salud)
i Independencia-kommunen.

Margarita Rivera, ledare i Jämsställdhetsforum
i Comas-kommunen.

*APRODEH, Föreningen för mänskliga rättigheter
(Asociación Pro Derechos Humanos)*

Francisco Soberón, före detta chef, nuvarande chef för
Nationella föreningen för center,
(Asociación Nacional de Centros, ANC).

Gloria Cano, ansvarig för den juridiska avdelningen, Lima.

Liliana Panizo, grundare och administratör för APRODEH.

Yuber Alarcón, chef för APRODEH:s regionala kontor
i Ayacucho.

*CEDER, Centret för Jordbruksutveckling
(Centro de Desarrollo Agropecuario)*

Heraclio Lujan, projektsamordnare.

*CEDEP AYLLU Cusco, Utbildningscenter för kapacitets-
utveckling för lantbrukare
(Centro de formación por el desarrollo del campesino)*

Alexander Chávez Saravía, chef.

Andrés Loayza Fernández, promotor.

Bernardino Tupayachi, promotor.

Celso Quispe, promotor.

Colectivo Vichama

Enriqueta Mesías, chef för en rad projekt i syfte att utbilda barnkommunikatörer i kommunen Villa El Salvador.

CNDDHH), Nationell Samordningsorganisation för mänskliga rättigheter (Coordinadora Nacional de Derechos Humanos)

Ronald Gamarra, generalsekreterare, CNDDHH, före detta jurist för peruanska staten.

Carlos Landeo, biträdande generalsekreterare, CNDDHH.

Sofia Gamarra, generalsekreterare, CNDDHH.

Peruanska kvinnocentret Flora Tristán

(Centro de la Mujer Peruana Flora Tristán)

Diana Miroslavich, chef för programmet för kvinnans politiska deltagande

(Programa de Participación Política de la Mujer).

DEMUNA— Kommunal ombudsman för barn och ungdomar

(Defensa Municipal del Niño y el Adolescente) i Villa El Salvador

Jaime Jesús, före detta chef för Rädda Barnen 1985–1998 i Peru. Redogörelse angående Rädda Barnen och DEMUNA.

Gloria Durand, före detta chef och grundare av DEMUNA, 1993.

IDL, Institutet för Rättsligt Försvar (Instituto de Defensa Legal)

Gabriela Hoo, ansvarig för den juridiska avdelningen, styrelsemedlem.

SER, Tjänster för jordbruksutbildning

(Servicios Educativos Rurales)

Cesar Velásquez, ansvarig för Projektet för ledarskapsutbildning och medborgerligt deltagande i

(Proyecto de Formación de Líderes y Participación

Ciudadana) en Huanta och Churcampa (Huancavelica).

IEP, Institutet för peruanska studier

(Instituto de Estudios Peruanos)

José Matos Mar, institutets förste chef.

TECIRA, Seminariet för kapacitetsutveckling och investering på den Andinska landsbygden

(Taller de Capacitación e Inversión Rural Andina)

Rosario Bernardini, före detta chef.

Augusto Castro, före detta biträdande chef.

MANTHOC, Rörelsen för barnarbeters rättigheter (Movimiento de Adolescentes y Niños trabajadores hijos de Obreros Cristianos)

Olga Rivera Román, ordförande.

CMAN (Comisión Multisectorial de Alto Nivel)

Jesús Aliaga, generalsekreterare, Lima.

Roberto Rojas, regional samordnare för CMAN, Ayacucho.

CR, Rådet för gottgörelse (Consejo de Reparaciones)

Maruxia Ruiz Caro, före detta generalsekreterare.

Jairo Rivas, nuvarande generalsekreterare.

Maricela Quispe Córdova, samordnare för Rådet för gottgörelse i Ayacucho.

Marlene Cahuana, advokat och juridiskt ansvarig vid Rådet för gottgörelse i Ayacucho.

Eduardo Velez Quiroga, ansvarig för det nationella registret för offer (Registro Unico de Victimas, RUV) i kommunlokalen i staden Huanta, Ayacucho.

Direkta förmånstagare av stöd från Rådet för gottgörelse och anhängigorganisationer till offer för det politiska våldet.

William De la Cruz Martínez, kommunal ledare och medlem i ANFADIT (Asociación de Familiares de Afectados desaparecidos y torturados).

María Lucila Bautista, Javiers änka, medlem i ANFASEP (Asociación Nacional de Familiares de Secuestrados detenidos y desaparecidos).

Luis Alberto Barrientos, medlem i ANFASEP.

Adelina García Mendoza, ordförande för ANFASEP.

Celsa Paco, Barrientos änka.

Nora Quispe Huashuayo, offer för kränkningar av mänskliga rättigheter.

Rättsmedicinska Institutet (Instituto de Medicina Legal)

Lima:

Gino Dávila, chef för Rättsmedicinska Institutet.

Francisco Omar PintoVila, nationell chef för det
specialiserade rättsmedicinska teamet
(Equipo Forense Especializada, EFE).

Ayacucho:

Milagritos Arcos Paredes, psykolog.

Luis Alberto Rueda Curimani, arkeolog.

Carlos Alberto Meza, rättsläkare, teamledare.

Marlene Galindo, rätts_tandläkare.

Lucio Condori, antropolog.

Åklagarmyndigheten i Ayacucho (Fiscalía de la Nación)

Cristina Olazábal, åklagare i första kammaren vid
provinsåklagarmyndigheten i Ayacucho.

Andrés Cáceres, chef för andra åklagarkammaren vid
provinsåklagarmyndigheten i Ayacucho.

Edison Villavicencio, administrativt och logistiskt stöd,
konsult för UNDP.

Ombudsmannaämbetet (Defensoría del Pueblo)

Eduardo Vega Luna, försteassistent till Ombudsmannen.

Aurora Riva Patrón, chef för Kontoret för Strategisk
utveckling, Internationellt utvecklingssamarbete och
Investeringar i Lima (Oficina de Desarrollo Estratégico,
Cooperación internacional e Inversiones).

Jorge Fernández, chef för ombudsmannaämbetets kontor
i Ayacucho.

Manuel Chávez, ombudsman för mänskliga rättigheter på
ombudsmannaämbetet i Ayacucho.

Transparencia

Percy Medina, generalsekreterare för Transparencia.

Proética

Cecilia Blondet, chef.

*Myndigheter för internationellt utvecklingssamarbete i Peru
(Agencias de Cooperación Internacional en Perú, ACIP)*

Ellen Roof, ansvarig för utvecklingssamarbete och politiska frågor vid Hollands ambassad.

Gabriela Elgegren, attaché för internationellt utvecklingssamarbete vid Belgiens ambassad.

Luis Puentes del Barrio, programansvarig för Demokratiskt samhällstyre, EU:s utvecklingssamarbete (Programa Gobernanza Democrática, UE).

IDEHPUCP, Katolska universitetets institut för demokrati och mänskliga rättigheter (Instituto de Democracia y Derechos Humanos de la Pontificia Universidad Católica del Perú)

Salomón Lerner, generalsekreterare och före detta president för CVR.

Sida arbetar på uppdrag av Sveriges riksdag och regering för att minska fattigdomen i världen. Det kräver samarbete och uthållighet. Genom utvecklings-samarbete stöder Sverige länder i Afrika, Asien, Europa och Latinamerika. Varje land ansvarar för sin utveckling. Sida förmedlar resurser och utvecklar kunskap och kompetens. Det gör världen rikare.

Stöd till sanning, rättvisa och gottgörelse

LATINAMERIKA

Denna publikation har som målsättning att dokumentera resultaten av det svenska utvecklingssamarbetet med Peru 1970–2009. Biståndets nyckelpersoner lyfts fram, särskilt de direkta målgrupperna inom projekten. Sidas insatser påbörjades 1995 och kompletterade därmed de svenska organisationernas arbete. Inriktningen på det svenska biståndet till Peru var mänskliga rättigheter, demokrati och försoning. Sida gav stöd till initiativ som bidrog till processerna att få fram sanningen om den väpnade konflikten och att uppnå rättvisa och gottgörelse, tre viktiga steg mot försoning och övergång till demokrati. 2007 beslutade den svenska regeringen att utvecklingssamarbetet med Peru skulle fasas ut.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm
Besöksadress: Valhallavägen 199.
Telefon: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64.
www.sida.se sida@sida.se

